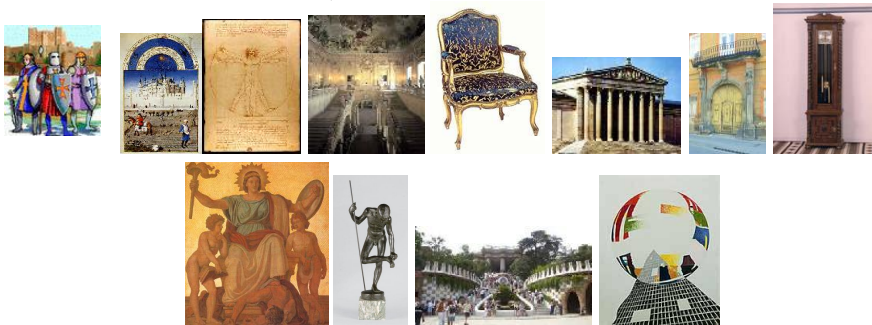

**KULTÚRÁK, STÍLUSOK
TÖRTÉNETÉNEK ÁTTEKINTÉSE
CSALÁDI KÉZIKÖNYV
OTTHONTEREMTŐK, LAKBERENDEZŐK SZÁMÁRA**

**Készítette
Podmaniczky Miklósné
2008**

A kultúr - és stílustörténet vázlatos áttekintése, a könyv első része, képekben és leírásban - a teljesség és tudományos igazolás igénye nélkül - alkalmas lehet otthonteremtők, lakberendezők, tájékozódni kívánók kultúrtörténeti, történelmi ismereteinek és ízlésvilágának szélesítésére, fejlesztésére.

A különböző, helyenként alternatív kultúrtörténeti ismereteknek, stílusoknak és azok értékeinek válogatásánál - a történelmi emlékek, épületek, régészeti tárgyak, írásos emlékek, képek, szobrok, bútorok, berendezési és dísz tárgyak óriási választékából - nem egyszer a fellelhetőség véletlene és nem mindig a fontosság, nevezetesség, vagy ismertség érvényesült. Így hát e gyűjtemény 34 fejezete, a mintegy 76 vázlatosan bemutatott kultúra - és stílus-irányzat - 242 oldalon keresztül, 10 oldalas melléklettel - az ismeretterjesztés célját szolgálja, és csak csepp az emberiség kultúrtörténetének tengerében.

Podmaniczky Miklósné

lakberendező

(OKTÁV 52 7899 02 szakképesítés sz.)

2008.

Tartalomjegyzék

2.

Els rész:

Kultúrák, Stílusok

Kultúrák

6.

skor (Prehisztorikus kor)

7.

Ókori Egyiptom rövid történelme, Koptok

12.

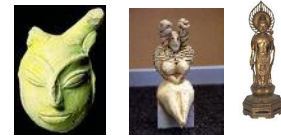
Egyes ókori népek:
(Mezopotámia)

Sumér, Akkád, Guti, Elámi, Babilon, Arámi, Asszír, Perzsa birodalmak

24.

Távolkelet (Ókori Kína, India, Japán)

56.

Szkiták, Párthusok, Alánok, Szarmaták

70.

Hikszoszok. A Puszták Fejedelmei

81

Hettiták világa (Hattik, Mitannik, Hurrik) és a Frígek

83.

Médek

89.

Palesztina

91.

Föníciaiak.

93.

Örmények, Kilikia

100.

A zsidóság

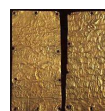
103.

Ókori Görögország

107.

Etruszkok

113.

Kelták

118.

Illírek

122.

Ókori Róma

127.

Bizánci Birodalom

130.

Iszlám

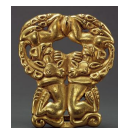
134.

Hunok

138.

Avarok

142.

Magyarság

144.

Stílusok.

4.
160..

Román stílus

161..

Gótika.

166.

Reneszánsz.

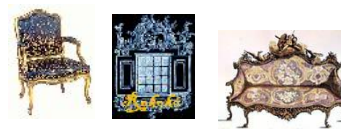
170.

Barokk.

174.

Régence, Rokokó, Chippendale.

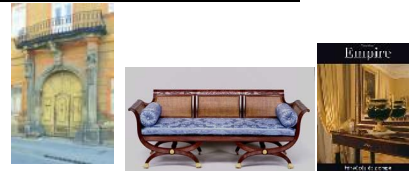
177.

Klasszicizmus.

184.

Copf, Directoire, Empire

189.

Koloniális stílus.

194.

Biedermeier

196..

Eklektika, Historizmus

201.

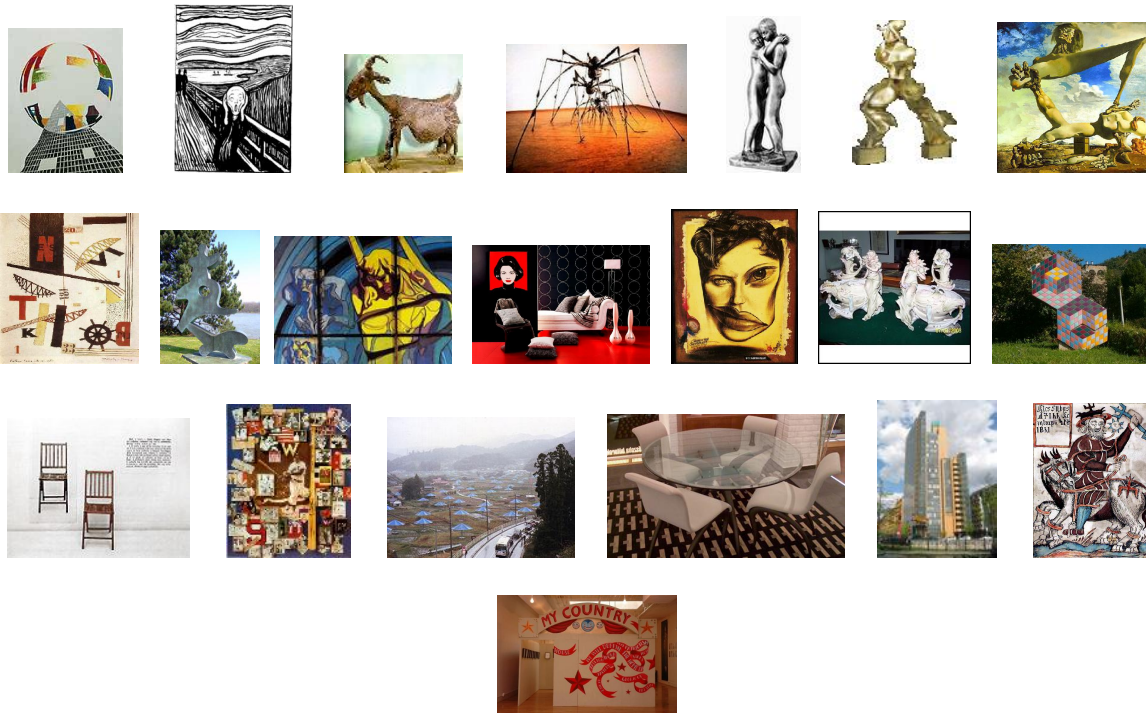
A szecesszió

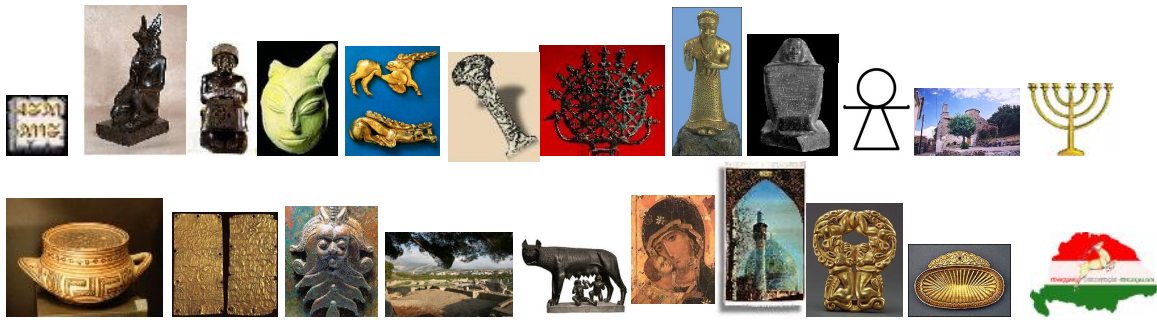
206.

Modern stílusok 20 század m vészete*:

209.

*Bauhaus, Expresszionizmus, Pop-art, Hiperrealizmus, Neoklasszicizmus, Art Deco, Szürrealizmus, Konstruktivizmus, Dadaizmus, Happening, Minimal art, Art brut, Nouveau-realisme, Op-art, Konceptualizmus, Assamblys, Installáció, Retro, High-tech, Skandinávia, Mediterrán country (olasz, spanyol, görög, francia)

skor (Prehisztorikus kor)

Ókori Egyiptom rövid történelme, Koptok

Egyes ókori népek (Mezopotámia):

Sumér, Akkád, Guti, Elámi, Babilon, Arámi, Asszír, Perzsa birodalmak

Ókori Távolkelet:

Kína, India, Japán

Szkiták, Párthusok, Alánok, Szarmaták

Hikszoszok. (A Puszták Fejedelmei)

Hettiták világa (Hettita, Hatti, Mitanni, Hurri) és a **Frígek**

Médek

Palesztina

Föníciaiak

Örmények, Kilikia

A zsidóság

Ókori Görögország

Etruszkok

Kelták

Illírek

Ókori Róma

Bizánci Birodalom

Iszlám

Hunok

Avarok

A Magyarság

skor (Prehisztorikus kor)

A történettudomány szerinti skor az ember történetének els , leghosszabb korszaka, amely a földtörténeti harmadid szak utolsó szakaszával (pliocén) és a földtörténeti negyedid szakkal (pleisztocén és holocén) esik egybe. Az skor kezdete: az els emberel dök (Hominina) megjelenése kb. 6-4 millió évvel ezel tt. Az skor vége: az írott történelem kezdete az i.e. 4. évezredben. Ez egyben az ókor kezdete is.

Az emberiség kultúrája szempontjából szokás beszélni prehisztorikus (történelem el tti) korról, skorról vagy k korszakról. A prehisztorikus kort - három id szakra különíthetjük el. Ezek az sk kor, pattintott k korszak (paleolitikum), az átmeneti-, közép- k korszak (mezolitikum) és az új, csiszolt k korszak (neolitikum).

35 ezer évvel ezel tt jelent meg az értelmes ember. A föld nagy részét jégtakaró borítja. Az éghajlat zordsága miatt az "értelmes" semberek oltalmat nyújtó lakóhelyet azaz barlangot keresnek, megtelepednek. Ezek mellett voltak pompásan kidíszített vallási célokot szolgáló (kultikus) barlangok, itt kibontakozott az skori m vészet. (els barlangrajzok).

A paleolitikum m vészetének leghíresebb felfedezései az altamirai barlang. Az állatábrázolások pontos megfigyelés alapján készültek, a körvonalaknál felhasználták a sziklafal természetes egyenetlenségeit. Fontos szerepe volt a látomásnak és beleélésnek is. Ebben az id ben kevés az emberábrázolás, ha el is fordul, az alakok álarcban vannak vagy fej nélküliek.

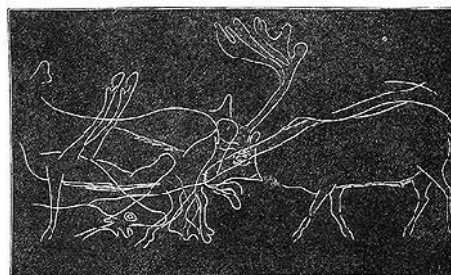
Az sember számára a képek, szobrok a varázslás eszközei voltak

Lascauxi barlangrajz

Szelim barlang M.o.-on

8.

Szarvas

Az altamirai barlang falfestményei Kr.e. 15 000-10 000 Mira, Spanyolország

Az ember közlési módja a képírás volt

A Paleolitikum (sk korszak) - több százezer évig tartott. Az "ügyes ember" 2,5 millió évvel ezelőtt jelenik meg, kezdetleges eszközkészítéssel és rendszeres gyűjtéssel foglalkozott, vadászból és halászból élt. 2 millió év-100 000 évvel ezelőtt megjelent a "felegyenesedett ember", aki már bonyolultabb eszközöket használt (szakóca), és ismerte a tűt is. Az ember elsősorban Nyugat-Európában, Közel-Keleten és Észak-Afrikában azonos emberfaj, amely aránylag fejlett kő- és csonteszközöket használ. Jellemzője, hogy a kőeszközöket pattintással készítette, ezért a másik elnevezése a kornak a - "pattintott kőkor". A neandervölgyi ember (Homo sapiens neandertalensis) 400 000-40 000 évvel ezelőtt élt, már hajítódárával vadászott, valószínűleg hitt a halál utáni életben. Ismerte a tűgyűjtést, halottait gödörbe fektette, mellé fegyvereket és táplálékot tett, súlyos mészköveket helyezett rájuk, vagy apró kövekből álló dombocskát halmozott föléljük. Ezek a vallás és a művészet kezdetei. 35 ezer évvel ezelőtt jelent meg az értelmes ember. A föld nagy részét jégtakaró borítja. Az éghajlat zordsága miatt az "értelmes" emberek oltalmát nyújtó lakóhelyét a (kultikus) barlangok nyújtották, itt kibontakozott az early művészet. (Első barlangrajzok). Mezolitikumot (átmeneti középkorszakot)- kb. i.e.15-10 000-től kb.i.e.9 000-ig- számítjuk az új kőkorszaknak, csiszolt kőkorszaknak. A kőkorszakban a pattintott szerszámokat tovább használják, de a gazdálkodás módja már az újabb kőkorszak felé vezetett. A régészet leletei még vadász-halász életmódra utalnak, de már megjelent az első háziállat, a kutya, illetve a kecske. És a primitív, csúcsos fenekű agyagedény is használatba került.

Alakábrázolás, szobrászat (anyaga - mészkő, elefántcsont, agancs, agyag)

Termékenység istennő

Willendorfi Vénusz

Lespuguei Vénusz

Mentoni Vénusz

Edények anyaga – fa, tökhéj, majd agyag

Arc-szer urnák

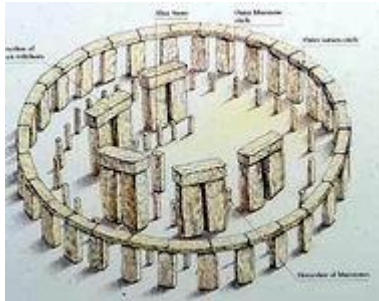
Neolitikumról (újkor, csiszolt kőkor) - pedig kb. Kr. e. 8 000-1 500-ig beszélhetünk. A föld több pontján tovább tart. Az utolsó jégkorszak lezárult, melegebb korszak következett. Az újabb kőkort fejlettebb életformája választja el az előlelévő koroktól: az első termelési foglalkozások, földművelés, állattenyésztés és fazekasság mellett háttérbe szorult a régebbi vadászat. Letelepődtek, dombtetőket választottak lakhelyül, falvakba tömörültek, megjelentek a jellegzetes, kiváló fazekasmesterekre valló szövés mintát utánozó díszes kerámiák. Az első hátralevő évezredekben a művészet kétirányú fejlődése tapasztalható - állatnaturalizmus hanyatlása és az absztrakt művészet kibontakozása, e két áramlat találkozik a bronzkorban, az i. e. 2. évezred elején. Az újkor végén a fémek felfedezését és megmunkálását követően mélyreható változások vették kezdetüket. Monumentális sírhelyek, megalitikus építmények épülnek. A hatalmat sugárzó megalitikus kultúra az első lépés történelmünk nagy birodalmi felé.

Építkezés-koncentrikus körökben kiépült települések - (halottkultusz neolitikumban indult. Az építészet története az időskorban gyökerezik. A kor építészetét megalitikus építészetnek, "nagy k" kultúrának nevezzük (görögül - megasz lithos nagy k), mert hatalmas méretű köveket használtak, és csak ezek az építmények maradtak ránk. Valószínűleg legáltozati szertartásokkal, csillagászati megfigyelésekkel, nap- és halott kultusszal kapcsolatosak.

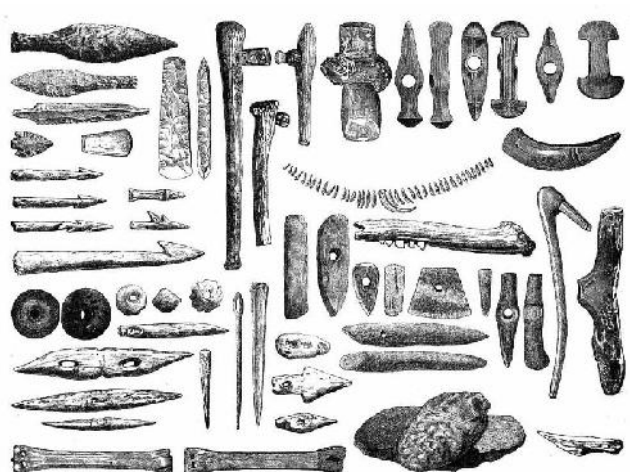

Stonhange

Piedra, Gentil-i dolmen(Sp.o)

K korszakbeli fegyverek, ékszerek:

Bövelényszarvat tartó "Vénusz".

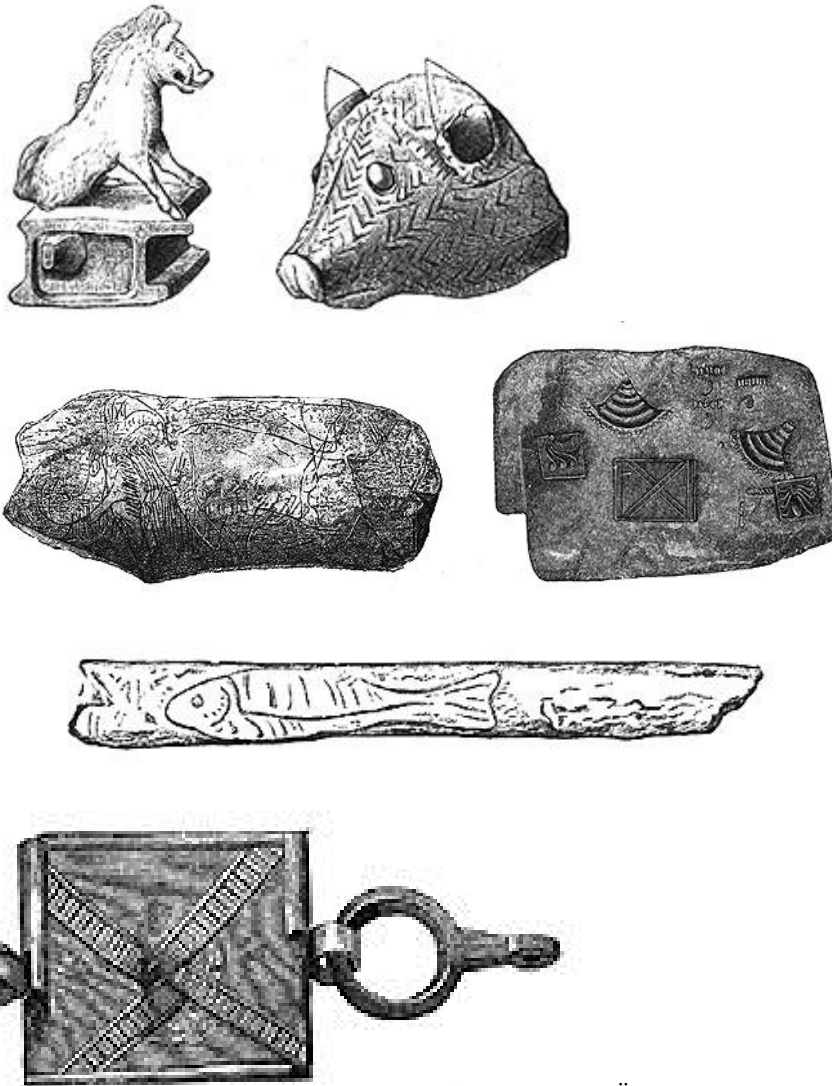
A női alak okkerrel volt befestve.

Az időskori női figurák, a termékenységét szimbolizálták.

Kezdetben a farönkből légtéssel formálták a kezdetleges használati eszközöket, mint pl. a teknőket, csónakokat. A kiegészített részt kikaptarták – így a fatörzs eredeti formája határozta meg a láda alakját.

Bronzkorbeli állatalakok

Övrészlet

A barlangfestmények és sziklarajzok jellemzői: profilnézet (oldalnézet); jellemző formák; mozgásábrázolás; biztos vonalvezetés; a tudatos kompozíció hiánya; takarásos térábrázolás. Hasonló sziklafestmények nem csak Európában, hanem pl. Dél-Afrikában is találhatóak (Tasszili-hegység, neolitikum kb. i. e. 5 000 és 2 500 között). Itt már megjelentek a természeti erők két irányító felsőbbrendű hatalom jelképei - személyes formája, félelmetes külsejű démonok alakjában. A jégkorszak vége felé a vonalak összefogottabbakká váltak, az alakok mozgékonyabbak lettek, veszítettek két kiterjedésű merev kötöttségükből. Ez képviseli az őskori művészetet a pontját. Húsvét-szigeteken ma is látható régészeti emlékek, a 8-10 m magas vulkáni tufából faragott kőszobrok, azaz idolkok, - faragott bálványok.

12.

ÓKOR EGYIPTOM RÖVID TÖRTÉNELME

Egyiptom történelme több mint 5000 évet ölel fel.
EGYIPTOM A FÁRAÓK ELŐTT

E emberek a Nílus völgyében az első paleolitikus eszközök alapján becsülhetően kétszázézer éve jelentek meg. Később, a neolitikumban, tízezer évvel ezelőtt a pásztorkodó és kezdetleges mezőgazdaságot művelő népesség már letelepedett a Líbiai-sivatagban, a Nílus deltájában, a Fajjúm-óázisban, és Felső-Egyiptomban. A szárazabbá váló éghajlat miatt egyre inkább a Nílus közelébe húzódtak, ahol az első városkezdemények kialakultak. Ez a predinasztikus kor. A népesség két központ felé, a Delta vidékre, és délre, az ún. Hierakónpolis közelébe csoportosult. Számos király uralkodott délen, köztük Narmer és a Skorpió király. Kezdetben Felső-Egyiptomban a Hamita-népek éltek, falvaikban kereskedelmi állomásokat hoztak létre, majd megjelent a két egyiptomi királyság: Felső- és Alsó-Egyiptom. A két király a kereskedelmi központokért folytatott küzdelemben tették szert a hatalmukra. Aztán a dél bizonyult az erősebbnek és i. e. 3200-ban egyesítette a Birodalmat. Ezután alakult ki az Egyiptomi Birodalom. A ma ismert legnagyobb egyiptomi történetíró az i. e. 3. században élt Manethón volt, aki a fáraók dinasztiáinak történetét dolgozta fel.

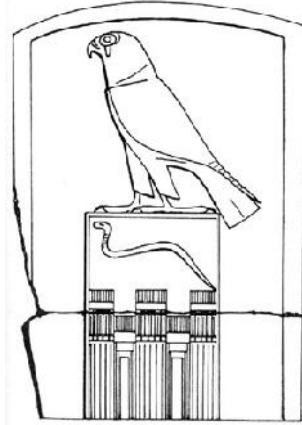

Az ún. "Narmer paletta". A Két Föld egyesítésének egyik bizonyítéka.

Narmer, a predinasztikus kor utolsó uralkodója meghódította Alsó-Egyiptomot, és számos csata után egyesítette a két országrészt. Utódja, Hórusz-Aha, aki talán a legendás Ménész fáraóval azonos, megalapította az I. dinasztiát. Az ókori Egyiptom öt fő korszakra tagolódik (a hatalmi helyzet változása és a dinasztiák szerint).

13.

A Kígyókirály sztéléje Abüdoszból (Abedzsü). Hórusz nevét ábrázolja

Az egyiptomiak származására nézve két ókori dokumentum ismert. Az Edfu-felirat szerint, amely Hórusz templomának falába vésve olvasható, a civilizáció délről érkezett Kemetbe (Egyiptom), Hórusz király és hódító csapatai révén.

A rosetta kő. A hieroglifikus írás megfejtésének kulcsa.

14.

Az irodalomra vonatkozó emlékek részben vallásos témájúak (pl. Halottak könyve), esetleg nevelő vagy szórakoztató történetek (pl. A paraszt panasza; Hajótörött története).

Kőbe véssett hieroglif.

A Halottak könyve részlete

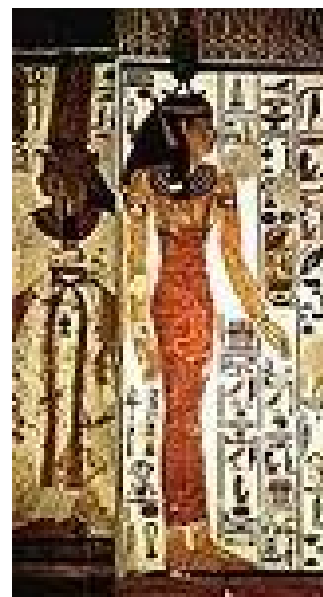

Hieroglifák az egyik egyiptomi piramisban

A képzőművészet alkotásai elsősorban a túlvilági életet szolgálják

Festett sírkamra

Nofertari

15.

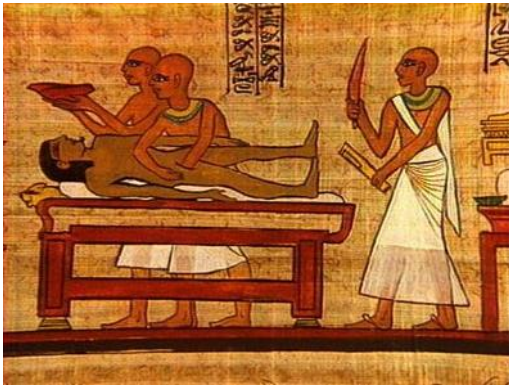

Freskó (Holtak temploma)

Horemheb, a XVIII. dinasztia uralkodójának sírjában

Kapuk könyve

Egyiptomi papok ábrázolása egy falfestményen ,
amint a halott bels szerveit távolítják el.

Egy Anubisz jelmezbe öltözött pap
végrehajtja a szájnýtás rituáléját
egy korabeli falfestményen.

Kanópusz edények, amibe a halott bels szerveit rakták.

ÓBIRODALOM: A PIRAMISOK KORA i.e. 2650-2150

Az egyiptomi építészet legjelentősebb emlékei az istenek tiszteletére emelt templomok és a halott-kultuszt szolgáló monumentális sír építmények.

Dzsószer piramis (i.e. 2600). Dzsószer megépíttette az első egyiptomi piramist Szakkarában, építésének, Imhotepnek tervei alapján. A lépcsős piramis több, egymásra helyezett úgynevezett masztáából jött létre.

Khephrén piramisa és Szfinx. Gíza, Óbirodalom

II. Ramszesz halotti temploma

Amon nagytemploma Karnakban

17-

A művész a falra felvitt masszaszer anyagot elképzelése szerinti plasztikává formálja. Mivel az enyv mellett mész- vagy márványport is tartalmaz, a száradás után keménnyé váló stukkó csiszolás következtében a napfényben csillogó felületet nyer. Ez a márványhoz hasonlító tulajdonsága kellette felírta már az ókori Kelet épít mestereinek érdeklődését, akik zikkurátok (lépcsős toronytemplomok) külső díszítésére is használták, azon a vidéken ugyanis tartós és székekkel nem kellett tartani.

Széthi sírjából származó festett dombormű.

Királyok Völgye (i. e. 1310 körül). A kép Athor istent ábrázolja, amikor rituálisan egyesülni készül I. Széthivel, a XIX. dinasztia második fáraójával.

Nefretari királyné
II. Ramszesz felesége

II. Ramszes, aki trónra lépése után tovább hadakozott a hettitákkal.

A szíriaiakkal az Orontész partján vívott kadesi csata után (i.e. 1274) békeszerződést kötött. 67 éven át tartó uralkodását gazdag művészi és építészeti teljesítmények jellemzik.

Az ókori Egyiptom legnagyobb kiterjedését az i. e. 2. évezredben érve el az Újbirodalom idején. Egyes korszakokban a birodalom a Közél-Keletet, a Keleti-sivatagot a Vörös-tengerig, a Sínai-félszigetet és a mai Líbiai-sivatagot is magába foglalta.

Az ókori Egyiptom több mint három és fél évezreden keresztül fejlődött. Története i. e. 3150 körül kezdődött a Nílus menti települések egyesítésével, és i. e. 31-ben ért véget, amikor is a Római Birodalom elfoglalta a birodalmat, bár nem voltak az elsők, akik megszerezték az uralmat Egyiptom fölött.

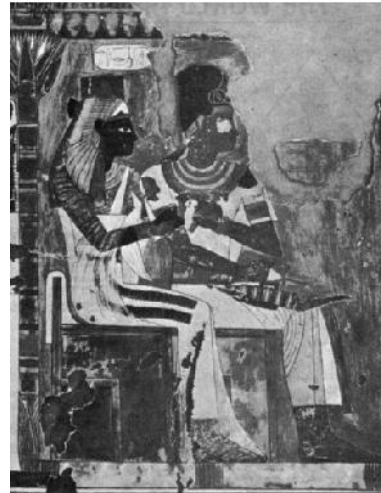

18.

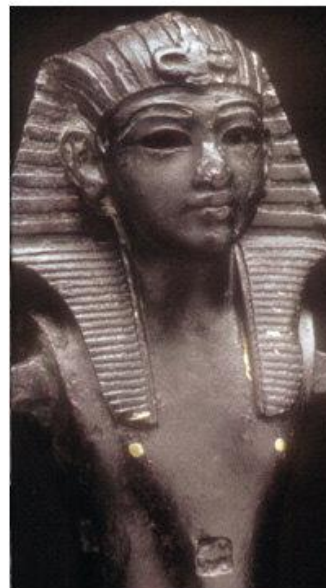
Megalkották,- már az i. e. 3. évezred kezdetén - az ókor legtökéletesebb naptárrendszerét, amely a 365 napos éven alapult Csillagászati ismereteik a Nílus áradásának kiszámításaihoz nélkülözhetetlenek voltak. Matematikai módszereik, geometriai szerkesztései, a tízes számrendszer használat az épületeik megtervezésénél fontosak voltak. Magas színvonalon ismerték az orvostudományt, a görögök írásaiból kiderül, hogy külön szakorvosok voltak. Ismereteik rögzítésének eszköze az írás, náluk ennek egy ünnepélyes formája alakult ki a hieroglif írás alakjában. Ez kőbe vésvé az épületet is díszítette. A mindennapi életben, a feljegyzéseknél a képeket egyszerűen leegyszerűsítették, és az így létrejött írást nevezzük hieratikus írásnak. Ebből fejlődött ki a későbbi korban a még tovább egyszerűsített démotikus írás.

Az éppen uralmon lévő fáraót istenként tisztelik.
III.Thutmose fáraó

Nefertari és II. Ramszesz fáraó a trónteremben

Khéphrén fáraó

Amenemhat.fáraó.szobra
Felvette az Ekhnaton nevet

Ekhnaton szobra

Hétéves korában került trónra

Tutankhamon

Dzsószer fáraó

Amon, Szahmet, Nofertum, Ozirisz és Szelket.

20.

Bútorok

A múmiákat hatalmas "babákba" rejtették; ezek az úgynevezett kartonázsok úgy készültek, hogy a testet formázó modellre nedves lenvásznat terítettek, majd gipszet és enyvet vittek fel rá, száradás után pedig színesre festették.

Egyiptomi szék: Tiszta szerkezeti forma, kissé körülményes felépítésmód; a mai típusnak meglepően fejlett formája. Az állatláb a szerkezeti jelleggel ellentétes.

Tutankhamon trónszéke

Az európai bútorművészet eredete a Nílus völgyébe nyúlik vissza, itt találkozunk először kialakult stílussal. A formák, a gyökerek eredetileg egyiptomi találmány. Az egyiptomiak művészetét szigorú, korai vallási nézeteik határozták meg. Hittek a lélek halhatatlanságában, ezért a sírokba helyezték mindazokat a tárgyakat, amelyekre a halottnak jövő életében szüksége lehet. Ábrázolásmódjuk stilizált: a kötött formarendszer ornamentika, és a jellegzetes képírás, a hieroglifikus.

Racionális gondolkodásuk mindenben a legegyszerűbb formát kereste, a négyszögletes ház is valószínűleg egyiptomi eredetű. Házaik belseje gazdag és színes, díszes oszlopok tartották a mennyezetet, festések díszítették a falakat, szőnyegek, függönyök egészítették ki a szobaberendezést. A sírkamrákban teljes lakásfelszereléseket is feltártak. Az összecusukható szék is az egyiptomiak alakították ki, csakúgy, mint a támlás székét. Jelentős bútortermelés volt az egyiptomiaknál a láda. Az egyiptomi élet utolsó, de nagy fontosságú "bútora" a koporsó volt.

21-

A lakóházakban megtalálhatóak voltak a mai főbb bútortípusok alapformái: az ülke, az asztal, a nyugágy, a szék, a láda és a szekrény.

Az asztalosmunkát Egyiptomban eleinte rabszolgákkal és alkalmazottakkal végeztették, később az igényesebb, drágább bútorokat specialista kézművesek állíthatták el. A munkamódszerek és a fogások apáról fiúra öröklődtek, ezért merevedtek úgy meg a bútorformák is. A szertartási célokat szolgáló trónszék inkább tömör, láda formájú, monumentális bútor, különleges anyagokból gazdagon díszítve - már kartámlákkal ellátva.

Memnon-szobrok

Sajátos veszélyt jelent a turizmus is. Egyiptom a világ legrégebbi turisztikai célpontjának számít, az első turistának a 2500 évvel ezelőtt itt járt görög történetírót, Hérodotoszt tartják. Bár még feltehetően csak csodálta és nem rongálta a látnivalókat, a Memnon-szobrokon már több, ókori turista bevésett neve látható. Kheopsz gránit szarkofágjának borítólapját pedig Napóleon katonái emelték el.

A régi egyiptomiak híresek voltak állatkultuszukról

Ludak Médiúmai

22.

Koptok

Koptoknak nevezzük az Afrikában és a Közel-Keleten, els sorban pedig az Egyiptomban és Etiópában él , az ókorból - az er teljes mohamedán behatás ellenére - máig fennmaradt keresztény közösségeket, illetve azok tagjait. A kopt egyház szervezetileg független a többi l. Egyiptomban a koptok ezen felül külön népcsoportot alkotnak, ugyanis genetikailag k az ókori egyiptomiak leszármazottai. Klasszikus arab történetírók, - mint al-Maqrizi, - általános értelemben, valamennyi nem muszlim egyiptomira ezt a kifejezést használták.

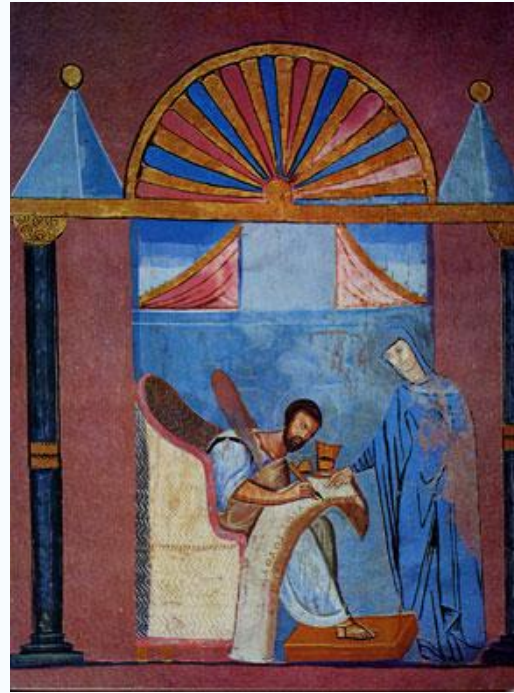
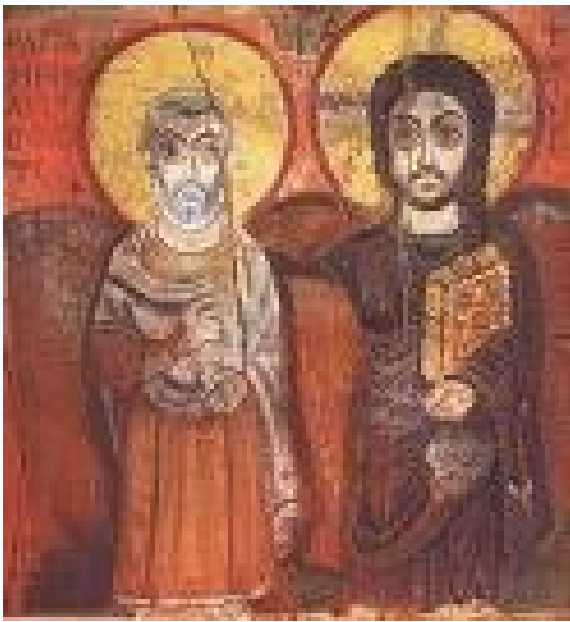
Kopt felirat (kb. 3. század)

A kopt nyelv a koptok által a kés -ókorban és a középkorban beszélt nyelv. Az óegyiptomi nyelv l alakult ki a 2-3. század között. Az óegyiptomi nyelvvel együtt egyiptomi nyelvnek is nevezik. A kopt nyelv az afroázsiai nyelvcsaládba tartozik. A kopt ma csak a Kopt Ortodox Egyház szertartásain alkalmanként használt holt nyelv. Az elmúlt évtizedekben használatát egyházi körökben is visszaszorította az arab nyelv liturgia. A kopt ábécé a görög írásból és kisebb részben az egyiptomi démotikus írásból átvett bet ket használja.

A kopt m vészet az egyiptomi keresztények m vészete a IV-VIII. században. M veiken a hellenisztikus római, bizánci, keleti és egyiptomi hatások ötvözete figyelhet meg. Keresztény és antik motívumok egyaránt megfigyelhet k alkotásaikon. Szobrászatuk jelentéktelen, gazdagabbak és sokrét bbe a domborm vek, a fa- és csontfaragványok, a textíliák. A halottakat sokszor ruházatukban temették el, amelyek a száraz klíma következtében aránylag épen megmaradtak. Ezért Egyiptom a kés antik-középkori textíliák leggazdagabb lel helye. Munkáikon mitológiai történetek elevenednek meg, az alakok a néz vel szembefordulnak. Az ünnepélyes tartású, merev alakok komolyságot sugároznak. A kopt nyelv Bibliák kézi festés illusztrációkat tartalmaznak. Freskóik kifejez ereje nagy, a szemek kidolgozására nagy hangsúlyt fektettek. M veik: Krisztus és Szent Menász (VI. század)- fára festett ikon, Louvre, Párizs,

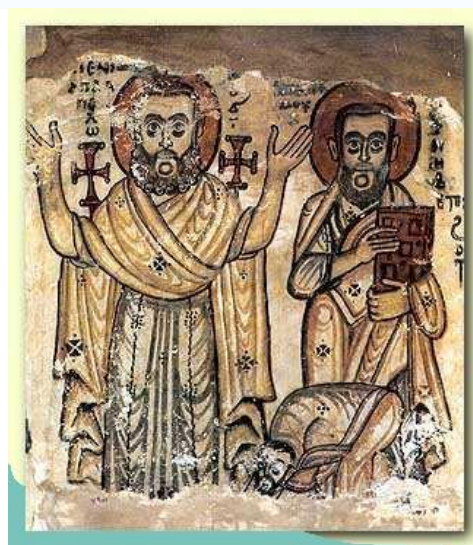
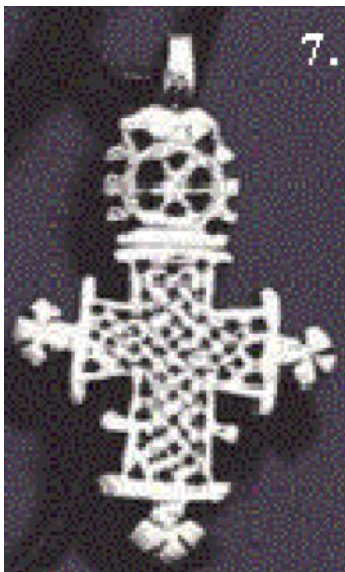

23-

Jellegzetes kopt képek

Kopt keresztmedál a kereszténység előtti időkből

Kopt ikon. Kopt múzeum Kairó

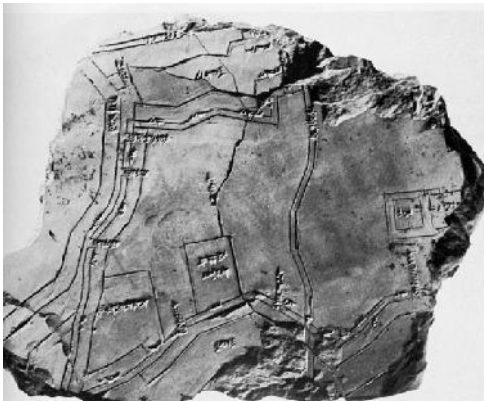
Egyes ókori népek (Mezopotámia) (Sumér, Akkád, Gutí, Elám, Babilon, Arám, Asszír, Perzsa birodalmak)

Sumér Birodalom: i.e. 4. - 3. évezred

Már városállamokban laktak, a Tigris és Eufrátesz folyók között, dél Mezopotámiában (Úr, Uruk, Eridu, Kis, Mari). Virágzó gazdaság, öntözéses rendszerek, élénk kereskedelem. Hatalmas templomtömbök, a Zikkuratok épültek, lépcsős piramisok. Fejlett csillagászat, matematika (Pythagoras tételét rég használták és a PI-t is), orvostudomány, az írásbeliség - ékírás - elterjedt. Vízözön után első sumér király Etana, Kis városállam királya. Utolsó királyuk idején (Lugalzagissi) a városállamok megerősödtek.

Civilizációjuk a városaikban összpontosult. Ezek központjában álltak a város véd szejtjei. Az ország és a föld elvileg az istenség kezében volt. A helyi fejedelmek kezdetben egyszerűen voltak f papok (Enszik) és politikai vezetők.

Fejlett volt a tudományuk is, előbb képjelekkel, majd ékírással örökítették meg a törvényeket, előírásait. Ezzel párhuzamosan fejlődött a csillagászatuk is, amelyben a hatos rendszert alkalmazták. 3600 másodperc az 60 perc, ami egy óra. Így osztották fel a kört is 360 fokra. Egy nap 24 óra lett, egy év pedig 12 hónap. Itt bevezették az állatöv fogalmát is. A sumer csillagászok az eget ugyanúgy három részre osztották fel, mint a mai csillagászok.

A sumér Nippur város térképe

A következő évszázadokra a sumer városállamok jelentősen megerősödtek, hatalmukat ki tudták terjeszteni nagyobb területekre is. Az i. e. 2800-2500 közötti időszakban kezdődött az eltérő sémi népek (sémiták) bevándorlása. Az uralkodók ekkorra függetlenedtek a papi hatalomtól. Városaikat erős falakkal vették körül. Ekkor jelent meg a templom lépcsőszetes kialakítása, az úgynevezett zikkurat. Ezután egyre erősebb és egymással egyre ellenségesebb uralkodók kerültek hatalomra, akik háborúkat indítottak. Az i. e. 2500-2350 közötti időszakot a dinasztiák versengése jellemezte.

Zikkurat:

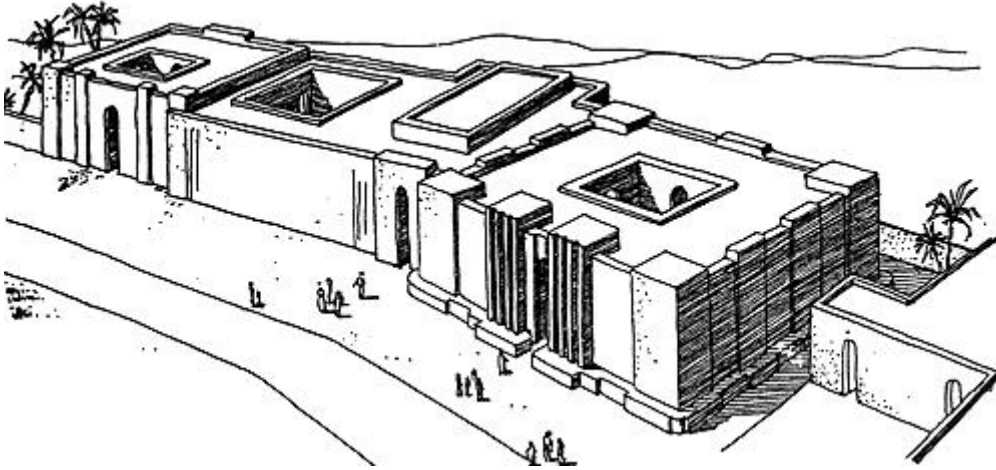
Fallal körülvett városközpont együttese.

Ur városban Hold Istenné, Nannar temploma.

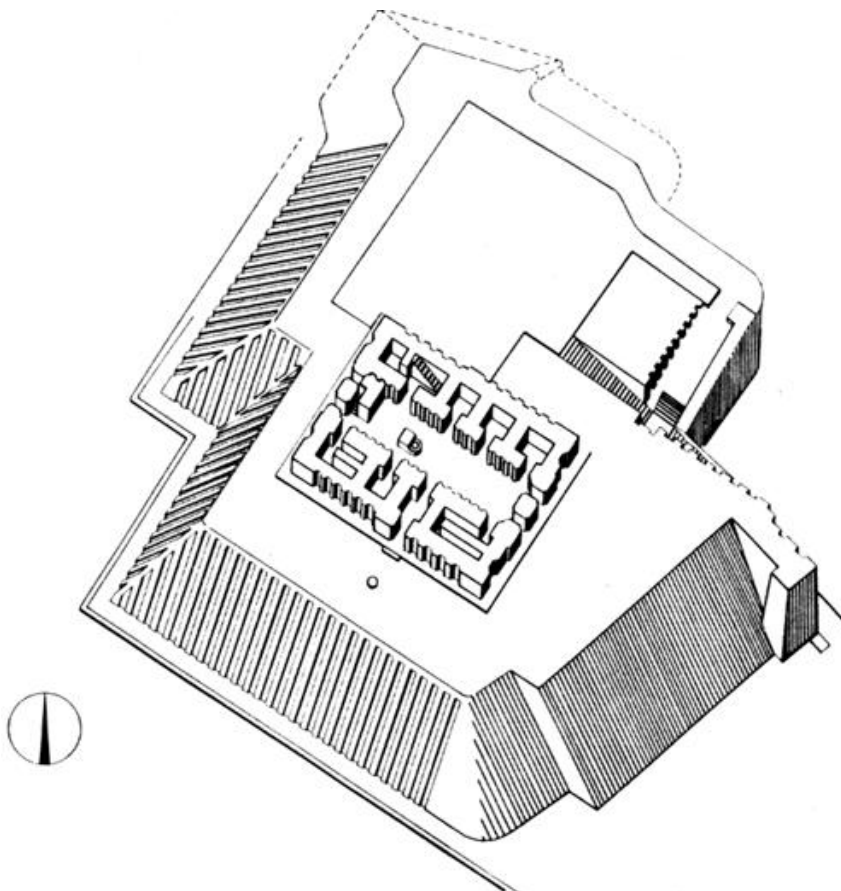

Sumér épületek, Eshuannai palota és kápolna-együttes

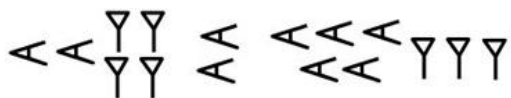
A sumér kultúra bölcs je Uruk városa volt. Az ég Istene Anu számára épült a Fehér Templom

A későbbiekben a hengeres íróvesz helyett háromszög keresztmetszetű íróvessz-t használtak

	1	10	60	600	3600
Régebbi sumér kor	D	O	D	⊙	○
Új jelek	▶	◀	▼		
Újabb sumér kor	∇	Λ	∇	∇Λ	⬠

$$24 \cdot 60^2 + 0 \cdot 60 + 53 \cdot 1 = 86400 + 53$$

28.

Gudea (uralkodott Kr.e. 2250 körül) Lagas sumer város papkirálya, és Gursu városállam uralkodója volt. Meghódította a rivális városállamokat, és újra egységes, erős birodalmat teremtett. Uralkodása áldást jelentett népének, mert alatta jólétben és biztonságban élhettek a sumerok hazájukban. Az eltelt hosszú idő ellenére, még mindig sok fennmaradt szobor, kisplasztika, ékírat és épületmaradvány dicsőíti a királyt és városa védőistenének, Ningirsunak nagyságát.

CUNEIFORM TABLETS

From the Reign of
Gudea of Lagash to Shalmanassar III

K tábla

K táblácska i. e. 3100. (ó sumér)

29.

Gudea kora

Gudea

Sumér uralkodók: Etana, Emnebarageszi, Enmerkar (találta fel az írást), Gilgames.

Emberarc i.e. 6000 körül

1 hárfásleány

Irodalmi m : Etana eposz, Gilgames eposz, a Sumér „Jób” sumér eredet , filozófiai költészet legkorábbi emlékei.

Id számításunk kezdete el tt 3200-2800 évvel Mezopotámiában két nagyobb nép élt viszonylag békésen: délen a sumérok, északon az akkádok. A sumérok nagy városokat építettek - Uruk, Ur, Eridu, Surupak, Lagas - , amelyek népessége tízezres nagyságrend volt. Ezek a városok laza szövetséget alkottak, egységes államot el ször I. Sarrukin hozott létre, azonban már nem sumér, hanem akkád volt.

Ugyanerre a korra tehet az ékírás kialakulása is. Mivel mindkét népnek megvolt a saját tömegegysége - amely egyúttal pénzegység is volt, az egységes állam létrejöttével ezek mindegyikét megtartották: a sumérok által használt 1 mina hatvanszor nagyobb volt az akkádok által használt egységénél, az 1 sékelnél. Kés bb a gazdasági fejl és megkívánta még nagyobb pénzegység bevezetését, ez lett a talentum.

Ismerték az esztergát, fémnyomópádot.

30.

Ágy

Sumér szobor

Sumér katonaság sorozása.

Sumér férfifej, gipszk szobor. i. e. 2100

Fából faragott fali képek

31.

Pecsethenger

Gyakorló farmer kézikönyve

Népek táblája

Irak déli részén egy régészcsoporthoz több mint ötven sumér kori sírt találtak. Sajtóbeszámolóik szerint a kutatók úgy vélik, hogy a nyughelyek mintegy ötezer évesek, és a sumér birodalom korai időszakából valók.

Ez eddig a valaha talált legnagyobb sumér temetkezési hely. Mint a régészek elmondták, a sumérok a halottakat guggoló helyzetben temették el.

32.

Sumér emberábrázolás

Szubad királyné fej- és nyakéke az Ur-i sírból

(I.e.4000 körül, British Múzeum)

Magyar puli (Sumír eredet)

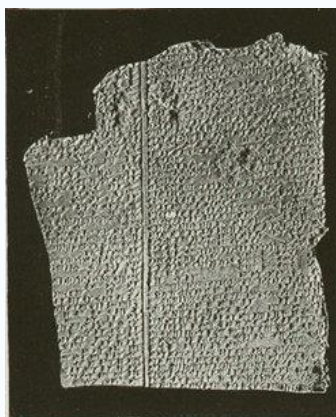

Akkád birodalom

A Tigris és Eufrátesz folyók közti síkságon, a sumér területekkel északra települtek meg az Akkádok. Városállamokat hoztak létre.

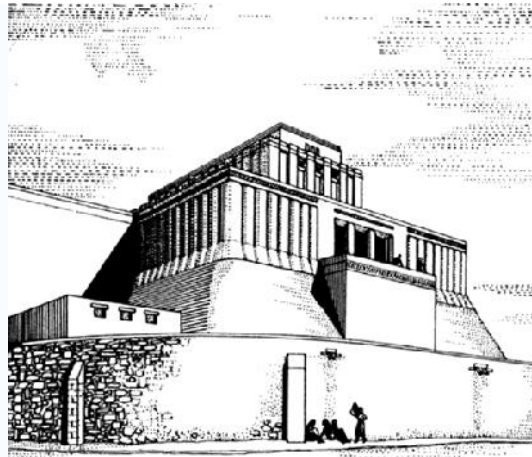
Első nagy uralkodójuk Sarrukin, Agade város királya. Behatolt és meghódította a sumér területeket, és létrejött az első birodalom, i.e.2350. Sarrukin idején kialakultak a valódi birodalmi szervezetek. Szétvált a vallás és a politikai hatalom. Uralkodása idején alakult meg az első igazi, hivatásos hadsereg is, amely biztosította hatalmát. A birodalom gazdasága is jelentősen növekedett, ebből jutott pénz a roppant nagy hadsereg eltartására, az ország építésére, az államszervezet fenntartására. Sarrukin erősen központosította birodalmát, amelyet a fő városból, Akkádból irányított. I. (Nagy) Sarrukin (Bibliai nevén Szárgon) a négy világtáj urának kiáltotta ki magát. Nevének jelentése az igaz, vagy törvényes király, amiből felmerül az a gyanú, hogy trónfosztó volt. I. Sarrukin (Kb. Kr. e. 2300) akkád uralkodó. Meghódította Sumert majd az akkori uralkodójukat Lugal-Zaggi-szit foglyul ejti és elrettentésül bilincsből végighurcoltatja a fő városban az akkori Agadéban.

„Sarrukin vagyok, az erős király, Agade királya. Enitum az anyám; apám nem ismertem. Apám testvérei a hegyet szeretik. Városom Azupiranu, mely Purattu partján fekszik. Enitum, anyám fogant engem, megszült engem titokban, sásból való kosárba helyezett, szurokkal zárta le kosaram fedelét, a folyóba vetett engem, mely nem lepett el, elsodort engem a folyó, Akkihoz, a vízkimerítőt hozott. Akki, a vízkimerítőt kiemelt, mikor vedrét alámerítette. Akki, a vízkimerítőt, fiává fogadott, felnevelt engem, Akki, a vízkimerítőt, bizony kertészévé tett engem. Kertész-voltom miatt Istar (istennő) bizony belém szeretett.” Sarrukin legendája.

Az akkád ékírás a legrégebbi sémi nyelv írása.

Özönvízről szóló tábla

Eridu (Kr.e. 4-ik évezredb l) Északi templom, a Víz Istene, Ea tiszteletére építették.

Építkezéseken égetett agyagtéglákat használtak, kupolákat építettek, festett téglát, sztéléket (domborm ves k lapok), továbbá boltozatokat alkalmaztak. Palotáikat mozaikkal díszítették.

34.

Szobrászatban uralkodók, papok portréit, a sikeres vadászatok és az állatfigurákat ábrázolták. Rézb l, bronzból is készültek kisebb szobrok.

Sarrukin király

Sarrukin király kerek trónját hordó szolgák

Lamassu szobor (statue in Akkadian)

A király katonái

Lamassu

Trón.

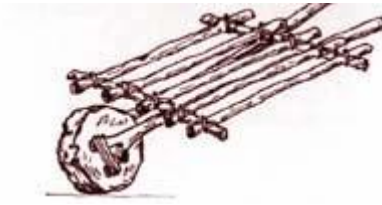
Festészet

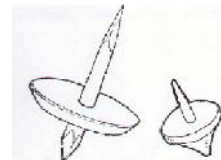
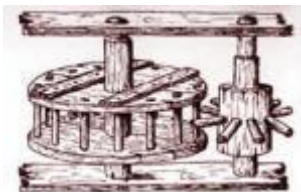
Fontos volt a festészet. A palotáikat díszítették vele. Kedvelt volt az épületek mozaikkal való díszítése.

35.

Szerszámok, egyébek

Pörgetty vagy trókis

II. Sarrukín (kr.e. 721–705) Asszír uralkodó. Nevéhez fűződik Palesztína elfoglalása.

Hanyatlás

Bár Sarrukín jelentős birodalmat hozott létre, ez a halála után hanyatlani kezdett. A folyamatos belső és külső támadások gyengítették az országot. Sarrukín unokájának, Narám-Színnek ugyan sikerült megegyezően megújítani a birodalom erejét, az halála után azonban a guti törzsek megsemmisítették a birodalmat.

36.

Gutik (Ókori nép) És Elám

Ókori nomád törzsek, amelyek a mai Irán területén éltek. I. e. 2200-2050 között törtek be Mezopotámia területére és tartották megszállva azt. Nevüket az Akkád Birodalom leigázásával vették be a történelembe. Tulajdonképpen nem volt igazi birodalmuk, nomád törzsek laza szövetségében éltek, rövid időre választott királlyal az élen. Hatalmukat az újjáéled sumer birodalom döntötte meg és szétverte a területen.

Irán területén sok ezer évvel ezelőtt alakultak az első államok, államszervezetek. Ezek létezéséről kezdetben csak közvetett bizonyítékok álltak rendelkezésre, hiszen az írásbeliség nem itt terjedt először, hanem a közvetlenül szomszédos térségben, Mezopotámiában (a mai Irak területén). Több mint ötezer évvel ezelőtt a sumérok már feljegyezték számos történelmi eseményt, innen tudjuk, hogy például az elámiak, illetve elámiták a mai Irán vidékein éltek.

Az elámiak első városa Avan lehetett, majd az időszámításunk előtti harmadik évezred második felében sorozatos háborúkba keveredtek a sumérok dél-mezopotámiai uralmát felváltó észak-mezopotámiai Akkáddal. Az akkádok meghódították Elámot, így többnyire akkád uralom alatt éltek, ám egy másik, szintén a mai Irán területéről származó nép megdöntötte az akkádok birodalmát (i.e. 2200 körül). Ezek a gutik voltak, akikről ugyancsak mezopotámiai forrásokból értesülhettünk.

Gutium (Goim) harcosait az ókorban a hegyek sárkányainak hívták; a zsidó hagyomány a szkitafajú guti népet gój-nak nevezi. A jiddis gój jelentése: nem zsidó. Egyes történészek szerint ellenségként, mások szerint a Kr. e. III. (2470) évezredben a sumérok katonai segítségként megtorolták I. Sargon unokája, Naramszin pusztításait. A föld színével tették egyenlővé az akkádok hasonló nevű városát, Agade-t, és ezzel a birodalom bukását okozták.

A gutik mintegy 130 évig uralták Akkádot, majd uralkodtak a vidéken.

Más forrás szerint a gutik az Arpaksádtól származó, és az asszírokkal szoros kapcsolatban álló káldok egy nemzetsége volt. Sokkal később, ennek a névnek lett egy változata a “**gót**” elnevezés a népvándorlások korából. A gutik hódításait kihasználva Elám visszavágott, így az egyik területgyarapítás után Szuszába tették át a székhelyüket. Szusza vidéke egyébként már az elámiak el tt is lakott volt, története legalább hatezer éves.

Szusza

37.

Elám

Területe a Perzsa-öböl bronzkori térsége.

Elám egy ókori iráni államalakulat volt Mezopotámia térségében, önálló kultúrát hozott létre, és évezredekén keresztül szoros gazdasági és kulturális kapcsolatokat ápolt. A mai Irán délnyugati részén, a mai Húzisztán tartományban helyezkedett el. Nyugat-Elám számára a zsírk kereskedelme hozzájárult ahhoz, hogy a térség Mezopotámia méltó vetélytársává váljon.

Elám legfontosabb városa a Kr. e. 4000 körül alapított Szúsza volt. Az írás legelső emlékeinek tekintett számlálókövek Uruk és más folyóközi városok mellett itt is felbukkantak. A Kr. e. 4. és Kr. e. 3. évezredben

protoelámi kultúrát találtak az övezetben, amely önálló elámi írást fejlesztett ki, melyet a mai napig nem sikerült megfejteni.

Az ún. Sumer királylistán két elámi város, Awan és Hamazi is szerepel. Az emlékek szerint az elámiak ekkoriban vették át az ékírást, mely Enmerkar uruki király és Aratta város uralkodója közti megállapodás keretében történt meg.

Kr. e. 2200 körül Awan királya először egyesítette Elámot, majd alig kétszáz év múlva a térség súlypontja az elfoglalt Szúszából a keleti Ansanba tevődött át. Kindattu, elámi uralkodó Kr. e. 2004 Ansan és Szúszát egyesíti.

A Kr. e. 18. században, Hamurappi idején az Óbabiloni Birodalom legyőzte Elámot. A királyok nevei ismertek, azonban a feliratos anyag meglehetősen szegényes.

Részlet Untas-Napirisa sztéléjéről (Louvre)

38.

II. Kurigalzu (Kr. e. 1332 – Kr. e. 1308) kassú király nevét számos elámi területen előkerült lelet megírta számunkra, és babiloni felirataiban is dicsekedett a keleti győzelmekkel. Igehalki és utódai felvették a harcot a kassú Babilonnal, hatalmuk növekedését számos építkezés jelezte. Mi több, Untas-Napirisa (Kr. e. 1260 – Kr. e. 1235) a restaurálások mellett új fővárost emeltetett, Ál-Untas-Napirisát.

A Kr. e. 12. század első felében uralkodott Sutruk-Nahhunte egy nagyarányú hadjáratban térdre kényszerített 700 várost. Ékes bizonyítékul Szúsza városában számos mezopotámiai eredetű emlékmű is előkerült, így Hammurapi híres törvényoszlopa, II. Melisipak király domborműve és még számos szobor Akkád területéről. Sutruk-Nahhunte ezenfelül kelet felé is terjeszkedett, és megszilárdította az elámi ellenfelet a Perzsa-öböl felett.

Sutruk-Nahhunte fia Kr. e. 1154-ben végleg megbuktatta a kassú Babilóniát. Babilonból Marduk, Urukából Inanna szobrát hucolta magával zsákmányként. Fivére már a Középasszír Birodalom területeit is elérte, amikor elérte Arrapha és Nuzi városát.

Elám a Kr. e. 8. századra erősen gyengült meg ismét annyira, hogy jelentős hatással lehetett Mezopotámiára. II. Sarrukín (Kr. e. 721 – Kr. e. 705) uralkodásának második évében Dér városánál csapott össze a Babilóniában trónbitorlóként uralkodó II. Marduk-apla-iddinát támogató Humban-nikas hadaival, és az ütközet nagy valószínűséggel döntetlenül végződött (asszír források szerint Sarrukín, babiloniak szerint ellenfele győzött). Sarrukín utóda, Szín-ahhé-eriba (Kr. e. 705 – Kr. e. 681) Kr. e. 703-ban Kúta mellett győzelmet aratott a káld-babiloni-arab-elámi hadak felett.

Elámi kultúra

Elám népének nyelve mai

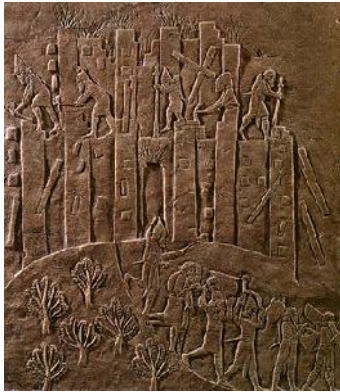
ismereteink szerint rokontalan nyelv, amelynek első emlékei Kr. e. 2900 körül maradtak ránk. Később a Perzsa Birodalom hivatalos nyelveként szolgált, a behiszteni felirat egyik nyelve is elámi. Az elámi nyelvet az akkádtól nem sokban eltérő, bár kisebb jelkészlettel írással írták le, hieroglifírásuk máig megfejthetetlen.

Az elámi vallás meglehetősen önálló volt. A Kr. e. 3. évezredben Pinikir istenné, később Humban / Napirisa (ez utóbbi jelentése „nagy isten”) és felesége, a Lijánban tisztelt Kiririsa („nagy istenné”) került a panteon

központjába. A Kr. e. 2. évezred végére Szúsza istene, Insusinak (nevének jelentése „Szúsza istene”) lett a fő isten. Szintén fontossá vált Nahunte, a Nap és igazság istene.

Kiseb b jelent ség babilóniai istenek tisztelete – feltehetően helyi kultuszokkal azonosulva – szintén megfigyelhető (pl. Adad és felesége, Salát, illetve Szín és Nuszku).

Elám Kr. e. 539-ben lett az Óperzsa Birodalom része. Addig több jelentéktelen fejedelemség osztozott a területén, amelyeknek azonban már nem volt nagyobb beleszólásuk a történelem alakulásába.

Szúsza lerombolása.

39.

Ókor Babilon

Nevét fő városáról, Babilonról kapta, akkádul Isten kapuja. Sumér és Akkád területeket foglalt magában. I. Babiloni dinasztia legjelentősebb törvényhozója Hammurapi volt.

Kr. e. I. évezredben Asszírok uralkodtak Babilonban. Asszíria bukása után (Kaldeus) Babilon világbirodalmi szerephez jut.

Uralkodói ekkor: Nabú-apal-uszur és Nabú-kuduri-uszur; Nabukonodozor.

Kr.e.539-ben Babilon behódolt a perzsa II Kürosz királynak.

Hammurapi portréja

Törvényeit 2.25 m magas sztéllére vészték

Babilon város térképe

Babiloni kép

Váza

Bábel tornya (A legnagyobb zikkurat)

Babylon. Istár Kapu
Az épületeket színes burkolattal díszítették.
Ismerték a boltíves, boltozatos építési technológiát.

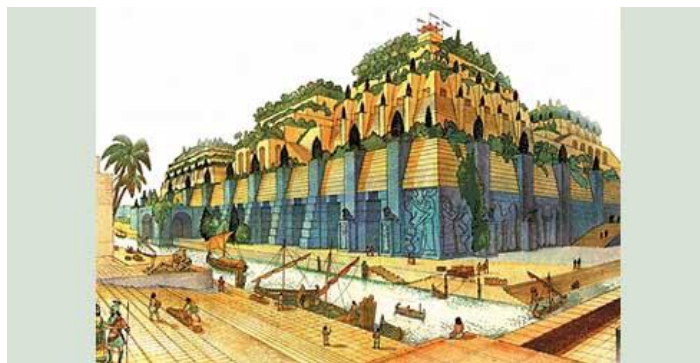

41.

Szemiramisz függő kertje

Egy ókori tető-kert

Detalle porta de Ishtar

Csak annyit tudunk, hogy Nabú a Hammurápi-dinasztia uralma alatt már a Bab-ili (Babel) szomszédságában levő Borszippában székel teljes fényben, mint a város és az írástudomány istene. Mármost Hammurápinak, a bábéli birodalom megalapítójának (Kr. e. 1955-1913) múlhatatlan érdeke volt, hogy székhelyének istenét a meghódított városistenek fölé emelje

13. ábra. Nabú isten szobra Nimrudból

43.

Arámiak (Káldok, Kaldeusok)

Az arámiak vagy arameusok a sémi nyelvcsaládhoz tartozó arámi nyelvet beszél ókori nép. Ezen kívül gyakran arámiaknak nevezik a mai asszirokat is, f ként ezek nyugat- és észak-európai bevándorló közösségeinek tagjait.

Történelem

Az i. e. 2. évezredben az arámiak elhagyták arábiai sivatagi lakhelyeiket, és Szíriában illetve Mezopotámiában telepedtek le. Lassan átvették a térség kereskedelmének irányítását, s az i. e. 8. század elejére nyelvük, az arámi (pontosabban óarámi) lett a térség legfontosabb közvetít nyelve. A babiloniak korában a kassziták által lakott területeken letelepül arámiakat káldoknak (kaldeusok) nevezték el, ezek uralkodói dinasztiája alapította meg kés bb az Újbabiloni Birodalmat.

Az arámi nyelv

Amikor Babilónia i. e. 586-ban legy zte a zsidókat, azok a héber helyett az arámit kezdték el beszélni, a héber mint vallásuk szent nyelve maradt meg (Ezra, Jeremiás és Dániel könyveinek egy része az Ószövetségben mindemellert arámi nyelven készült).

A perzsák birodalmuk hivatalos nyelvivé az arámit tették. Nagy Sándor hódításait követ en a görög kiszorította az arámit, de a görög-római korban továbbra is igen elterjedt volt, Jézus is e nyelven beszélt. A nabateusok, a számaritánusok és a palmíraiak nyelvei szintén az arámi változatai voltak. A római korban fejlődtek ki az óarámi nyelvb l származó középarámi nyelvek, majd a 13. századtól az újarámi nyelvek, amelyeket napjainkban is többszáz ezer ember használ a Közel-Keleten (többségük az asszír újarámi nyelvet).

Arámi – Föníciai írás emlék

Asszír birodalom

ASSZÍRIA – Ókori sémi birodalom, amelynek magterülete Mezopotámia északi része, lakói az akkád nyelv asszír dialektusát beszélték. Nevét f istenér l, Assurról kapta. Bár története a Kr. e. III. évezredre nyúlik vissza, Asszír ia els felemelkedése I. Samsi-Adadhoz (kb. Kr. e. 1813–1781) köthet . Samsi-Adad elfoglalta Assurt, majd Márit, de f városának Subat-Enlilt (ma Tell-Leilán) tette meg. Uralkodása után Hammurapi igazta le Asszíriát, amely ezután csak az évezred utolsó harmadában vált jelent s hatalommá. A mitanni függést l megszabadulva I. Assur-uballit (Kr. e. 1363–1328) kezdett újra terjeszkedésbe. I. Tukulti-Ninurta (Kr. e. 1243–1207) már a négy égtáj felé vezetett hadjáratokat és nagyszabású építkezésekbe fogott, többek között új várost is alapított Kár-Tukulti-Ninurta néven.

Asszír ia világbirodalom má azonban az újasszír korban (Kr. e. 1000–612) vált. II. Adad-Nírári (Kr. e. 911–891) uralkodásától az asszír birodalom folyamatosan n tt, III. Tukulti-apil-Ésarra (Kr. e. 744–727) reformjai és hódításai után pedig gyakorlatilag a teljes Közel-Keletet uralta.

A birodalom bukása a médek és a babiloniak közös támadásaival következett be: 612-ben bevették az akkori f várost, Ninivét.

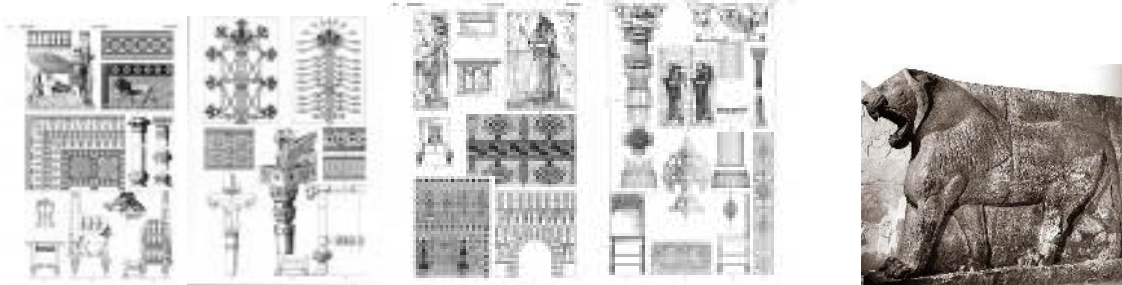
A médek a perzsával rokon indoeurópai nyelvet beszélték. Deiokész -Hérodotosz szerint- a méd birodalom megalapítója. A médek tulajdonképpen i egyesít je Phraortész fia, Küaxarész (Uvaksatra, uralkodott: i. e. 625 – i. e. 585) elfoglalta a szomszédos területeket, és Nabú-apal-uszur (Nabupolasszár) királlyal szövetségben megdöntötte a médeket korábban függ ségben tartó Asszír ia hatalmát. I. e. 612-ben az asszír f város, Ninive elesett a méd csapatok rohama alatt. Utóda, Asztüagész (Istumegu, uralkodott: i. e. 585 – i. e. 549) kiterjesztette az ország határait Babilónia rovására, de perzsa vazallusa, Kürosz legy zte, és Média perzsa uralom alá került.

Muros de Babilonia (Részlet)

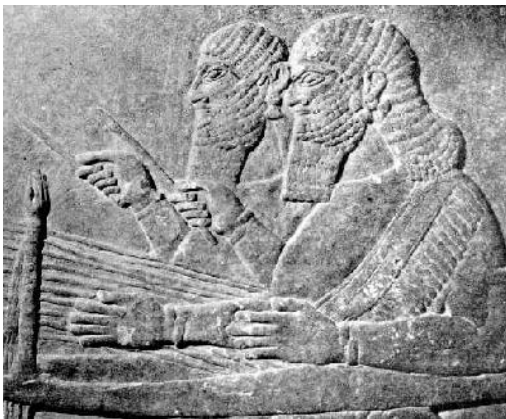
Asszír rajzolatok, szobrok

Asszír szépségideál nehézkes; a szolid, vaskos formát, általában a nagy méreteket szerették. Saját magukat is darabosnak, zömöknek ábrázolják.

Asszír szárnyas bika

Asszír hagyaték

Jelenetek ábrázolása

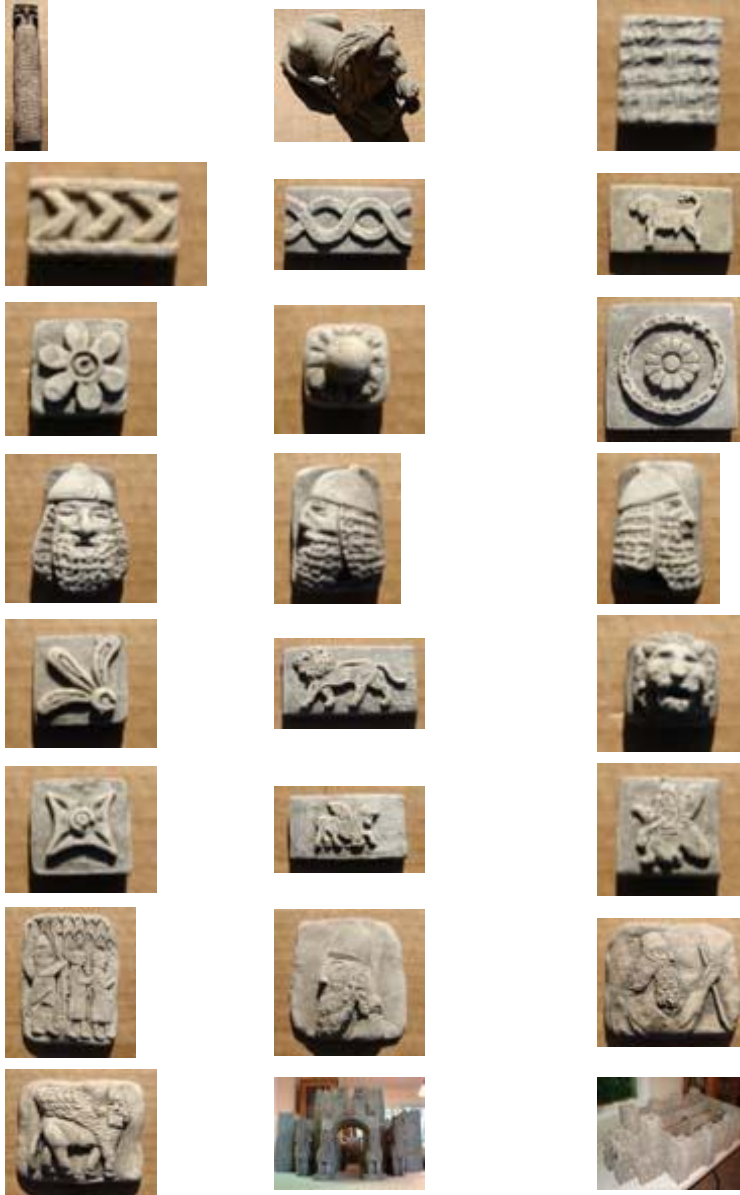
Áldomás

Asszír lakoma

Domborn elemek

Ancient Assyria Pieces

Asszír domborn Ninnivéb 1, i.e. 705-681-b 1

Lamassu

Az asszírok inkább istenszobrokat készítettek, a méltóságot jelképező haj és szakáll aprólékos kidolgozására nagy hangsúlyt fektettek, így érzékeltették az erőt a nagyságot, a fenséget. Démonalakjaik állati és emberi keveréklények voltak. Szalagszerű domborműveiken harci jeleneteket mutattak be, a tájrészletek csak jelzésértékkel szerepeltek.

Bútoraikat gazdag veretek, fémgombok, karikák díszítették, egyes trónszékeket valósággal elborított az arany és bronz díszítés.

A lakásokban ülőké, székek, trónusok, nyugágyak, padok, asztalok, baldachinok és oltárok kaptak helyet. Legfontosabb szerepe itt is az ülőbútoroknak volt. Leggyakrabban két típusa az ülőké, amelynek felépítése állandó, de díszítése változó. Többnyire nádfonatú ülőkével és rátett díszes párnával volt ellátva. Lábvégződése fénydobozalakú, élére állított kúpos forma, gyümölcsfürt vagy állatláb. A trónust mindig lábszámollyal használták. A támla egyenes, merev és magas volt, sokszor figurális dísz: az oldalakon felemelt karú emberalakok sora tartotta a fonott vagy kigyóbrüllést, amelyre vánszorgot vagy szőnyeget terítettek. (Az ilyen foglyokat vagy rabszolgákat ábrázoló szimbolikus figurák itt jelentek meg először. Ebből a gondolatból származnak később az építészetben az ember alakú támasztékformák: a kariatidák, atlantok, hermák.)

A mennyezetes ágy sem volt ismeretlen, hiszen a babilóniai hadvezér a bibliai Holofernéz, ilyen ágyban aludt, amikor Judit meggyilkolta. Az ágy az egyiptomiakéhoz hasonlított, fejtámla elregöbült, hengeres párnával, amelyre ülő tartásban könyökkel támaszkodni lehetett. Ez a bútor szerkezetileg igénytelen kialakítású volt, de drága anyagokkal, rojtos-bojtos párnákkal és takarókkal a fényes benyomását kelthette. Fénydobozon és állatkarmokon nyugvó, négyzetes lapú asztalaik étkezéskor rendszerint a nyugágyak mellett állottak.

Asszír bútorok

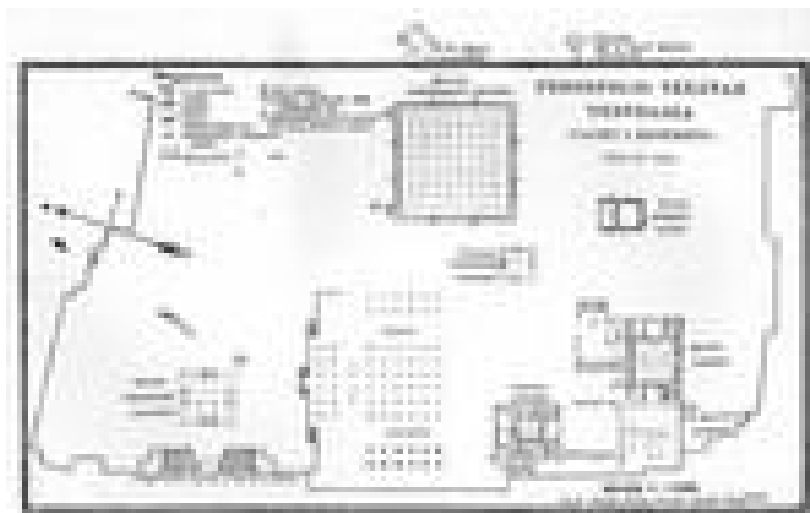
Szobrászat (asszír)
Coin of Panormus

Az asszír falikárpitok, szőnyegek és himzések világhírűek voltak.

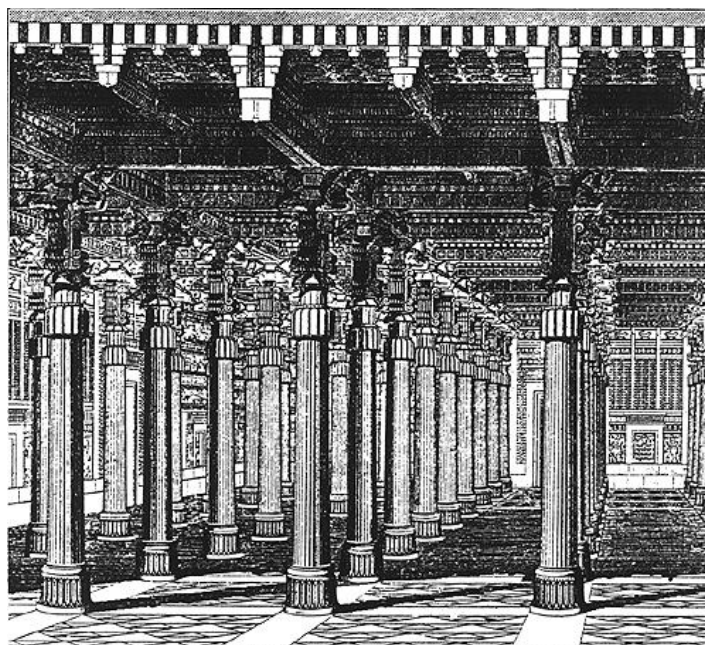

Perzsa birodalom

A perzsák Kr.e. 6. században, Asszíria leigázásával bizonyították el ször hatalmukat. Fokozatosan hatalmukba kerítették a térség legfontosabb tartományait. Magát a birodalmat Kyros fogta egységbe, az itt él népekből, néptörzsekből Dareios kovácsolt egységes, jól szervezett, államszervezetet. Dareios fia, Xerxes (i.e.486-465) uralkodása alatt hatalmas anyagi javak gyűltek össze a birodalom kincstáraiban: e pénzek komoly részét építkezésre fordították.

Persepolis várának tervrajza

Az oszlop a perzsa építészet jellemző eleme

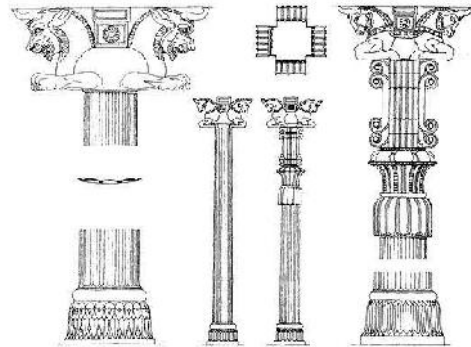
Kyros Pasargadaiban építtetett magának palotát együttest. Dareios Susában építtetett magának palotát. Persopolis építészeti együttesét Dareios kezdte építtetni, a teljes befejezés Xerxes uralkodásának idejére esett. A palotacsoport hegyek lábánál, hatalmas teraszon épült

Perszeopolisz romjai leny göz ek

Perzsa bikafejes oszlop

Az oszlopok a perzsa építészet legjellegzetesebb formaelemei

A Perzsa Birodalom Kürosz, Dáriusz és Xerxész uralkodásai idején hatalmas területeket ölel fel az Indus-folyótól Egyiptomig. Ez az oka annak, hogy a perzsa művészet csak a nagyságra és pompára törekvése az igazi. A perzsáknál fejlett volt az arany-, és bronzművészet, amit az ázsiai sztyeppék nomád népeitől tanultak. A tárgyak aprólékosan megmunkáltak, mint formai, mint díszítő szempontból. A díszítő elemek pontozottak és cizelláltak

Xerxes persepolisi palotájának kapuja

Xerxes lépcsőjének egy domborműve.

Xerxes vázája Párisban.
Domborm Xerxes lépcs jén

Palota r.
Domborm Xerxes lépcs jén

Az oroszlán megöli a bikát.
Domborm Xerxes lépcs jén.

Dareios Kodomannos.

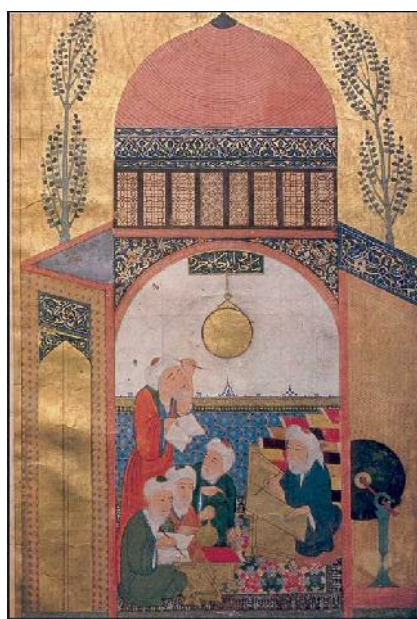
I. Dareiosz perzsa király

Xerxész, Dareiosz fia

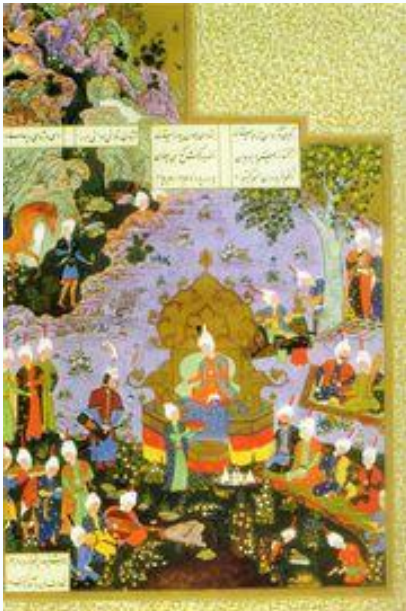
Naks-i-Rusztám-i sziklasír

XV. Század. Perzsa miniatúra

A híres ezüst gazella rhiton.

Behzad egyik képe

A perzsa m vészek nem érzékeltették a térbeliséget

A perzsa miniatúra síkszer en terület ki a könyv lapon, a tárgyak úgy helyezkednek el rajta, hogy alig-alig takarják el egymást.

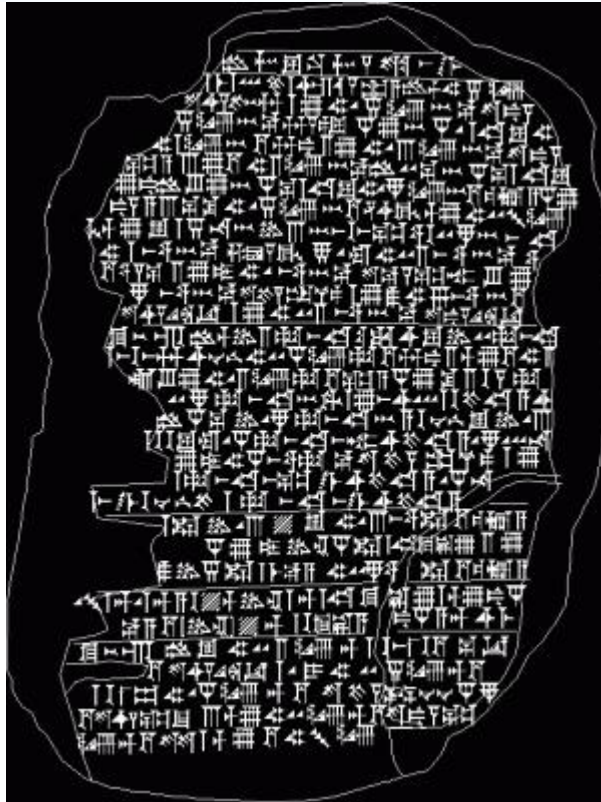
Perszeopoliszi régészeti kincsek: követségben a perzsáknál

Perzsa harcos egy ókori mozaikon

Az ókori görög történész, Hérodotosz ezt írta: "Nincs semmi a világon, ami gyorsabban haladna, mint a perzsa futárok

Holdefemeriszeket tartalmazó ékírásos agyagtábla

Perszeopoliszi régészeti kincs: bikák

Távolkelet

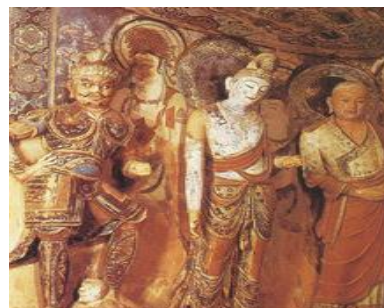
(Ókori Kína, India, Japán)

Kína az egyik legősibb civilizáció. A Sárga folyó évenkénti áradásai során lerakott termékeny hordalékán már az i. e. 6. évezredben kialakult a földművelési életmód. A mondabeli első kínai császár Huang Di, i. e. 2100-ban megalapítja az első kínai államot a mai Peking környékén, majd megkezdődik a többi kínai királyság kialakulása is. (i. e. 1300 - első államalakulatok Kínában). I. e. 221-re teszik, hogy a Qin állam Zheng vezetésével legyen a többi tizenegy nagy fejedelemséget, és létrejön az egységes kínai állam. A nomád népek támadásait kivédendő épült meg az i. e. 5-1. évszázad között a kínai nagy fal erődrendszer, melynek egységesítése Zheng császár érdeme. 1279-ben Kubiláj mongol vezér lesz a kínai császár, megalapítja a Yuan-dinasztiát, amely helyébe 1368-ban a Ming-dinasztia lép. Végül, 1644 és 1911 között a mandzsu Qing-dinasztia uralkodik. Ez a dinasztia húzza meg Kína jelenlegi határait, amint elfoglalja Tajvant és Tibetet, valamint megegyezik Kína északi határáról Oroszországgal. Ókori Kína: kiemelkedett a parasztságot irányító Liu Pang, aki később Han néven új dinasztiát hozott létre, mely 400 évig állt fenn, a maga idejében rendkívül sikeres államszervezet és sikeres állam. Egyre erősebb technikai fejlődés indult be, kialakultak a kereskedelmi útvonalak, a természeti vallások helyére Konfuciusz tanai törtek be.

A Távol-Kelet művészetére a buddhizmus gyakorolta a legnagyobb hatást. Építészeti jellegzetességeit tekintve Kelet-Ázsiában nem alakult ki egységes stílus. Északon a Jangsaót találjuk; jellemzője a földművelési faluközösség és a festett kerámia, az i.e. 4-5. évezredben. A 3. és a korai 2. évezredben a Lungsan-kultúra következett, ismert a fekete és szürke fazekasságáról. I. e. 1100-tól a Csou-kor és I. e. 850 körül alakult ki a Sang-civilizáció, majd párhuzamosan kialakul egy zsinórmintás fazekasság, melyet Indokínában Hoabinh-nek neveznek. A Csin- és Han-birodalom végül az i. e. 2. század alatt egyesítette Kína nagyobb részét. Egységes mértékrendszer és egységes kínai írásrendszer alakul ki, folyik a Nagy Fal építése. A kínai kultúrának vannak az egész társadalom számára fontos épületei is, amelyek képviselik a múlt kultúráját és közösségeit. Ide kell számítanunk első sorban azokat a palotákat, amelyek az egyes fejedelemségek vívmányait a császárvárosokba próbálták átmenteni. A régi kultúrának nem csupán a "palota", hanem a "templom" is a képviselője. A fő városokban és nagyvárosokban a legnagyobb vallásokat is ezek

képviselik. Vidéken azonban, ahová az idegen vallások vezetői, képviselői kiszorultak, a kolostorok jelentik az épületet, amely védelmezte és táplálta a körülötte élőket. Van egy építmény, a kínai Nagy Fal, amely mind a mai napig tanúsítja a kínai császárság tiszteletét Ázsiában. Először csak a Csou-kori fejedelemségek északi falai körül azokat tartalmazta, amelyek a kínai civilizáció északi védelmére szolgáltak. A 15-16. században épültek ma is látható formái, de mind a mai napig születnek újabb és újabb részletei.

Dunhuang-gyönyör buddhvilág a Selyemút mentén

Kína az egyetlen ország, amelynek kultúrája az egyetlen folyamatos kultúra a világon.

Kínai selyemút

A kínai "császárság" korában a kerámiakultúrák virágoztak - keleten a színes jangsao, nyugaton a fekete vagy sötét lungszun. Legrégibb emlékei az i. e. 3. évezredből valók: színes és fekete (zsinórdíszes), mészvázi igényű cserépedények. Ezenkívül a bronzművészek mesterei voltak.

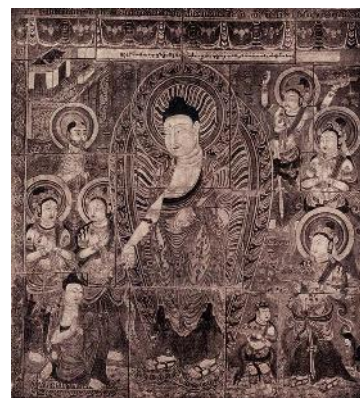

A nagyon gyakran stilizált állatformákat ölt edények - bivaly, orrszarvú - felületét elborítja a domború és vésett minták.

Készítettek bronz ékszert és dísz tárgyakat. A szobrászat más monumentális alkotásokat is hagyott ránk: síremlékeket ékesítő szobrokat. 1974 tavaszán kútásó parasztok Lintung körzeti székhely környékén hatalmas, életnagyságú figurát találtak.

Megtalálták az Első Császár monumentális föld alatti mauzóleumának egy részét, benne mintegy 8000 életnagyságú cserépszoborral - katonák, szolgák, lovak, kocsik -, továbbá valódi fegyverek és más tárgyak töredékeivel.

Az első kínai császár cseréphadserege

58.

Kínai írás

A kínai írás első megtalált emlékeit még éles, hegyes tárgy csontba vagy kőbe karcolták. Ezeknek a korai írásjegyeknek a formáját is inkább ez határozta meg: sokkal több hullámos, görbe vonal alkotta őket, a vonalak vastagsága pedig mindenhol azonos. Az i.sz. I-II század táján alakult ki az írásjegyek ecsettel történő írása, illetve az ennek megfelelő stílusok is ekkoriban kezdtek kialakulni.

Az ecset ennél régebbi találmány. A hagyomány szerint egy tábornok, név szerint Meng Tien († i.e.220) találmánya. A valóságban majd' egy évezreddel korábban, már az i.e. XIV-XI század tájáról már vannak adatok az "ecset" jelentős írásjegy megjelenéséről, tehát az ecset létezésének említéséről.

Bútorok

Ruhásláda teteje i.e. 5.-ik sz.-ból (csillagkép)

59.

Indus völgyi civilizáció

Az első jelentős civilizációs leletek Mehrgarh településen kerültek elő, amely a neolitikum legmeghatározóbb települése volt.

Sziklarajz India. Ehirobetka (12 000 éves)

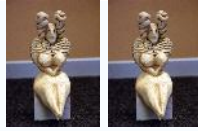
A pakisztáni Mergathban végzett ásatások során talált kilencezer éves emberi fogak arról tanúskodtak, hogy már a kőkorszakban is gyógyítottak – méghozzá képzett "szakemberek" . szuvas fogú betegeket.

Az ókori időkig lakott település legfontosabb fenntartója a mezőgazdaság volt. Hatalmas házak, gabonátárolók, jellemezték a települést, amely fokozatosan fejlődött és alakult át. Az időhaladtával jelentek meg a háziállatok, a kézművesség, a réz megmunkálásának ismerete. Az Indus völgyben sokasodtak az ilyen települések, amelyek mind szervezettebbek lettek. Leletek szerint kiterjedt kereskedelmi kapcsolatokat tartottak más népekkel. Aztán egyre több népcsoport telepedett le a völgyben, de közben egyre közelebb is kerültek a folyóhoz. A falvakból fokozatosan városok alakultak ki, erős falakkal övezve. A városok szerkezete tudatos volt, mérnöki munkákat feltételezve.

A kereskedelem is fontos volt, amely révén kapcsolatokat alakíthattak ki Mezopotámia és Közép-Ázsia népeivel. Ekkor alakult ki a Harappá-kultúra, amely egybeolvasztotta az Indus-völgy népeit. Ez időben jelent meg az írás, amely az élet számos helyén meghatározó volt. A civilizáció hatalmas épületeket emelt, hatalmas gátak, paloták, fürdők, és rácsszerkezetes városok alakultak ki. A városok házai közül néhány kétszintes lett, ami a mérnökök munkáját dicséri. A városokat ellátták fedett csatornákkal is. A vizet pedig csatornákon keresztül vezették a házakba. A városokban tovább fejlődött a kézműipar is. Jelentős mennyiségben találtak réz tárgyakat a régészek, amelyek a napi használati cikkekkel egészen a harci fegyverekig mindenhol megjelentek. Égetett téglából épített hatalmas városok (K= 5 km) léteztek. Az ókorban beszélhetünk más Indus melletti kultúrákról is (Kr.e. 2 500-Kr.e. 1 900). Az Indus folyó felső és középső szakaszán egymástól 560 km-re alakultak ki a Harappai és Mohendzso Dároi kultúrák. Magas színvonalú kézművesség jellemzi a saját írással rendelkező kultúrákat. Az indiai civilizáció fejlettségéről árulkodik, hogy nagy városaikban, jól kiépített vízvezeték- és csatornarendszerre bukkantak, az utcai szennyvizet is derítékbe gyűjtötték. Az ásatásokon még közfürdő nyomára is rátaáltak. E kultúrák építészete is igen fejlett volt.

Építészeti felvonásai:

- Alaprajz négyzet, útvonalak a négyzetrács vonalait követik
- Tudatos tervezés, többnyire azonos tervek alapján
- Lakónegyed, magtár, fürdő, gyülekezési csarnok, citadella
- A házak ablakai rendre a mellékutcákra nyíltak
- Csatornahálózat
- Harappai és Mohendzso Dároi kultúrák (Pakisztán) szobrászatának jellemző vonásai

60.

Nincsenek leletek arról, hogy léteztek volna despotikus uralkodók, és vezető rétegek. Voltak, akik megszervezték a munkákat, voltak, akik irányították azokat. Talán a kultúra elnyomta az uralkodó törekvéseket és a közösségre helyezte a hangsúlyt.

A civilizáció váratlanul tört el, ennek okáról nem sokat lehet tudni. Talán természeti katasztrófák, talán ellenséges nomád betörések voltak, mindenesetre annyi biztos, eltűnése gyors és váratlan volt. Ezt követően egymás után jelentek meg a nomád törzsek, legjelentősebbek az áryák voltak, akik belső-ázsiai területeire vonultak be. Fokozatosan foglalták el a területet. Legjelentősebb kulturális értékük az indiai szent irodalmuk, a Védák voltak, ez az indiai vallás Bibliája lett.

A nomád törzseket a Maurja Birodalom követte Kr.e 325-Kr.u 183 között. A birodalmat Csandragupta alapította, aki folytonos harcokkal kiterjesztette birodalmát. Unokája Asóka egyesítette a birodalmat, ez lett az első egységes indiai birodalom. Halála után a birodalom szétesett.

Az ókor még egy kimagasló birodalmat létesített ezen a területen. Ez pedig a Gupta Birodalom lett, amely i. sz. 320-550 között létezett. Jelentős irodalmi munkák is születtek ekkor, Kálidásza ekkor írta meg drámáit. Az írások szanszkrit nyelven íródtak. Megkezdődött a törvénykönyv felállítása. Ismét egyesítették az indiai népeket. India aranykorának tartják ezt az időszakot.

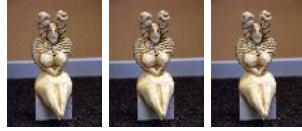
A birodalmat a hunok támadásai döntötték meg, akik behatoltak egész Észak-India területeire.

A srávasztí csoda. Himalájai palából készült, VI. századi dombormű töredék Kápisából (a párizsi Musée Guimet gyűjteményéből)

Gandharai álló Buddha

Stukkóból és terrakottából készült Buddha-fej Haddából,

Anyaistenn -szobrocska az Indus-völgyi civilizációból

:A sziklából kivájt bamijáni óriás Buddha

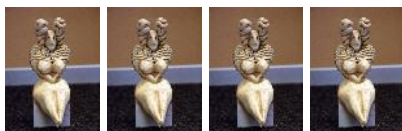
Adzsantai falfestmény részlete IV-V. század

Dél-indiai templom, Hampi, Karnátaka állam

Taj Mahal

62.

Hindu díszbútor

Faragott színes komód

Sok fiókos szekrény

Kashmiri faragott láda

Bölcs

Japán történelme

A Fudzsi, a szent hegy

Portugál kereskedők **Japánban**, a Nanban időszakban.

A japán paleolitik kor az i. e. 100 000-es évektől az első kőkorszokok megtalálásának idejéig, azaz i. e. 12 000-ig, az első jégkorszak végéig tartott, ami egybeesik a mezolitikum Jomon korszakának kezdetével.

A korszakra legjellemzőbb vonás a világ legelső csiszolt kőkorszak eszközeinek megjelenése i. e. 30 000 környékén.

A történelem előtti idők A világ történelmének legkorábbi eszközei

Kőkorszak, Hinatabayashi, Shinanomachi, Nagano. Jomon kor előtti (paleolitik) időszak, i. e. 30 000 Tokiói Nemzeti Múzeum. A civilizáció első jelei a japán szigetvilágban a Dzsómon-korszakból származnak, és a i. e. 10. évezredben jelentek meg. Ezek mezolitikus és neolitikus, félig letelepedett, vadászó-gyjtőget életmódra és a mez gazdaság kezdetleges formáira utalnak. Az ebből az időszakból származó, agyagból készült, díszes mintázatú edények, a fazekesség legidősebb darabjai közé tartoznak a világon^[2]. Az i. e. 3. században kezdődött a Jajoi-korszakban jelent meg először a rizstermesztés, a vas- és bronzm vesség és az edénykészítés új formája, amelyet a Kínából és Koreából érkező bevándorlók hoztak magukkal

Korai Jomon agyagedény (i. e. 10 000-8000) Tokyo Nemzeti Múzeum, Japán

64.

Japán paleolit korszaka

Jomon korszak

A Jomon korszak (J mon-jidai) i. e. 10 000-től i. e. 300-ig tartott. Az első megtalált kőleletek i. e. 10 000-ból a mezolitikumi – vagy egyes vélemények szerint – a neolitikumbeli kultúrából származnak. A legtisztábban kivehető régészeti leleteket a modern Japán lakosai, az Ajnu etnikai csoportjai készítették.

Vitatott régészeti kutatások szerint a Jomon korszak emberei készítették a világ első agyagedényeit, melyek az i. e. 11. századhoz köthetők. A Jomon korszak emberei agyagfigurákat és agyagedényeket készítettek, melyeket fonott és fonatlan zsinórokkal és pálcikákkal díszítettek egyre kifinomultabb technikákkal.

Dzsómon-kori váza

A csiszolt kő korszak i. e. 300-i. e. 200-ig tartott, ekkor jelent meg a sötétbarna és vörösesbarna zsinórmintával díszített agyagedény, a zsinórdísz japán neve alapján nevezik a kort Dzsómon-kultúrának. A Yayoi korszak (Yayoi jidai) i. e. 300-tól (ez a dátum vitatott) i. e. 250-ig tartott. Elnevezését Tokió egy bizonyos részén kapta, ahol a kor első felismerhető leleteit fedezték fel. Az ázsiai Korea területén a beszivárgó rizsmelési és öntözési technikáknak köszönhetően a társadalom mezőgazdálkodási szintre emelkedett. A törzsek több kisebb állammá strukturálódtak. A háborúk és a kialakuló szövetségek utat nyitottak a nagyobb és szervezettebb egységek kialakulása felé. A 3. századból származó kínai írásos emlékek említést tesznek Himiko királynőről, aki 30 kisebb államot egyesített a szigetvilágban.

Momoyama korszak formája

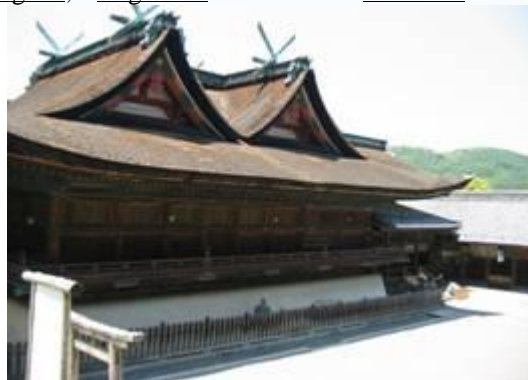
Japán az ókorban

A kínai kultúra terjedt el a buddhizmussal és a konfucianizmussal együtt Japánban, el ször közvetlenül Koreából és Kínából. Japán elfogadta és beolvasztotta a kínai kultúra összes aspektusát – a buddhizmust, a konfucianizmust, a mez. gazdasági ismereteket, építészetet, m. vészetet, kézm. vességet, írásbeliséget, költészetet, jogot és államrendszert – és megalkotta a Heian-korszak arisztokratáinak japán kultúráját.

Japán a középkorban

Saigo Takamori (jobb fels. sarokban nyugati egyenruhában) vezeti katonáit Shiroyama csatájában. Sógunátusok alakultak és a busido – a japán lovag-ideál – vált uralkodóvá, valamint néhány új japán buddhista szektát alapítottak. Új kulturális hagyományok, mint például a tea-szertartás, a virágkötészet, a n és a kabuki, mint tipikus japán színjátszási formák és az ukiyo (fadúcos nyomtatás) fejlődtek ki és váltak népszerűvé a köznép körében is. A történelemben el ször 1543-ban lépett kapcsolatba Japán a nyugattal. Tartva a politikai beavatkozásoktól és vallási tanításoktól, a sógunátus 1612-ben betiltotta a keresztény vallást és 1614-ben bezárta a kapukat a külföldiek el tt, kivéve néhány holland és kínai kereskedőt. Az m kódésüket egy kis szigetre, a Nagaszaki mellett fekvő Desimára korlátozták.

A fa megmunkálása az ókori Japánban egyaránt volt mesterség és m. vészet. 745-ben Sómu császár parancsára megépült a világ legnagyobb faszervezeteként ismert Nagy Buddha Temploma Narában. Alapterülete 57×50 méter, magassága megközelíti a 49 métert. Ez a hatalmas építmény ad otthont Japán legnagyobb Buddhájának. A 16 méter magas, 500 tonnás, bronzból készült gigantikus szobor a császári vagyont és hatalom szemléltetésére szolgál.

66.

Az 1500-as években a japán építészet egyik legfontosabb m faja a várépítészet volt. A nemesek rengeteget háborúztak a hataloméért, ezért várakat emeltek a saját és udvartartásuk védelmére. Az 1570-1690 közötti id szakot a várépítés aranykoraként emlegetik. A várakat k b l és fából építették.

Császári palota

Itsukushima kapu

Kiotóban, az arany pagoda

67.

Hokusai: Csónakok a hullámokon,
A kínai Tang-hatás a festészetben csak nyomokban maradt fenn.

Japán ukiyo-nyomat
A Nara-korszakban a hagyományos minták
mellett

Szamorájkard (katana) kosiraében

A Meidzsi restauráció]

1854. március 31-én Matthew Calbraith Perry sorhajóskapitány és az Egyesült Államok Haditengerészetének „Fekete Hajói” megnyitották Japán kapuit a nyugat számára a Kanagawai Egyezményvel.

Az imperialista Japán , Japán az újkorban

A Satsuma klán samurájai a Boshin háború alatt, kb. 1867.
(Felice Beato fényképe)

68.

A Nara-korszakban a buddhista m vészet – f leg a f faragás – egyre jellegzetesebb japán jegyeket mutatott. A szobrászat kezdetben még idegen jegyeket hordott. Unokie és iskolája a Kamakura-korszakban Szung-hatásra realista és dinamikus szobrokat alkotott. A samurájok nemcsak a politikában, hanem a m vészetekben is vezet szerephez jutottak. A faszobrászat realisztikusabb lett. A Heian-korban (794-1185) a buddhista szobrok eleganciája és titokzatossága már japán, és nem kínai vonatkozásokat mutat.

A szerencse istenn je

Buddha, glóriás

A japán papírhajtogás m vészetének megidézése nem csak annyit jelent, hogy finomságot és rafináltságot adunk a tárgynak, hanem mindenekel tt azt, hogy megnézzük milyen új módon lehet kreációkat létrehozni a létez legtradicionálisabb kézm ves-m vészet adaptálásával

Majmok. Japán bronz

69.

A bútorok többnyire fából, gyékényb l, papírból és bambuszból készülnek

Gondolkodó

Vörös és fehér szín virágok

Vasveretes ruhásláda

Szkíták, Párthusok, Alánok, Szarmaták

Szkíta harcosok

A szkíták az ókor folyamán Európa és Ázsia különböző területein élt számos hasonló kultúrájú rokon törzs. Egyes történészek szerint a szubarok, sumérok, hikszoszok, hettiták, gutik, hattik, hurrik, lulubik, kaszuk, elámiak, pártusok, hunok, avarok, alánok, szarmaták, kunok, finnugorok, magyarok rokoni, vagy származási kapcsolata igazolható a szkítákkal.

Törzseik a következő területeken éltek:

- a Kaukázusban, a mai Azerbajdzsán és Grúzia területén
- Turáni-alföld, Közép-Ázsia sztyeppéin: a mai Üzbegisztán, Türkmenisztán,
- Tadzsisztán, Afganisztán területén
- Ural-Altaj-hegység környékén ,
- továbbá a mai Mongólia, Kína, Oroszország és Kazahsztán találkozásánál (I. e. 9. század)
- a mai Pakisztán és India észak-nyugati síkságain
- a mai Dél-Ukrajnában,
- a Duna alsó folyásánál, és Bulgáriában
- a Kárpát-medencében, Erdélyben az Alföld területén, különösen a Maros mentén
- a mai Nyugat-Kazahsztánban (I. e. 1. század-i.sz. 1. század)

Név szerint ismert törzsiük az agatürszoszok. (k kés bb a Kárpátok északi részén, majd a Meotisz környékén is azonosíthatóak.)

Szkíta m vészet

A szkíták m vészete az si totemizmusból fakadt. Mivel nomád életmódot folytattak, építészet nem alakult ki náluk, ennél fogva nem létezett sem festészet, sem ókori értelemben vett szobrászat. Egyedül temetkezési helyeik jelent sek, amiket kurgánoknak neveznek. A legismertebb és legtöbb leletet szolgáltató kurgán a Melgunov-kurgán. Csontfaragásaik és fémvességek jelent s. A szkíta m vészet stílusát er sen befolyásolták az asszír, urartui és kés bb a görög mesterek. A legkorábbi hatások Mezopotámiából származtak a Kr. e. 7. század végén, 6. század elején. A kurgánokban talált tárgyak (aranyedények, arannyal borított fókusz, arany párduc) már felmutatják a szkíta állatstílus csaknem minden elemét: spirálokba csavarodó agancsú fekv szarvas, k száli zerge, párduc, madárfejek. Az állatok testét nagy felületekkel ábrázolták. Ekkor még nem alakították át az egyes állatokat, kés bb azonban el fordult, hogy a szarvasagancs kosfejben végz dött.

Filippovka falu mellett több, mint ezer, f ként aranyból és ezüstb l készült tárgyat leltek a régészek. M vészi kivételük is mer ben szokatlan: 26 db, 50-55 cm magas, fából faragott és aranylemezekkel borított szarvasalak, arany- és ezüst korsó, faedények ezüst és aranyborításai, ruhadíszek, aranyberakásos kardok, lószerszámok, bronzüstök, ékk berakásos aranydíszek - mind-mind olyan páratlan emlékei az egykori sztyepei m vészetnek. E m vészet gondolati hátterét az itteni népesség hitvilágában kereshetjük. A filippovkai lelet eléggé megbízhatóan keltezhet a Kr. e. IV. század első felére. Egyébként e leleteknek érint legesen magyar vonatkozása is van. A filippovkai szarvasok ugyanis eltérnek az eddig ismert szkíta aranyszarvasoktól: jóval nagyobbak azoknál, s egy részük agancsa félreérthetetlenül életfát jelenít meg, amelyek ágai sasfejben végz dnek. az egykori hiedelem szerint égi eredet szarvas pedig kapcsolatba hozható a magyarság si eredetmondájával, az un. csodaszarvas-mondával

71.

Kurgán rajza

Szkíta edény

Szkíta fés a Solocha-kurgánból
erős görög hatást mutat

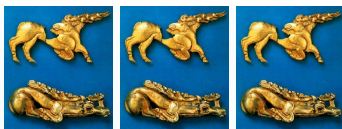

Szkíta ékszer spirálokkal és állatokkal

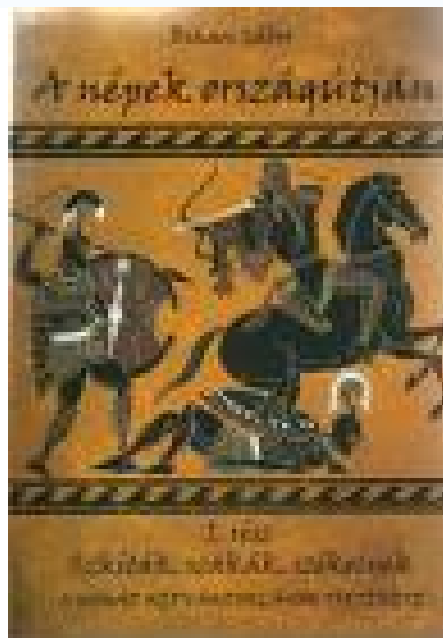
A Kr. e. 5. és 4. században a görögök hatása volt er teljes a fekete-tengeri kiköt knek (Olbia, Pantikapainon) köszönhet en. Az ebb l a korszakból származó leletek egy része egyenesen görög alkotás. Jelent s leletek ebb l az id b l a vetersfeldei lelet, a csertomlyki ezüstedények és a Solocha-kurgán tárgyai. A Kr. e. 4. század végén az állatábrázolás ornamentikává alakult, vagy geometrikus alakká egyszer södött, az Altaj vidékén Kr. u. 2-3.. századig tovább élt

A Magyarországról el került emlékek közül világviszonylatban is jelent s a zöldhalompusztai lelet és a tápiószentmártoni aranyzarvas, vagy egy szkíta topán??

72.

Nadrágban jártak a szkíták

A népek országútján

2000 éves relief: egy szkíta szarmata

PÁRTUSOK

A Róma-i birodalom, nem legy zött katonai ellenfele, a Pártus birodalom volt, amely országot, 3 háborúban sem tudott legy zni. A pártusok országának határa, az Eufrátesz-folyó volt. Az Eufrátesz túloldalán, a római hatalom alatti Szíria területén, Szíriában, Palmyra városában azonban, a pártus-római politikai ellentét dacára, zavartalanul folyt a 2 nemzet egymással való kereskedelme. A Kínából kiinduló Selyemút, amely Párthián is átvezetett, szintén Palmyrá-ban kínálta portékáit. A pártusok hatalmat szereztek Armenia, Médea, szomszédos országok felett is.

A római császárok, úgy próbáltak a pártus ellenálláson részt venni, hogy a pártus királyfiakat, Rómában tanították, az uralkodó kis hercegei és a királyi családok gyermekei között, római szellemben. Hazatérve, ezek az 'átmosott agyú', királyi vérből származó 'reál-politikusok', Róma százai szerint vezették, a pártus népet. Az ilyesféle beavatkozásokra példa IV.Frátesz pártus király esete, akinek a Római császári udvarból Thesmosa nevű görög hercegnőt küldtek el feleségül. Ő is származott, V.Frátesz pártus király. A pártusoknak, persze nem tetszett, IV.Frátesz királyuk politikája, ezért Tiridatot neveztek ki királynak. IV.Frátesz, a dacha szkíták segítségével szerezte vissza, uralkodói címét. Ő is

ebből a törzsből származott. A régi hagyomány szerint, a király ül, ez jelezte, hogy segítséget vár, a nemzetségétől. Az őt meglátogatókat, akik a hívására érkeztek, főtt hússal kínálta. A megszerzett hatalmával azonban rosszul sáfárkodott, Armeniát, ami a Pártus birodalomhoz tartozott, átadta a római császárnak. Ezért, a pártusok Vonones királyt neveztek ki helyette. Más pártus elnök azonban, mint például Mononoes, nemes pártus harcos, IV.Frátesz kegyetlenkedései miatt Rómától kért új királyt.

A Római birodalomban, Rómában, a Szenátusban, amikor a pártus király, IV.Frátesz (Kr.e.50 körül) leánytestvérének gyermekei, 4 fiú, felszólaltak, és szabadon, elre megírt beszéd használata nélkül fejezték ki magukat, a rómaiak elámultak, és ezt a szabad, kötetlen beszédmódot, 'szkíta stílus-nak' nevezték el.

A római provincián, Szírián át érkeztek általában a római követek, pártus területre. Rendszerint az Eufrátesz határfolyó szigetére, ahol tárgyalást folytathattak. A pártusoknak Rómából küldött 'báb-királyukat', a Szíria-i római helytartó kísérte el a tárgyalásokra.

Augusztusz császár, nagy tisztelettel fogadta a pártus követeket, cirkuszba is meghívta őket, ahol a maga mellett páholyba ültette őket.

A pártus királyok, és római császárok leveleztek egymással, történelmi feljegyzésekben öröklé maradt ránk, hogy III.Artabán pártus király is írt Tibériusz római császárnak.

A pártusok a királyukat, valóságos isteni tiszteletben részesítették. Az uralkodó mellett, a királyi tanács segítette az ország ügyeinek intézését. A trónörökös irányította a Pártus birodalomhoz tartozó Armeniát és Médeát. A király más rokonai a többi pártus provinciát irányították, mint helytartók. A király legkisebb fia volt a mindenkoros hadvezér. A csatába szállóknak, minél vagyonosabbak voltak, annál több lóval, tevével, harci kocsival kellett megjelenniük.

A pártus hadviselés jellemző momentumai voltak, hogyha csak lehetett, egy domboldali erdőből zúdultak le a nyílas lovasok, meglepetésszerűen, lesből támadva. Selyemsárkányos zászlókat használtak, hadi jelvényként. A csata alatt, hadi dobok szóltak, és az ellenség megzavarodott lovai és katonái a pártusok okozta porfellegeben, tájékozódni sem tudtak. A pártusok óriási, nyereghez erősített dárdát használtak, amivel felnyársalták a rómaiakat. A nyílhegy úgy volt kiképezve, hogy beletörjön a sebbe, ne lehessen kitépni. Pányvával (=lasszó) megfullasztották az ellenség lovát. Tacitus római történétíró feljegyezte, hogy a pártusok, a híres – magyarok által is alkalmazott - színlelt visszavonulási hadi taktikát alkalmazták: „színlelt futással, kelepccét vessenek.” A hosszabb hadviselést, ha lehetett, kikerülték a pártusok. Ugyanez a hunokra is jellemző volt.

A pártusok közvetlen szomszédja akkor lett a Római birodalom, amikor Kr.e.64-ben Pompeiusz, római hadvezér, elfoglalta Szíriát. Damaszkuszban állította fel a római kormányzó a székhelyét. Jeruzsálemet, egy évvel később hódította meg Pompeiusz.

74.

A zsidó királyt, és családját, Rómába küldte túszként, és helyette, az addigi f papot nevezte ki királlyá, aki egyébként, az elüldözött uralkodó testvére volt. Júdea római provinciát is ekkor még a Szíria-i római helytartó felügyelte.

Az elüldözött zsidó király, név szerint II.Hyrkanosz Arisztobulosz, az fia, Alexander, megszökött a római fogságból, és lázadást szított a rómaiak ellen, amit Markusz Antóniusz és Gabiniusz római hadvezérek levertek. Kr.e.58-54 közt, Gabinius volt Szíria helytartója, Markusz Antónius pedig az hadvezére. Alexander újra szervezte seregét, de ismét vereséget szenvedett, ezúttal Gabiniusz római hadvezér oldalán Antipater harcolt ellene. Antipater, Heródesz apja volt. Antipater, és családja nagy befolyásra tett szert az új, rómaiak által kinevezett zsidó király udvarában. Kr.e.47-ben Caesar Antipater-nek adta Júdea kormányzói címét.

A lázadó Alexander lánya volt Mariamne, aki a későbbiekben, Heródesz felesége lett.

Alexandert Kr.e.51-ben végezték ki a rómaiak, Antióchiában.

Kr.e.54-ben, Crassus lett Szíria helytartója, Gabinius után. Kr.e.55-ben háborút indított Pompeius a pártusok ellen, a f vezéri címet Crassusra bízta. a Jeruzsálem-i zsidó templom 2000 talentumát költötte el a pártusok elleni hadjáratra, ami katasztrófális kimenetel volt, a rómaiakra nézve. 30 ezer katonájuk veszett oda ! A pártusoknál, bár trónviszály osztotta meg a népet, Surenás (Szörényes?) pártus hadvezér, visszaverte a támadást, s t ellentámadást indított, betört vitézeivel Szíriába. Maga Crassus is meghalt, Cassius Longinus vette át t le a római parancsnokságot.

Kr.e.42-ben, a Caesar-t meggyilkoló Brutus, és az összeesküvés másik résztvevője, Cassius, csatát veszített Filippi-nél, az ket üldöz Markusz Antóniusz ellen.

Markusz Antóniusz 2-szer támadt Párthiára, mindkétszer vesztett. A pártus király, mindazonáltal a zsákmányolt római zászlókat visszaküldte a császárnak. Dio Cassius római történetíró így emlékszik a pártus hadi sikerekre : „ha a mieinkkel (=rómaiakkal) megütköznek, gy zni szoktak.” Megjegyzi még : „egész méneseket visznek hadba.” Így tettek a hunok is, részben, hogy nagyobbnak látszson a támadó sereg, részben a málhát cipelték a lovak, és cserélni is kellett a harcban kifáradt állatokat.

Markusz Antóniusz Kr.e.42-ben indított háborúját télére megszakította, a szokatlan hideg miatt. Az utánpótlása is akadózott, katonái éheztek, gyakran átszöktek a pártus táborokba . Trogus Pompejus római történetíró a pártus sereget 50 ezer f re becsülte.

II.Hyrkanosz Arisztobulosz volt zsidó király kisebbik fia, Antigónosz is megszökött Rómából. , a pártusok segítségével tört a Jeruzsálemben tartózkodó rómaiakra.

A pártusok ellentámadást indítottak tehát, Antigónosz érdekében, és a rómaiaktól elfoglalták Szíriát, Szamareát, Galileát (a mai Izrael északi részét). Antigónosz vissza is szerezte atyja trónját, a pártusok pedig Kr.e.37-ig uralták Szamereát, Galileát és Júdeát. Helytartót állítottak ezekbe a térségekbe.

Kr.e.41-ben, pártusok fogadták a zsidó követeket. Hyrkanos, a rómaiak által kinevezett zsidó király, korábban f pap, Heródesz testvérével, Fazaél-el érkezett a pártusok támogatása Antigonosz elé. Antigónosz, levágta Hyrkanosz fülét, hogy ne legyen alkalmas, a kormányzásra. A későbbiekben, Párthiába vitték, ott élt, egy pártus n vel, soha többé nem tért vissza Jeruzsálembe. Fazaél, (Heródesz testvére), mikor Antigónosz elé vezették, öngyilkosságot elkövetvén, meghalt.

Csak Kr.e.36-ban Markusz Antóniusz veszi át a pártusoktól az irányítást a mai Izraelben. Heródeszt nevezte ki zsidó királynak. Heródesz, üzent Párthiába Hyrkanosznak, hogy térjen vissza, s megkapja a f papi címet, de visszautasításra talált, így Heródesz felesége, Mariamnénak öccse lett a f pap.

A pártusok pedig, visszatértek az Eufrátesz mögé.

A Pártusokat később Hadrianus császár szorította vissza Kr. után 132 és 135 között, miután a római hadsereg leverte a zsidók Bar Kochba-lázadását (Júdeában Maszada ostroma, Kr.u. 74.).

A pártusoknál is szokásban volt, mint a honfoglaló magyaroknál, a vérszerződés, a szövetség megerősítésére. A tipikus pártus öltözködési mód, a térdig érő tunika, vagy nevezhetjük hosszú ingnek is, alatta nadrág, és a kabát. A ruhák kínai selyemből készültek a gazdagoknál, aranszálakkal kihímézve. A pártus (és szkíta) tetoválás olyan jelleg volt, amit ma a japán jakuza sajtóságának ismerünk, mint egy ruha, beborította az egész testet. Egyik pártus pénzen, olyan pártás koronaábrázolás látható, amelyen, a Magyar Szent korona.

Mithridateszt ábrázoló Párthus érmék

Alánok

75.

Az alánok iráni nyelv ókori, illetve középkori nép tagjai voltak, akik a mai Dél-Oroszország és a Kazár birodalom területén éltek.

Eredetük

Az alánok feltételezett szállásterülete az 1. évszázad körül

Az alánok feltehetően a szkíta eredetű szarmata törzsszövetség tagjai voltak. Ammianus Marcellinus római történetíró a masszagéták utódainak nevezi őket. Masszagéták, harcias ókori nomád nép a Kaspi-tengert l keletre, a mai Kirgizisztán földjén és az Aral-tó környékén. Az ókori írók vad szokásokat tulajdonítottak nekik (asszonyaikat közösen birtokolták, az öregeket megölték és megették stb.). A Masszagéták Országában velkedett rézben és aranyban, fegyvereik és lószerszámaik díszesek voltak. A napistennek lovat áldoztak. Hérodotosz szerint Nagy Kürosz, a Perzsa Birodalom uralkodója a masszagéták királyának je, Tomürisz elleni küzdelemben esett el. Ammianus Marcellinus római történetíró szerint a **masszagétákat később alánoknak neveztek**. Másrészt az **alánok és a szarmaták szkíta eredetét** a történészek bizonyítottan tekintik.

Az alánok első önálló állama valószínűleg Közép-Ázsiában alakult ki. A 3. századból származó kínai források szerint Kang-kü, azaz a mai Kirgizisztán területén, a Szir-Darja középső folyásától északra található Csu folyó mentén volt az alan-liao nép királysága. Országukat a 350-ben bekövetkezett hun támadás söpörte el, ami elv egy részük a Volgán túlra, a Kaukázus északi részéhez vándorolt. Az alán kultúra ezután a Fekete-tenger északi részére és a Kaukázus központi területére, a mai Észak-Oszétia (Északosztét-Alán Köztársaság) területére terjedt ki. Egy részük azonban az újabb hun támadások miatt innen is tovább vándorolt nyugat felé.

Alán kincsek, fejedelmi sírból (Bakony), az V. századból.

76.

A Jászok felfogása szerint:

Az alánok (jászok) legközelebbi nyelvrokonai tehát nem finnugor vagy török népek, hanem a Kaukázus vidékén él őszétek, akik a kereszténységet és a Bibliát már akkor megismerték, amikor még a magyar elődök egyes csoportjai is ott tartózkodtak. **Az őszétek** közvetlen elődei tehát a szkíták (szityák) és alánok, akik az ókorban keveredtek a szarmaták-kal, Hérodotosz szerint sauromátákkal.

Az őszétek az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartoznak. Felszínes, de jó bizonyítéka ennek, hogy a magyar "mondta" őszéül sahta, németül sagte. Több nyelvi jel utal arra, hogy az Árpád-ház tagjai alán-őszét eredetűek lettek volna, s akkor Szent István némi nehézséggel tolmács nélkül is megérthette feleségének, a bajor Gizellának a szavait.

A gulya "szarvasmarha-nyáj" jelentésű szavukból származó gulyás ételféleség neve Magyarországról vált ismertté a fél világon, a magyar nyelvudomány "nagyobb dicsőségére". A gulya szó őszét megfelel i: gál "bika" (a Gaál családnév is gyakori a jászok között). A magyar kereszténység egyik, csak rájuk jellemző megnyilvánulása Nagyboldogasszony, Szűz Mária tisztelete. A Nagyboldogasszony Boldogasszony szavunk szintén az őszét nyelvre megy vissza (bardoug "uralkodó"), s őszétek augusztus közepén tartják Mária legfőbb ünnepét. Lehet-e véletlen, hogy Szent István augusztus 15-én ajánlotta fel hazánkat Máriának. De a hétszentségét, hétszentjét szitokszót is az őszétektől hoztuk, mert k már a kereszténység felvétele előtt hét pogány szentet tiszteltek.

Jász származástudattal fel kell mérnünk, mit akarunk megőrizni a legalább másfél évezredes hagyatékunkból.

Kárpát-medence, Pannónia, 390 körül
Gallia a vandálokkal szövetségben, 400 körül
Hispania, 410 körül
Észak-Afrika, 430 körül

Az alánok vándorlásai a Volgától Észak-Afrikáig, a 4–5. században

A Kaukázus vidékén él alánok a 7–10. század között a Kazár Birodalom kötelékébe tartoztak, de úgy hogy megőrizték belső önállóságukat. Országukat Alániának hívták. Ismerték a kereszténységet, mivel a történelmi források szerint bizánci térítők már a 6–7. században eljutottak Alániába. A magyarok valószínűleg akkor érkeztek Levédiába, az alánok szomszédságába, amikor azok a kazárok és bolgárok fennhatósága alá tartoztak. (A szoros kapcsolatra utal a Hunor és Magor monda elbeszélése Dula alán király leányainak elrablásáról, akikben a monda alapján a magyar uralkodók sanyait is tisztelhetjük.) Miután a 9. században a Kazár Birodalom meggyengült, az alánok visszanyerték politikai önállóságukat, és a 10–11. században eress alán királyság alakult ki. A 10. századtól keresztény templomok jelentek meg, majd önálló alán érsekség is létrejött.

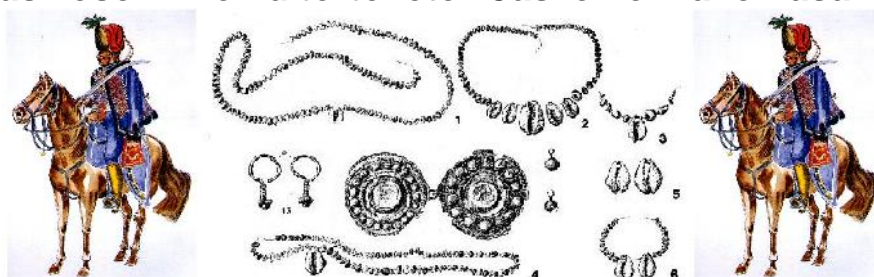

77.

Életmód és szokások

Az alánokat a szakirodalomban egyesek nomádokként (félnomád) említik, mások szerint földm. veléssel foglalkoztak. Temetkezési szokásaikban animisztikus képzetek tükröz dtek, azaz minden tárgynak lelket képzeltek, istenként tisztelték a Napot és a tüzet. Az oszét nyelvben a mai napig megmaradtak ezeknek a jelenségeknek a kultikus nevei is. A Nap megkülönböztetett szerepére utalnak az ún. Nap-amulettek és a fémtükrök, amelyek hátoldalát napszimbólumokkal díszítették.

Jász őseink rövid története...Jászok önvallomása

Jász-magyar huszárjaink és az elkerült amulettek a jász-múzeumból

Jász népünk iráni eredet, az alánok egyik ágát alkotja és szoros rokonságban vagyunk az oszéttal. Bőrünk színe az átlag európainál kissé sötétebb. A mai Irán területéről Kr. e. 350 táján vándoroltunk el a Szír-Darja középső folyásától északra, a Kazah-steppe déli szélén, a Csú-folyó völgyében a Kara-Tau hegység vidékére, ahol Kangkü néven birodalmat alkottak. Seink Ászi néven az Avarokkal. Amikor ez a birodalom a IX. század elején külső támadások és belső viszályok okán felbomlott, nevünk az ászi, ász, majd jász alakulást vette fel.

Seink fokozatosan nyugat felé terjeszkedtek a Volgán át a Kaukázusig, ahol egyesültek az ott élő alánokkal, majd pedig a kunokhoz csatlakozva, velük együtt telepedtek le 1239-ben a Magyar Királyság területén, ám mint később láthatjuk, nem voltak az elsők a jászok közül, akik a Duna-Tisza tájára érkeztek és itt önállóságot kaptak, majd Károly Róbert 1323. évi szabadalmi levele után a kunokkal is egyenjogúakká váltak. Berény-szék elnevezése mint privilegiális terület létezett. A Kiskunsággal és a Nagykunsággal (Kolbász-szék) együtt alkotta a Jász-kun Hármaskerületet, majd később a vármegyék megalakulása után Berény-szék a Jász Vármegye címet vette fel, önállósága egészen 1876-ig megmaradt. Seink az alán (oszét) nyelvhez igen közel álló iráni nyelvet beszélték, majd később, úgy mint a kunok, nyelvileg is beolvadtak a magyarok közé, ám jászságunkat mind a mai napig tiszteljük, nem kevés büszkeséggel.

Jász nevünk, -amely seink nomád életmódjára utal és jelenti egyes források szerint a nyári szállást, mások szerint fegyverünket az íjat, éppúgy említik kínai, mint török források, tehát hatalmas területen vándoroltak seink, messze földön ismerték ket. Vándor nép voltunk, így kóbor jászokként emlegettek bennünket. seink útját a jó sors és szerencse Árpádékéval keresztezte valamikor a Honfoglalás eltti időkben és nagyobb részünk Tas vezér vezetése alatt hozzájuk csatlakozva, nyelvüket is átvéve a magyarság egy törzsévé váltunk. A többiek a XI. században, vagy a tatárok elöl menekülve, vagy ismét mások a kunokkal együtt érkeztek meg a Duna-Tisza tájára és Szent László király telepítette leket a Zagyva két oldalán, miután 1091-ben Temesnél a csodatév szent király gyzelmet aratott a kunokon és a besenyőkön. Jász seink jogot kaptak arra, hogy peres ügyeiket saját jász-kapitányuk előtt bírálthassák el. Erre utaltunk fentebb, hogy seink több hullámban érkeztek a Kárpátok határolta gyönyörű földre.

Jász eleink már korábban megismerkedtek a bizánci kereszténységgel, ám egy részük megmaradta az "is" hitet, majd a XV. század közepén római katolikus hitre tértek, melyben oroszulán része volt a ferences barátoknak. A jászberényi ferences templomot tekinthetjük a jászok kereszténysége bölcs jének. Ennek bizonyítéka, hogy a pápa 1472-ben azért engedte meg a minoritáknak az újonnan felépült jászberényi ferences templom használatát, mert a jászokat katolikus hitre térítették. Ez benn foglaltatik a jászberényi minorita templom alapító levelében. A jászok mind a mai napig megmaradták a katolikusságukat, míg a kunok a reformáció idején többségükben református hitre tértek. Bár a jászság területe Jászberény környékén egy történelmi terület, ennek ellenére jász településeket e területen kívül, sőt olykor a jászságtól meglepően messze is találhatunk. Úgy látszik, hogy a jász népnek az a sors jutott, hogy maradékaiban is folyton szétszóródják. Mivel seink elsősorban állattenyésztéssel foglalkoztak, legelőik számát egyre gyarapították.

Szaporulatunk fölülmúlta a többi népét, ezért a betelepített mezőket, pusztákat a jászok hamarosan betöltötték és már tovább is rajzottak. Ez a szaporasági arány ma is a magyarországi adatok ismeretében a jász településeken a legnagyobb, régen pedig még ennél is figyelemreméltóbb volt. Így messze földre eljutottak, többek között erre a területre is, ahol most vagyunk, a Duna-Tisza között is legközelebbre.

Alán – magyar emlék (tarsoly)

A jászberényi minorita templom
JÁSZBERÉNY-FERENCES TEMPLOM
 az elpusztult török-kori palánkvár helye

Szarmaták

A szarmaták ókori nomád törzs volt, a szkíták közeli rokonai, illetve utódai. A szkítákkal egynyelvű, bár azoktól dialektusukban különbözött ókori nép. A szkítákhoz hasonló iráni nyelvet beszéltek, bár kultúrájuk nem mindenben egyezett meg az övékével, például az asszonyaik szabadabban éltek. Hérodotosz korában még együtt harcoltak és vadásztak a férfiakkal. Egész hadseregük lovasokból állt, de míg a közrend harcosok íjjal voltak felfegyverezve, a törzsfőnök és kísérete páncélt viselt és nehéz dárdákkal harcolt.

Kb. i. e. 250-ig a szarmaták a Tanaisz (ma: Don) folyó mellett éltek, de a következő 300 évben lassan nyugat felé húzódtak, kiszorítva helyükre a rokon, vagy testvérnép szkítákat. Két fő ágra szakadtak: a roxolánok a Duna torkolatáig nyomultak előre, a jazigok az 1. század első felében átkeltek a Kárpáton, és elfoglalták a Duna középső folyása és a Tisza közti térséget. A roxolánok, miután Augustus és Nero tábornokai legyőzték őket, Róma függőségébe kerültek, a jazigok pedig hasonló helyzetbe jutva a dákok és Pannonia provincia között éltek.

A 2. században és a 3. században a szarmaták a germán törzsek nyomására ismét mozgásba lendültek, a jazigok a markomannokkal szövetkeztek Marcus Aurelius császár ellen, a roxolánok pedig a gótokkal együtt támadták Moesia tartományt. Nagy Konstantin sokukat római területre telepítette, maradékuk pedig beolvadt germán szomszédaikba, illetve visszatértek a Kaukázusi térségbe.

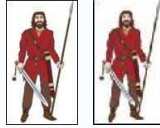
Részleteiben: A Szarmaták Herodotosz korában a Dontól és Meotisztól északkeletre eső pusztaságon tanyáztak, úgy hogy kelet felé a masszagétákkal, észak felé a csüd budinokkal érintkeztek. A Kr. e. II. sz. folyamán azonban nyilván az uzun-jüeci vándorlás által elidézett népáramlat, részint a Don és Dnyepr közti régi Szkítátföldre szorította őket, ahol a szkíták fölött csakhamar elhatalmasodtak; részint a Káma és Volga összefolyása körül tömörültek, hol a saur, sauar nevük alatt emlegetik őket Ptolemaiosz (saur-maták = szarmaták). E néptorlódások alatt a legkülönbözőbb elemek kerültek össze a Szarmata név alá foglalva: a volgai Szarmaták, kiket csúdosan roxolánoknak neveztek, a tulajdonképeni Szarmaták fenségsége alatt nagyobb tömegükben kétségkívül csüdökből álltak; a Don torkolata körül tanyázó jazigok vagy jaxamaták (jaxa-maták), kiknek egyik ága Kr. szül. körül a magyar Alföldre is benyomult, a törzsneveikben található kánt (vogul: khant a. m. had) tanúsága szerint az alsóbb néposztály között jelentékeny vogul elemet is foglaltak magukban, míg a harmadik Szarmata törzs, az alán (szintén szkíta eredetű), a vogul-masszagéta elemeken kívül a irányokkal is keveredett s ezen irány-alán keveréknépnek az ivadéka a mai oroszok a Kaukázus északi részének közepén találhatók. A Kr. u. első három században a jazigok az Alföldön, a roxolánok a déloroszországi síkságon egész az Al-Dunáig, az alánok a masszagétákkal vegyülve a pártusok uralma alatt a Meotisz és Káspi-tenger közötti pusztaságon nomadizáltak. A germánok már korán kapcsolatba jutottak velük, Magyarország területén a jazigok és quádok között fejlődött ki egy évszázadokra terjedő fegyverbarátság, mely alatt viseletben, szokásokban egymáshoz hasonlóvá váltak, s mint félelmetes rablók, gyakori becsapásaikkal háborgatták a szomszédos római tartományt, Pannoniát.

A Kr. u. III. sz. elején a Fekete-tenger felé nyomuló gótok és roxolánok kerültek egymás szomszédságába, s az utóbbiak csakhamar a gótok hatalma alá kerültek. A IV. sz. folyamán a későbbi Magyarországra áramló roxolánok és alánok, meg a vandálok között szorosabb szövetség alakult ki, ami a vandálok Afrikába való költözése után is fennmaradt. A Don és Közép-Duna közötti egész területen tehát a gótok elhatalmasodása után a germánok fenségsége alatt mindenütt feltalálható az a szarmata-germán keverék nép, mely a hunok fellépte után részben a nyugati tartományokba, Itáliába, Galliába, Hispaniába vonult, részint pedig a hunok uralma alá került, kik 373 körül átkelve az Alsó-Volgán, elhárították az azovi-tenger-melléki alánokat hódították meg, csakhamar pedig a keleti gótokkal együttesen a roxolánokat.

A germánok (keleti gótok és gepidák) 80 év múlva kivonták magukat a hunok alól, a szarmaták nagyobb tömege azonban a hun nemzet alkotórészévé vált, vagy szabatosabban mondva a hun törzs politikai és katonai fenségsége alatt képződött kelet-európai hun nemzet etnikai állományát a szarmaták, s a velük már félelmed évvel előbb összeolvadt szkíták alkották s ezzel a Szarmata név eltűnt a hunságban.

A szarmaták a nomád életmóddal sokáig nem hagytak föl. Ammianus Marcellinus az alánokat a legtisztább nomádoknak mondja, akik ösztönszerű ellenszenvvel viseltettek a letelepült életmód iránt. Kik is híres nyilasok és lovasok voltak, s úgy látszik, a kengyel feltalálása nekik tulajdonítható, s a tölgyvesszőt a népvándorláskori germánok. Vallásos kultuszukban nagy jelentősége volt a kardtisztelőnek, ami megvolt a szkítáknál is. nyomai vannak a régi magyarságnál és góloknál is.

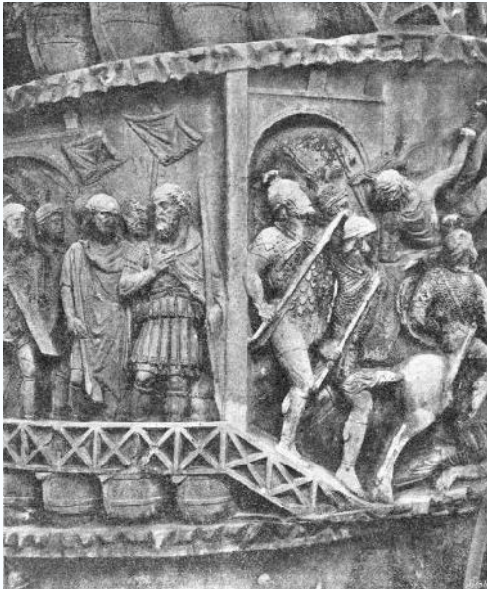
Szarmata m vészet

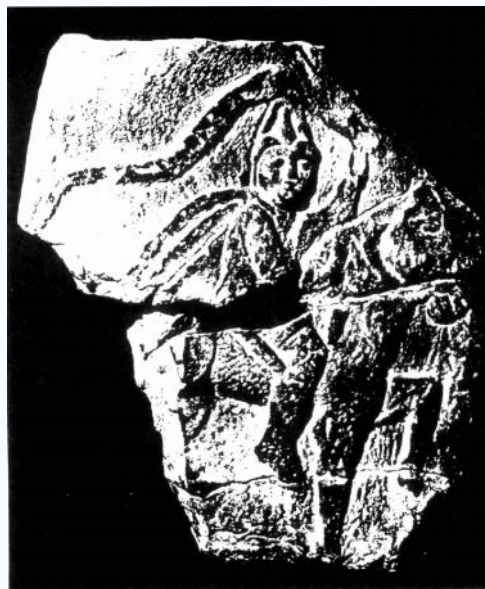
80.

A szarmaták szokásai közül a megölt ellenség koponyájának ivóedényül való felhasználása a germánoknál is meghonosodott. Szintén t lük vették át a pikkelyes vértet, ami nemcsak a népvándorlás korában, hanem a középkor elején is az egész nyugaton el volt terjedve. Ékszereik közül jellemz ek a guggoló griffes és viráglevelű övtagok, melyek az antik és iráni m vészet hagyományából a Kr. u. századokban a dél-oroszországi szarmatáknál fejlettek ki, nálunk 300 körül t nek föl a leletekben, s a népvándorlás-kori emlékeinknek egyik nagy csoportját alkotják. Viseletükb l a b rködmön és a b gatyá ma is egyik alkatrésze a magyar népviseletnek. A szarmaták a szkíták közeli nyelvrokonai, utódai voltak, m vészetük, kultúrájuk mégis különbözött t lük. A Kr. e. 4. század folyamán hatalmukba kerítették a mai Oroszország déli részét, egy részük az Alföldön is letelepedett.

M vészetük a szkíta m vészetb l indult ki, de számos baktriai és hellenisztikus elemmel gazdagodott. F ként nemesfém eszközök és díszek ismertek az el került sírokból. A szkítáknál az állatstílus dominált, a szarmatáknál viszont az állatábrázolás háttérbe szorul, helyét növényi és geometrikus ornamentika veszi át. A nemesfém b l készült tárgyak stílusa az ún. polikróm stílus, melyre a rekeszekbe foglalt drágakövek jellemz ek. Emlékei közül a Kubán-vidéki leletek és a Szibériából el került aranylemezek jelent sek.

Szarmaták (Aquincum)

Szarmata lovas

Szarmata férfi

Szarmata sánrendszer (Aquincum)

Miért tudunk róluk ...

...ennyire keveset?

81.

Hikszoszok. A Puszták Fejedelmei

1. Átveszik az egyiptomi kultúrát, de maguk is számos újítást hoznak az országba
 - Vas használata →vasfegyverek
 - Lovak →harci szekerek
 - Teve, eke, saduf

Harci szekér, harcos, hátra hajló íjjal

"*Hekau-haszut*", hikszoosz azaz a "puszták fejedelmei". Így nevezték az egyiptomiak azt a népet, mely majdnem kétszáz évig bitortolta Egyiptomban a trónt.

Ma sem tudjuk biztosan, hogy kik voltak ezek a hódítók, honnan jöttek, hogyan tudták leigázni a kor legfejlettebb civilizációját, majd eltűntek. Morzsákat hagytak csupán nekünk, melyeket gondosan összerakva is csak homályos és titokzatos képet nyerhetünk róluk.

Eredendően nomád népcsoportról van szó, jelentősen kevesebb tárgyi emléket hagytak maguk után. A birodalmi propaganda a későbbiekben még az emléküket is igyekezett kitörölni, ami fennmaradt, az sem vetekedhet az egyiptomi épületekkel.

Szerepük több szempontból is jelentős a Két Ország történelmében, hiszen amellet, hogy ők voltak az első olyan idegen hódítók, akik sikerrel léptek fel a fáraók birodalma ellen, ők hozták be Egyiptomba a lovat és kocsit. Joggal merül fel a kérdés: hogyan tudott egy nomád nép leigázni egy ilyen birodalmat a Második Átmeneti Korbán.

Zavaros, válságos viszonyok uralkodnak Egyiptomban a Kr.e. XVIII. század elején, egy megosztott birodalom: délen a XIII. dinasztia uralkodik Thébában, északon a XIV. dinasztia Memphiszben, amikor a hikszoszok békés bevándorlóként érkeztek és telepedtek le a Delta keleti részén. Innen terjeszkedtek aztán tovább.

Eredetüket tekintve a történészek megosztottak. Sémi származásuk mellett szól a hátrahagyott régészeti leletanyag (fegyverek, házhelyek), valamint az ismert hikszosz uralkodók nevei. Indo-európai eredetüket látszik alátámasztani a ló és a kocsi használata. A hikszosz uralom kezdete egybeesik a nagy indo-európai dinasztiák (hettiták Anatóliában, kassúk Babilonban, mitanniak) felemelkedésével és megszilárdulásával. Szkíta, vagy sumér származásuk, vagy rokonságuk sem kizárt. Nyelvük sajnos nem ismert.

Az első szakos cselekedet, amiről tudomásunk van, az Szalitisz hikszosz fejedelem hadjárata, mely során megtámadja és beveszi Memphiszt és elrenyomul egészen Ity-tai városáig (Fájjú óázis). Ekkor a hódítók már szilárdan megvetették lábukat a Deltában, felépítik városukat, Avarisz. Egyiptom uralkodói nem tudtak összefogni az idegen uralom ellen.

Megemlíti Wilbur Smith "A Folyó Istene" című regénye, mely így ír a harci szekeres hikszosz seregről: „Döbbenet meredtem az első kerékre, amit életemben láttam, és egyszerre megéreztem oly hirtelen világosodott meg fejemben, mintha villám csapott volna belém. . Egyszerre észre vettem, hogy ez a csodás találmány elpusztít minket, éppúgy, ahogy megsemmisítette az Alsó Királyság vörös trónbitorlóját is. . Akkor már tudtam, hogy sorsunk megpecsételt. Hogyan is állhatnánk ellen ezeknek a sebes szekereknek, meg visszahajló íjaknak, melyek oly könnyedén túlszárnyalják seregünk legkiválóbb íjászait. . Ezer éven át hadseregünk legyőzhetetlen volt és kardunk diadalmaskodott az egész világ felett. Itt, az abnubi csatamezőn egy korszak véget ért.”

A hikszoszok tehát meghódították Egyiptomot és Manethón listája szerint a XV., majd a XVI. uralkodóház volt az övék. A hikszosz uralom utolsó éveinek eseményei nem ismertek, valószínűleg azonban, hogy a hikszosz Kamósze fáraó nem érte meg a hikszoszok kivonulását, ahogy ellenfele, Apóphisz sem. Bár a győzelem körülményei nagy részben ismeretlenek, az azonban nyilvánvaló, hogy Kamósze öccse, Jahmesz (Amósze) volt az, aki végső meghátrálásra kényszerítette a puszták fejedelmeit. Nem csak Avariszból és a Deltából kitelepítette őket, de átlépte a határt messzire visszazorította őket a mai Palesztina sivatagába.

Harci szekér

A hettiták világa és a Frígek.(Kr. e. 1900-800)

Az ókori civilizációk egyik jelentős birodalmát alkották a hettiták, de létük, államuk és kultúrájuk nyomaira csak a 19. században bukkantak. A tudósok több elméletet állítottak fel eredetükre és nyelvükre vonatkozóan, ezek közül az egyik legjelentősebb Bedrich Hrozný nevéhez fűződik, aki 1915-ben cikkében azt állította, hogy az Anatólia szívében néhány évtizeddel ezelőtt fellelt táblák nyelve az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik. Két évvel később megjelentetett könyvében részletesen ismertette a nyelv szerkezetét, és az általa elvégzett szórokonzistenciákat. A nép, amelynek nyelvét megfejtette, Kr. e. a II. évezredben Kis-Ázsiában hozott létre jelentős birodalmat.

A hettiták nyomai. Anatóliában, Ankarától 150 km-re található a mai Boghazköy faluban, ennek közelében fekszik az egykori hettita főváros, Hattusas. A város romjait 1834-ben fedezte fel egy francia utazó. Mivel a rommező meglehetősen nagyméretű volt, eleinte a görög-római idők szak valamelyik városával próbálták azonosítani. Az 1880-as években azonban A. H. Sayce olyan szobrokat talált, amelyek mind stílusukban, mind a rajtuk lévő piktografikus, azaz képfirásban megegyeztek az Észak-Szíriából már ismert és nagy területen fellelt alkotásokkal. Ezt az írást Sayce a Biblia és az akkor már megfejtett egyiptomi szövegek alapján hettitának nevezte el. Néhány évvel később kerültek elő az első írásos agyagtáblák, némelyikük a már ismert akkád, némelyikük viszont egy ismeretlen nyelven íródott. E nyelvet hol hettitának, hol ékírásos hettitának nevezték el, megkülönböztetendő a hettitának vélt piktografikus írástól.

1906-ban Büyükkale nyugati lejtőjén mintegy 2500 táblát találtak, köztük II. Ramszesz fáraó és III. Hattusilis hettita király szerződésének szövegét hettita nyelven. E táblákból kiderült, hogy a várost Hattusasnak hívták. A következő években felszínre kerültek az erődítés egyes részei, valamint néhány nagyobb épület, amelyek egy része biztosan templom volt. A két világháború miatt a rendszeres ásatások csak 1952-ben kezdődtek el Kurt Bittel irányításával, és a mai napig tartanak.

Hattik, hettiták

Nem ritka jelenség a történelemben, hogy egy népet máshogy neveznek szomszédai, mint akik saját magukat. Ez történt a hettitákkal, akik "külső" nevüket az elttük itt élt hattik néptől örökölték. Az ezredforduló tájékán áramlottak be az indoeurópai népcsoportok, melyek közül a hettiták voltak a legnépesebbek. Amikor Kr. e. 1900 körül az asszír kereskedők megélénkült tevékenységével együtt az írásos emlékek is megjelentek a térségben, néhány fejedelemségnek már biztosan hettita uralkodója volt, mint ahogy az agyagtáblák névanyagában is felbukkantak indoeurópai, köztük hettita nevek.

Hattusilis idejében a királyság hihetetlen gyorsan terjeszkedett dél és kelet felé: hamarosan már az észak-szíriai területeket fosztogatták. Kr. e. 15. században több más államhoz hasonlóan a hettita trónra is hurri származású dinasztia került.

Mitannik, Hurrik.

Mitanni, óegyiptomi nyelven Nah(a)réna egy ókori mezopotámiai államalakulat volt, amely a Kr. e. 15. században szerveződött meg, a Kr. e. 14. században élte fénykorát, a Kr. e. 13. században pedig szétesett területeit hajdani vazallusa, a Középasszír Birodalom kebelezte be. Virágkorában kiterjedt szövetségi kapcsolatokat ápolt az egyiptomi Újbirodalommal.

Mitanni törzsterülete az Eufrátesz és a Tigris felső folyása között, Asszíria területétől északra, Anatólia déli határán feküdt. Fő városuk, Wassukanni, melynek helye mindmáig ismeretlen. Az állam legnagyobb kiterjedése idején magában foglalta Asszíria területét, és számos szíriai vidéket ellenőrzött, illetve befolyása alatt tartotta az Eufrátesz felső folyásának vidékét és Kilikiat is.

A hurrik Kr. e. 3. évezred végén vándoroltak be Mitanni területére, több hullámban. Nyelvük ismeretlen, feltehetően a kaukázusi nyelvek közé tartozott. A hurri népességet valamikor a története során komoly indoárja hatás érte, ugyanis panteonjuk és uralkodók nevei ilyen eredetűek. A hurrik jelentősége, hogy kik honosították meg Mezopotámiában a háziasított lovat, és alattuk jelent meg tömeges használatban a harci kocsi. A hettiták újbóli felemelkedése a Kr. e. 15-14. század fordulóján Tudhalijással kezdődik, aki korábban elvesztett területeket foglalt vissza.

Történetük. A hurri bevándorlók súlyosan meggyengítették a Hettita Birodalmat, és a helyén keletkezett hatalmi kör kihasználva megvetették a lábukat a térségben. Kulturális hatásuk a hettita mitológiában sokáig éreztette hatását.

A hurrikat a Kr. e. 15. században kezdte egységesíteni Parrattama és Szaustatar. Szaustatar már Assur városát is elfoglalta. Egyiptom, III. és IV. Thotmesz, több hadjáratot indított Mitanni ellen, mire Szaustatar végül békét kötött.

A Kr. e. 14. század két nagy hódítója volt Artatama és II. Suttama. Ez utóbbi III. Amenhotep egyiptomi fáraó apósa volt. ket egy Tusratta nevű bitorló követte. A harcokba, mely során Tusratta életét vesztette, az I. Suppiliuliumas alatt új erőt kapó hettiták és az asszírok is beavatkoztak, Tusratta fia, Sattivaza a hettiták háborúja vezetője lett, de a terület egy részét az asszírok tették vazallusukká.

A hettiták további története.

A Mitanni lehanyatlásával kialakuló légüres szíriai térbe a hettiták nyomultak be, és dinamikus déli terjeszkedésük közvetlenül fenyegette az egyiptomi fennhatóságot. Így lett a kezdetben jó kapcsolatokat ápoló két állam a hettiták megerősödése miatt ellenség. Az ellenségeskedésnek egy harmadik hatalom, a felemelkedő közép-passzír birodalom fenyegetése vetett véget. II. Ramszesz és az új hettita király, III. Hattusilis belátta, hogy közös érdekük egy szövetség létrehozása, és ezt 16 évvel a kádesi csata után házassággal is megpecsételték (a fáraó elvette a hettita király egyik lányát, Kr. e. 1259). Hiába kötöttek azonban a hettiták Babilonnal is megállapodást, az asszír hadsereg zsákmányszerző hadjáratai során a hettita területekre tett betöréseit nem tudták megakadályozni. A következő király, IV. Tudhalijas már csak nyugatra tudott terjeszkedni: elfoglalta Ciprust.

IV. Tudhalijas két fia volt az utolsó hettita uralkodó. Kr. e. 1200 körül a hettita városok, köztük Hattusas is, elpusztultak egy nagy népességmozgás során, amelynek végére átrendeződött El-Ázsia hatalmi térképe. E mozgás része volt a "tengeri népek" vándorlása, amely az egész Mediterráneumot érintette: összeomlott a miükénéi civilizáció, Egyiptom elvesztette a Földközi-tenger keleti partvidékét, és mozgásba lendültek az el-Ázsiai népek. A hettiták nevét több Anatóliában és Szíria északi területén fekvő kisállam örökölte ("újhettita államok"), amelyek azelőtt a hettita birodalom meghódított területei, vagy vazallus államai voltak, és a hettita birodalom bukása után önállósultak. Ugyanakkor megtartották a hettita hieroglif írást, és képzelmükben, vallásukban is erősen kötődtek a hettita ábrázolásmóddhoz és hitvilághoz.

A hettiták kultúrája.

A nagyhatalom fő városa, Hattusas építészeti szempontból is méltóvá vált rangjához. A legnagyobb építkezések IV. Tudhalijas nevéhez köthetők (Kr. e. 1240-1220). A vár is több teraszra épült, a házakat kiugró tornyos, kazamatás erődítésekkel vették körbe. Voltak lakónegyedek, fogadóépület és adminisztratív részleg is, levéltárral. A templomnegyed utcáin burkolás és csatornázás nyomait fedezték fel. Az egész várost a fellegrvárhoz hasonló erődítés vette körül, díszes, nagy kapukkal.

A hettiták kultúráját leginkább a fennmaradt szövegekben ismerjük: akkád nyelvű orvosi szövegek, mezopotámiai típusú két- és többnyelvű szójegyzékek, saját eposzok és vallási szövegek maradtak ránk. A hettiták mindennapi használatra a mezopotámiai írást vették át, de rituális célra egy hieroglif írást alkalmaztak, melyet ma hettita-hieroglifnak hívunk.

A hettita társadalom élén a király állt, de megőrződött a korábbi tanács szerepe is, különösen az ítélezésekben. Vallásukban a viharisten és az ún. arinnai napistenné kultusza dominált. A vallási szertartásoknak nagyon fontos szerepet tulajdonítottak, elfordult, hogy még hadjáratot is félbeszakítottak emiatt.

A hettita írásos emlékek a legkorábbi indoeurópai nyelvű civilizációt mutatják be nekünk. Tanulmányozásuk azonban nemcsak az indoeurópai nyelvek fejlődésére vethet fényt, hanem hozzásegíthet a Kr. e. első évezredek történetének, kultúráinak, nagyhatalmi politikájának, gazdasági és kulturális kapcsolatrendszerének jobb megértéséhez is.

Mitanni kultúrájáról meglehetősen keveset tudunk. A hurri állam is átvette az ékirást, melyek akkád nyelven íródtak. Csak kevés hurri nyelvű szöveg maradt ránk, így egy Amarna-levél, valamint néhány Ugaritban és Hattusasban talált tábla.

A hurri istenvilág a hettitához volt hasonló – bár Arinna város Napistennéjét nem ismerték el –, de már indoárja eredetűek is felbukkantak, mint Mithraszil (vö. Mithrasz).

85.

Hettita építészet, szobrászat:

Elzmények

Anatólia bronzkori kultúrája a Kr. e. 3. évezred végére alakult ki. Vonaldíszes mázas kerámia, aranyedények, bronzból, aranyból, ezüstből és elektronból készült állatalakok, bronz férfi és női szobrocskák kerültek elő. Alaca höyök, Alisar höyök, Hozotepe lelőhelyeiről.

Korai korszak

A bronzkori elzményekből alakult ki az önálló hettita kultúra a Kr. e. 2. évezred első évszázadaiban. A kerámiák többszínűek, Kültepe asszír kereskedelmi telephelyről kapták közös elnevezésüket. Időrendben két szakaszt lehet elkülöníteni. Az első, az ún. kappadókiai stílust geometriai díszítés és rendkívüli formagazdagság jellemzi. A másodikban hullámvonalas díszítésű edények dominálnak.

Mezopotámiai hatásra megjelent a fazekaskorong, az így készült edények kiszorították a hagyományos kerámiát. Ezt az újfajta kerámiát állatalakokkal, növényi indákkal díszítették, de előfordul olyan is, ami cipőt vagy csónakost ábrázol ezekkel.

Hettita Óbirodalom (Kr. e. 1700-1450. k.)

Az előző korszak szerves folytatása. Az edények továbbra is nagy változatosságot mutatnak, de viszonylag nagyszámú előfordulásuk már tömeges termelésre utal, és ez minőségük romlásához vezetett. Ekkor többek fel az első pecsétnyomók, ékírásos vagy hieroglif jelekkel. Főbb lelőhelyek Alisar höyök, Bogazköy, Büyükcale. Épületeik ekkor még jobbra szárított agyagból készültek, de néhány küklopus maradvány is fennmaradt.

Újbirodalom (Kr. e. 1450-1200 k.)

Ez az időszak a hettita művészet virágkora. Egyre erősebb mezopotámiai, egyiptomi és szíriai hatások mellett az építészet a legjelentősebb. Általában az újbirodalom művészete egységes stílust mutat.

Építészet

Hettita városmakettek

Hattusas oroszlánkapuja

A hettita építészetet az aszimmetria jellemzi. Kerülik a derékszöges falcsatlakozásokat, keskeny, hosszú termeket építenek, ablakaik hatalmas méretűek, míg az ablakpárkány alacsonyan van. Bogazköy (Hattusas), a fő város és más városok is gyorsan fejlődtek. A fő város vára egészen szokatlan elrendezést mutat, épületei sokkal lazábban kapcsolódnak. Jól megerősített kapuépítmény és bástyák védik. Itt került el a királyi levéltár és a könyvtár. A templomok átriumos elrendezést mutatnak, hatalmas méretűek, néha száznál is több fedett helyiséget tartalmaznak.

Szobrászat

Dombormű Hattusasból

Yazilikaya sziklatemplomának szentélyéből

Yazilikaya sziklaszentélyének domborművei jelentősek. Kedveltek voltak az oroszlánok ábrázolásai, főként kapukhoz, mellettük szfinxek is előfordulnak.

A reliefek inkább rajzos hatásúak, rajtuk a legnagyobb felületek törvénye érvényesül. A bronzszobrok érdekessége, hogy az emberi fejek aránytalanul nagyok a testhez képest.

Kr. e. 1200 körül a művészetnek is hirtelen vetett véget.

A birodalom erőszakos megszűnése

A Kr. e. 8. évszázadig önálló helyi kultúra nem alakult ki, akkor is csak az asszírok hatására.

Phrúgia, latinosan Phrygia, egyes magyar változatokban Frúgia, Frígia, akkádul Muski, egy rövid életű ókori anatóliai államalakulat volt, amely Urartu meggyengülésével párhuzamosan emelkedett fel, ám alig három évtizeden belül áldozatul esett a kimmerek támadásainak.

Elhelyezkedése:

Phrúgia Anatólia nyugati részén, a Halüsz t. nyugatra, Lüdia és Müszia keleti szomszédságában alakult ki, majd a mai Törökország jelentős részét megszerezte maga számára. Fő városa, Gordion később arról lett nevezetes, hogy Nagy Sándor itt vágta el az ún. „gordiuszi csomót”.

Története

Anatóliába a Kr. e. 13. század végétől kezdve több hullámban vándorolt be a Balkánról az akkád nyelv forrásokban muskiknak nevezett nép, akik magukat phrügöknek, a görögök pedig phrügöknek neveztek. (Napjainkban a muski-phrüg azonosságát a legtöbb tudós elfogadja, bár vannak, akik egyértelmű bizonyítékok híján óvatosan kezelik a kérdést.) Nagy valószínűséggel lehetett a felelőssé a Hettita Birodalom Kr. e. 1200 körül bekövetkezett végső elpusztításáért. A görögök szerint a phrügök a trójai háború idején – a bronzkor végén – települtek át Ázsiába, ami lényegében megfelel a valóságnak.

Muskival már I. Tukulti-apil-Ésarra (Kr. e. 1114. – Kr. e. 1076.) asszír király összecsapott, azonban a régészeti leletek arra utalnak, hogy egészen a Kr. e. 8. századig tartósan nem telepedett meg senki a területen. Phrúgia a Kr. e. 700-as évek legvégén szervezett döttségként jelentős államná. Az Újasszír Birodalom tisztában volt vele, hogy ha a két anatóliai nagyhatalom, Urartu és Muski összefog ellene, az végzetes lesz a számára. Ezért aztán Kr. e. 717-ben II. Sarrukín elfoglalta Karkemist, a két rivális felé közeledő Tabal fejedelemséget pedig beolvasztotta az országába.

Gordion romjai

A Midasz királynak tulajdonított tumulusz Gordionban

Phrúgia királya ekkor Mita volt, akit a görögök a legendás, kezével mindent arannyá változtató, szamárfület növesztő Midaszként ismertek. Miután Kr. e. 714-ben Urartu végzetesen meggyengült Sarrukín hadjáratának köszönhetően, Midasz országára is sor került: a kilikiai (akkádul Que) helytartó támadásai következtében Kr. e. 709-ben Mita Sarrukín szövetségese lett, és a későbbiekben is közeledett hozzá. Minderre azonban kevés ideje maradt: az idő szakban elárasztották a nomád kimmerek, majd a szkíták Anatóliát. Kr. e. 695 körül kezdődött a roham, amelynek során Gordion elpusztult. A hagyomány szerint Midasz önkézével vetett véget életének.

Phrúgia területét a később ugyanerre a sorsa jutó Lüdia kebelezte be, majd a Perzsa Birodalom része lett. Ezt követően Nagy Sándor hódította meg, Kr. e. 188-ra pedig Pergamon ellenőrzése alá került. Keleti területén a kelták hozták létre Galatiát. Kr. e. 133-ban a Római Birodalom megörökölte Pergamont és a hozzá tartozó phrüg vidéket, ami Asia provincia része lett. Phrúgia a római uralom alatt mindvégig kettéosztott maradt: egyik része Asia, a másik Galatia részét képezte, a területet jelölő elnevezés maga azonban egészen a Bizánci Birodalom bukásáig fennmaradt.

Phrügia a mitológiában

Lúd alakú phrüg edény

Phrüg mozaik Gordionból

A hagyomány három phrüg királyt ismer: a trójai háború idején élt Mügdónt, illetve a történelminek tekinthet Gordiaszt és fiát, Midaszt. (Egyes források a Hadészben örök szenvedésre ítélt Tantaloszt is phrüg uralkodónak nevezik.) A mítosz szerint Gordiaszt jóslat alapján választották királlyá, és alapította a f várost, Gordiont. Szekerét, ami els ként juttatta fel a f isten templomához, áldozati tárgyként kiállította – ennek a része volt a gordiuszi csomó is.

A thrakiai Midaszt ezzel szemben Szilénossal és a szatírokkal hozzák kapcsolatba, akit Dionüszosz ajándékozott meg a mindent arannyá változtató érintéssel, Apollón pedig számárfületeket varázsolt neki, amikor többre értékelte Pán sípjátékát az lantmuzsikájánál. Amikor meg akart szabadulni az egy id után kínossá váló aranytapintástól, egy phrügiai folyóban mosta meg a kezét. Itt fogadta örökbe és helyezte Kübelé védelmébe a gyermektelen Gordiasz.

Kultúra

A phrügök az indoeurópai nyelvcsaládba tartoztak, és a görög ábécét l csak kevéssé eltér írást használtak.

A phrüg nyelv a Kr. u. 6. századra halt ki végleg.

A phrüg vallás f istene a kés bb Zeusszal azonosított lovas istenatya, Szabaziosz volt. Kés bb a misztériumvallásokban nagy szerepet kapott a phrügiai istenanya, Kübelé (a római Cybele).

Gordiont feltárták a régészek. A leletek tanúsága szerint az épületek többsége megaron-alaprajzú volt, és fa galériákkal épültek. A fellegrát mintegy 75 tumulusz veszi körül, melyek közül a legnagyobbat a hagyomány Midaszének tekint. A mérete miatt épen maradt sírdombban számos bronz- és egyéb fémtárgyat találtak (aranyat, drágaköveket és más kincseket nem), illetve egy alacsony, 60 éves kora körül elhunyt férfi holttestét. Írásos bizonyítékok híján nem tudni biztosan, hogy Gordiasz, vagy Midasz-e az itt eltemetett férfi.

Az aranytapintás legendája valószínűleg onnan eredhet, hogy a leletek nagy része nem klasszikus bronzból, hanem sárgaréz l készült, ami színe miatt a nemesfémre hasonlít.

89.

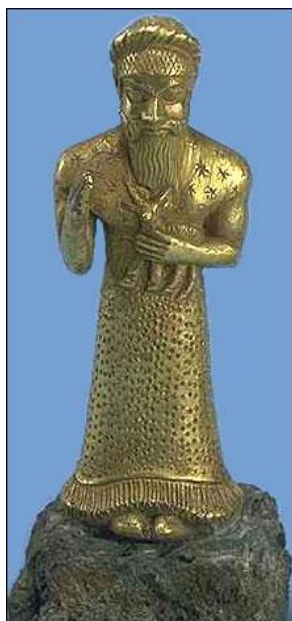
Médek

A médek ókori nép volt, birodalmuk központja a Kaszpi-tengert l délnyugatra elterül hegyvidéken helyezkedett el. A médek a perzsával rokon indoeurópai nyelvet beszéltek, eredetileg törzsi formában éltek, egyesek nomád életmódot folytattak, mások er dített falvakban laktak.

Az i. e. 1. évezred elején az Umia-tó szomszédságában voltak találhatóak, és az asszírokkal hadakoztak. Deiokész, akit Hérodotosz a méd birodalom megalapítójának tart, az asszír feljegyzésekben még csak helyi f nökként jelenik meg.

A médek tulajdonképpen egyesít je Phraortész (Khsatrita, uralkodott i. e. 675 – i. e. 653) volt. Fia, Küaxarész (Uvaksatra, uralkodott: i. e. 625 – i. e. 585) elfoglalta a szomszédos területeket, és Nabú-apal-uszur (Nabupolasszár) királlyal szövetségben megdöntötte a médeket korábban függ ségben tartó AsszírIA hatalmát. I. e. 612-ben az asszír f város, Ninive elesett a méd csapatok rohama alatt.

Küaraxész birodalma magába foglalta a mai Irán legnagyobb részét, északon a valaha Urartuhoz tartozó területeket, valamint Kappadókiát a Halüsz folyóig. Allamszervezetér l keveset tudunk. Utóda, Asztüagész (Istumegu, uralkodott: i. e. 585 – i. e. 549) kiterjesztette az ország határait Babilónia rovására, de perzsa vazallusa, Kürosz legy zte, és Média perzsa uralom alá került.

Elámi szobor

Méd harcosok védik a vezért.

Kr. e. 7. század végén Elámot a médek foglalták el, az önállósággal együtt az Elámi m vészet is megsz nt.

90.

Médek fő városa: Ekbatana (Hamadán)

Az arany Rhyton

goldene Schale aus dem Teheraner National Museum

Die Behistun-Inschrift zeigt den Bericht über die Siege des Großkönigs Darius I. in drei Sprachen

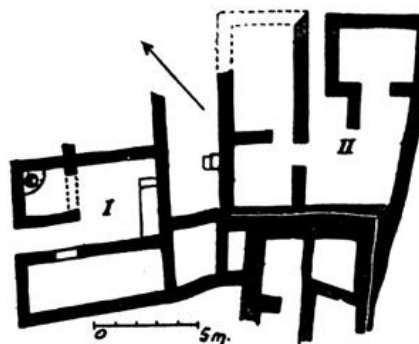

Palesztina

Jerikó

Jerichói ház alaprajza (Palesztina)

A Palesztina név a héber Pöleset szó görögös formája, amit másképpen úgy is emlegetnek, hogy Filisztea, Filiszteusok földje. Filisztea az ókorban Kánaán, a mai Izraelt 1 délnyugatra fekvő ország volt, a Földközi-tenger partján. Neve csak a későbbi korban, Hérodotosz óta vált használatossá, a beljebb fekvő területek megjelölésére is. A térséget a rómaiak nevezték át végérvényesen bosszúból Hadrianus császár korában, amikor az utolsó zsidó nemzeti szabadságharcot, a Bar-Kochba felkelést leverték (Kr.u. 135), hogy még a Júdea nevet is eltöröljék. Etájt Jeruzsálem a császár családi nevével az Aelia Capitolina (isten Aelius) nevet kapta. Jeruzsálem korábbi neve a szentély és városépítő Salamon király eltt vagy két évszázaddal Hiero-Solyom volt (Josefus Flavius), Hiksoszok, vagy kánaániták (Palesztinok) építhették.

A Zsidó Lexikon /1929/ szerint a mai Izraelnek a szumírok az őslakói.

Az időszámítás eltt 4000-3000 táján szumírok majd akkádok uralják a kánaániták földjét., 2600 táján a szumírok meghódítják Asszíriát. Kiderült, a szumírok nem szemiták, hanem a szemita akkádok legyőzött áldozatai. A szumírok után a szkíták találhatók a mai Palesztina területén. (Akik lehet, hogy "odajöttek", de az is lehet hogy származékai, vagy rokon népei a szumíroknak). Az 1968. évi jeruzsálemi ásatások során a várfal felszín alatti részén, szkíta rovásfeliratokat találtak.

Az izraelita honfoglalás eltt a Szentföld elnevezése Kánaán országa volt. Babiloni szövegekben a Kánaánnak megfelelő szó Kinahhu-nak hangzik, s ez jelentette eredetileg a piros bíbort, amelyet a tengerből halászott bíborcsigából nyertek. Eszerint Kánaán azt jelenti, hogy „Bíbor ország”, ugyanaz, mint a görög Fönícia név.

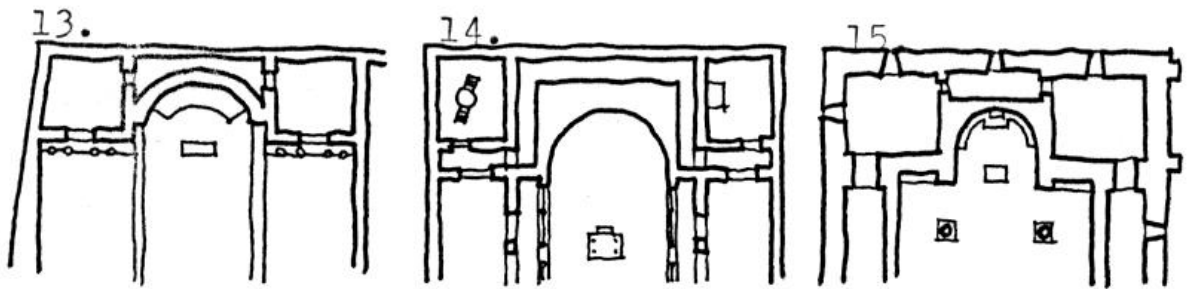
Ciszjordánia

Gáza

92.

Et-Tabgha (Palesztína)

Palesztína meghódítása (Nagy Sándor)

Palesztina címere

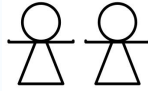
Föníciaiak

A föníciaiak sémi nyelvet beszél ókori nép, amely eredetileg a Közel-Keleten, a levantei régióban (azaz a Földközi-tenger keleti partvidékén), a nagyjából a mai Libanon területén fekv Föníciában lakott. Azonos néphez tartozott a kánaánitákkal. Az i. e. 9. században azoknak a kánaánitáknak adták a görögök a föníciai nevet, akik a tengerparton éltek, és velük kereskedelmi kapcsolatban álltak. Lakóterületük határai a Mediterráneum keleti partján voltak, ahol a föníciaiak gyarmatokat alapítottak, ahol a nagy föníciai városok, Türosz és Büblosz helyezkedtek el.

A történelem hajnalán a föníciaiak el dei keleti irányból költöztek arra a vékony partsávra, ahol kés bb is éltek. Már az i. e. 28. században kereskedelmi szálak szöv dtek Büblosz és Egyiptom között, és ebben az id ben már más fontos központok is léteztek Jeruzsálemben, Jerikóban, Ajban és Megiddóban. Az i. e. 2. évezredben a zsidók beköltözése még nyugatabbra szorította a föníciaiakat a Földközi-tenger mellékén. I. e. 1250. táján már mint a mediterrán világ hajósai és keresked i kezükben tartják mindazokat a kereskedelmi összeköttetéseket, amelyeket korábban az égeiek használtak ki. A föníciaiak városállamokba szervez dtek, amelyek közül a legjelent sebbek Türosz, Szidón, Tripolisz, Aradosz és Büblosz voltak. Bejárták az egész Földközi-tenger partvidékét, mindenütt támaszpontokat és gyarmatokat alapítva, amelyek kés bb független államokká váltak. Ezek közül a legnagyobb híre kés bb Utica és Karthágó tett szert az észak-afrikai partokon. (Punok) A föníciaiak kultúrája hasonló volt a többi sémi népéhez. Termékenységiteneket- és termékenységitenn ket tiszteltek, akiket összefoglalóan Baalnak és Baalatnak neveztek, és gyakran az els szülötteket (állatokat és embereket egyaránt) áldoztak nekik. Astartét, a szerelem istenn jét a legfontosabb istenek közé sorolták. Az az egyiptomi hatalom meggyengülésével az i. e. 12. században a föníciaiak a Földközi-tenger vizeinek urai lettek. Áruikkal eljutottak az akkor ismert világ határaiig: az Ibériai-félszigett l a Dardanelláig kínálták áruikat. Egyes történészek szerint az angliai Cornwall partjait is elérték, hogy ónt szerezzenek be. Egészen bizonyos, hogy egyiptomi szolgálatban lehajóztak egész Nyugat-Afrikáig, és i. e. 595 táján -ha Hérodotosz adatai hitelesek- meg is kerülték Afrikát, s t kikötöttek az indonéziai szigetvilágban. Királyaik kizárólagosan rendelkeztek a Libanon-hegység hatalmas cédrusaival, iparosaik fémárukat állítottak el nagy mennyiségben. Nagyon népszerű volt a bíborbagylóból nyert festékekkel színezett türoszi bíborszövet és a finom elefántcsont faragványok. Szakképzett épít mestereik munkáját az egyiptomiak is gyakran igénybe vették, Hiram türoszi király emberei nyújtottak segítséget Salamonnak a jeruzsálemi nagytemplom építésében. Föníciaiak találták fel az üveget, és Büblosz városa oly nagy jelent ségre tett szert az egyiptomi papiruszal való kereskedelemben, hogy neve a papirusztekercs szinonímája lett: a biblia, bibliotéka (könyvtár) szavak innen erednek. **Föníciaiak találták fel a pénz használatát.** A világ legrégebbi pénzerméit Kis-Ázsiában, majd az ókori Görögországban verték, és innen terjedt el máshová is.

Föníciai elefántcsont faragvány

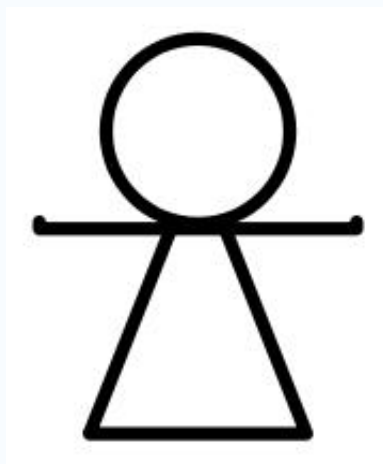

A föníciaiaknak a nyugati kultúrára legnagyobb hatást gyakorló újítása a 22 mássalhangzójelből álló hangjelölő ábécé volt, amelyet később a görögök átvettek tőlük. Ez az írásrendszer óriási elrelépést jelentett a korábbi hieroglif- és ékíráshoz képest.

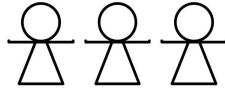
A nagy föníciai városok annyira védettek voltak, hogy az asszír királyok legtöbb támadását is vissza tudták verni. Az i. e. 6. században behódoltak a Perzsa Birodalomnak, amelyben megőrizték önkormányzatukat, ám mindinkább perzsa minták szerint kezdtek élni. A föníciai hajósok, építészek és mesteremberek perzsa szolgálatban is megtartották régi hírnevüket. Az i. e. 4. században még komoly ellenállásra voltak képesek Nagy Sándorral szemben, aki i. e. 333 – i. e. 332-ben csak hét hónapos ostrom után tudta bevenni Türosz városát.

A föníciaiak által létrehozott kolóniák

Szimbólum Karthágóból

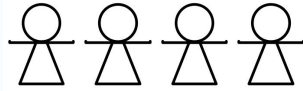
Föníciai művészet

A mai Libanon, kis részben Szíria és Izrael partvidékén alakult ki a föníciai kultúra. Idővel magába olvasztotta más népek formakincsét, melyekkel kereskedelem révén érintkezett, így az egyiptomiakét, görögökét, asszírokat. Nehezíti a művészettörténészek dolgát az is, hogy élénk kereskedelmi kapcsolatban álltak az akkor ismert világ négy táján élő összes népekkel, exportáltak Itáliába is. Felfedezkedvük majdnem az egész Mediterráneumban nyomot hagyott, az ismert föníciai partvidéken és a gyarmatvárosokban egyaránt. A Kr. e. 9-6. század a föníciai művészet virágkora, ekkor volt tengeri nagyhatalom. Hajóikkal körbeutazták az egész Földközi-tengert, magukba olvasztották néhány eredeti szigeti kultúra hagyományait (Málta, Ciprus), és még Afrikát is körülhajózták.

Építészet

Az ásatások helyszíne a szíriai partvidék

A bybloszi templom obeliszkei

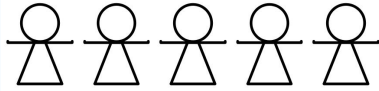
Büblös és Türosz a legismertebb és legfontosabb városok. Büblös temploma egyiptomi mintára sziklába vájt, oltára az udvar közepén helyezkedik el, mellette sziklasírok találhatók. A Resef-templomban egyiptomi hatású obeliszkeket találunk, ami a föníciaiakat ért számos hatás biztos jele.

Szobrászat

Ahrim király szarkofágja

Elefántcsont-domborművek jelennek meg, rajtuk a leggyakoribb állatábrázolások (tehén borjával, ököllel, bikák), de akadnak más alakok, oroszlántartó istenalakok, fák és hasonló témák is. Sokan ezeket a krétai kultúrához sorolják, de tökéletes példái a föníciai művészetnek, mert az alakok egyiptomi és asszír hatásúak.

Iparm vészet

Üvegasztárból készült fej Karthágóból

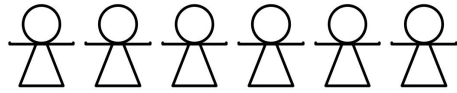
A f leg kereskedéssel foglalkozó népeknek els sorban az iparm vészete fejl dött magasrend vé. Így volt ez Fönícia esetében is.

A föníciaiak iparm vészete a kés bbi korokban nagyon nagy hatásúvá vált, k fedték fel a bíborcsigából készült bíborfestéket, ami a hatalom jelképévé vált. A bíbor a középkorban és Bizáncban volt fontos színszimbólum.

Az üveg feltalálását is nekik tulajdonítja a hagyomány, bár ezt Egyiptomból vették át és tökéletesítették. A legszebb üvegleletek Szidónból és Türoszból kerültek el : apró vázák, fülbevalók, karköt k, amulettek. Az üvegnek háromféle típusát különböztették meg. Az els a színtelen, áttetsz fajta, amit olcsó, hétköznapi tárgyak készítésére használtak. Színes üvegb l létezett áttetsz és porcelánszer en sötét üveg is. A legérdekesebbek azok a tárgyak, amelyek Ciprusról és Kamirosz városából kerültek el . Ezek többszín ek, és a rajtuk lév rajz olyan, mintha az üvegtömeg belsejéb l világítana ki.

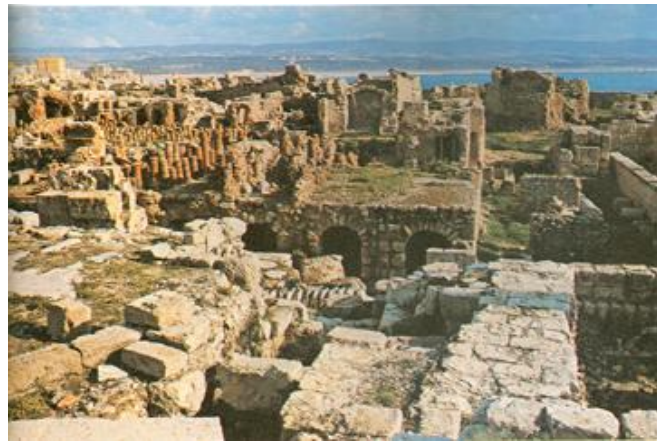
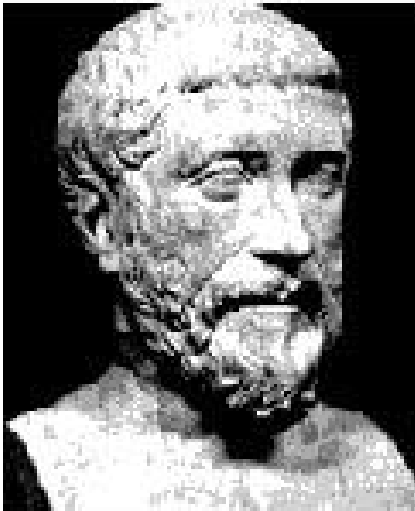
Hajóépítészetüket a görög-perzsa háborúk történetéb l ismerhetjük.

Fönícia m vészete Nagy Sándor hódításával ért véget.

Pythagoras (Föníciai eredet)
görög filozofus, Mnesarchos fia,
Szamoszban született
valószínűleg Kr. e. 580-570 körül

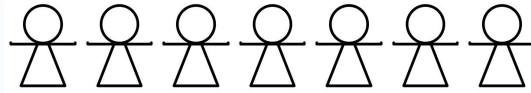
Tyr (Város)

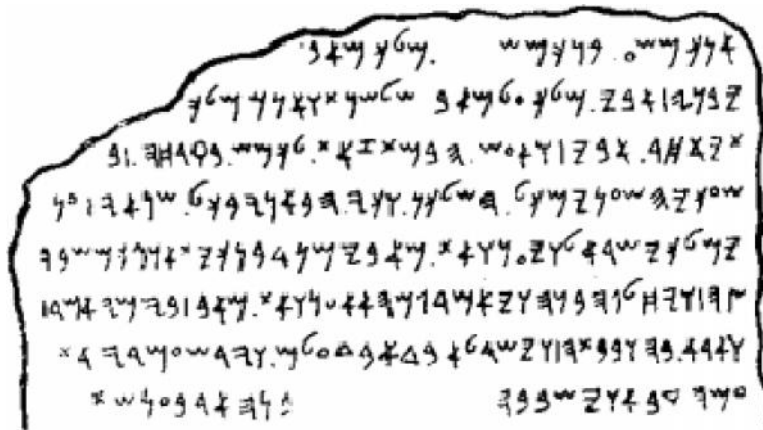
Kr.e. 2.sz.

Festett Föníciai üvegvázák

Föníciai írás hatása az írásbeliségre

6. A moabita kő

ΣΕΜΑΓΑΤΕΡΚΛΕ
 ΒΟΛΟΣ: ΑΓΟΦΘΙΜΕ
 ΝΟΙΧΣΕΝΟΦΑΝΤΟΙ
 ΘΕΚΕΤΟΔΑΝΤΑΡΕΤΕΣ
 ΕΔΕΣΑΟΦΡΟΣΥΝΕΣ

7. Ógürcög írás

Örmények, Kilikia.

Kaukázusi és kelet-anatóliai eredet népcsoport. Legnagyobb számban Örményországban élnek, de az évszázados szétszóródás miatt a világ több országában nagy számú örmény diaszpóra él. Az egyik legrégebben megtelepedett kaukázusi népcsoport, a Kaukázusban és Kelet-Anatóliában több mint 3500 éve élnek.

Az örmények eredete: az örmény állam létrejötté i. e. 6. századra tehető. Örményország a Hettita birodalom és az Urartu Királyság romjain jött létre a kisebb örmény törzsek szövetségéből. I. Hérodotosz szerint az örmények frígiai telepések keletre vándorolt népcsoportjai voltak. Feltételezése szerint az örmények shazája Asia Minor keleti részén feküdt, amit a frígiaiak kolonizáltak az i. e. 1200 körül. I. e. 696-ban a fríg településeket megtámadták a kimmerek, és ez idézte elő a frígek – örmények – kelet felé vándorlását.

Az első örmény állam – Armenia

– megalapítása az i. e. 6. század elején történt. Armenia területe fénykorában kiterjedt Észak-Kaukázusra, a mai Törökország keleti és központi területeire, a mai Libanon területére és a mai Irán északnyugati területeire. A római hódítás elkerülte Armeniát, a római uralom alá csak viszonylag rövid időre, (i.sz.) 114-118. között került. 301-ben a világ első államaként Armenia megtette a kereszténységet államvallásnak. Az örmény egyház is hozzájárult ahhoz, hogy az örménységet és az örmény államot szorosabban összetartsa. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem több ezer örménynek adott menedéket, akik kereskedelmi tevékenységet végeztek.

A történelem során, amíg a törökök Európa felé terjeszkedtek, viszonylag elviselhető volt az örménység élete. Ahogy szorult ki a török Európából és a Balkánról, úgy nehezedett az örmények sorsa. Az örmények az ázsiai földön, az Örmény fennsíkon akár fegyveres népfelkeléssel is független örmény államot akartak létrehozni. A törökök nagy álma a Bosporusztól Kínáig húzódó Turkesztán, melynek megvalósítását mindenképp akadályozta a más nyelv, más vallású, más hagyományokkal rendelkező, több évezredes múlttal visszatekinthető ott "útban" levő örménység.

A XIX. századig a törökök politikája az erőszakos asszimilálás, vagy az emigrációba kényszerítés volt, de a század végén – a fellángoló szabadságmozgalmak hatására – a nyílt erőszakot, a teljes megsemmisítés taktikáját választották. 1895-1896-ban 300 ezer áldozat, több százezer kivándorló jelzi ezt a politikát, 1909-ben 19 ezer áldozat, 30 ezer hajléktalan.

Az elűzöttek már 1914 májusa óta folytak, vagyis az első világháború kitörése előtt elhatározták az örmények kiirtását. 1915. februártól az örmény katonatiszteket felfüggesztették, a vezető örmény politikusokat nyilvánosan felakasztották, a 16-60 éves férfiakat kényszermunkaosztagba sorozták, ahol meghaltak vagy a túlélőket később kivégezték. Az örmény lakosság további részére a borzalmas deportálás várt. 1915 szeptemberéig az örmény lakosságot összegyűjtötték. A deportáltakat, nőket, gyerekeket, öregeket az éhség és a járványok, az ellenük uszított muzulmán lakosok tizedelték, a lemaradókat megölték, a túlélők koncentrációs táborokban haltak meg.

1916 októberéig a törökországi 2,5 millió örményből 1,5 millió elte halálát. Törökország megtámadta Kelet-Örményországot, amelynek területét is meg akarta szerezni. Az örmény túlélők életüket az önként harcoló örményeknek köszönhették.

Az örmény genocídium időpontja egybeesett az első világháborúval.

Az örmény nemzeti katasztrófához tartozik az is, hogy a szétlanti tisztogatásoknak közel 300 ezer polgár esett áldozatul.

A genocídium – melynek végső összegzésben 2-2,5 millió áldozata volt – ötvenedik évfordulójára Jerevánban emelt Jerern emlékművet, mely a világ tudtára adja ezt a borzalmat. Ma végre van szabad, független hazája, saját kormánya, címere, zászlója és himnusza és sokat szenvedett, megtizedelt, de töretlen jövő hitet képvisel nemzetnek.

Örmény népviselet

Kilikia

(latinosan Cilicia, hettita nyelven

Kizzuwatna, akkádul Que, kelet-örmény nyelven ԿԻԼԻԿԻԱ / Kilikja, nyugat-örmény nyelven ԿԻԼԻԿԻԱ / Giligia) kalózáiról hírhedt ókori tartomány volt Kis-Ázsia délkeleti részén.

Földrajza

Határai voltak északon Lükia és

Kappadókia, nyugaton a Taurusz és Pamphülia, keleten Szíria, délen a Keleti-tenger és az Isszoszi-öböl. Az országot földrajzilag a Kilikiai-alföldre (Kilikia pediasz) és a „zordon Kilikiára” (Kilikia tracheia) osztották. Az el bbi a keleti részt foglalta magában egészen a Lamosz folyóig, a másik a nyugatit. Szíria felé az Amani-szoros vezetett, Kappadókia felé a keleti kapu közvetítette a közlekedést Tarszosztól északra. Hegyei számos fokkal nyúlnak a tengerbe. Legfontosabb folyói: Kalikadnosz, Lamosz (ma Lamosz), Kidnosz (Karasu), Píramosz (ma Geihun).

Lakói

Lakói, a kilíkek, eredetileg szíriai

törzsből származtak, de a görög telepések elvonulatakor visszavonultak hegyeik közé, ahol mint szabad és semmi által nem korlátozott hegylakók jóformán az egész ókorban függetlenül éltek. Kilikiában laktak a piszidek és izaurok törzsei, akik félelmetes kalózként híreben állottak, és akiket csak Pompeius római hadvezér tudott megfogni. Cilicia Kr. e. 102-től kezdve volt római tartomány, Kr. e. 58-ban pedig Ciprust is hozzácsapták (Cilicia et Cyprus).

Városai

Myra in Cilicia

Kilikiai városok

Korakenion (m. Alaja), a kalózok főfészke, hatalmas erődvel, amelyben megtörtött Nagy Antiokhosz hadereje;
Hamaria, pompás cédrusokkal, amelyek a hajóépítésnél nagyszerűen beváltak,
Szelinusz (ma: Selindi),
Szeleukeia (Salefke),
Kortükosz (ma: Kurku) virágzó kereskedőváros, amelynek közelében a Tüphón mondájáról ismeretes kortükiai barlang volt, azonkívül közelében állítólag a legjobb sáfrány termett
Szoloi,
Tarszosz (Kazanli),
Anazarbosz,
Aleppo,
Adana,
Mopsza-Heszia

Kilikia területén született Khrüszipposz sztoikus filozófus, Arisztotelész mellett az ókor egyik legnagyobb logikusa, „a sztoicizmus második megalapítója” is.

Történelme

A kora ókorban a hettiták, akkádok, majd Nagy Sándor és örökösei, a Szeleukidák fennhatósága alá került. A kereszties háborúk idején a Bagratuni-ház hercege, Ruben alapított itt hercegséget, amely később Kilikiai Örmény Királyság néven vált ismertté. Sokan ezt tekintették Örményországnak, holott csak az egyik, az örmény császártól függő tagkirálysága – tartománya. Noha az Oszmán Birodalom bekebelezte, örökösödés révén elméletileg a Savoya-ház fennhatósága alá került, ami nem szüntette meg függőségét az örmény császártól.

Örmény katolikus templom

Örmény betűk

Magyarországi örmény nemes, kereskedő címere

A zsidóság.

A Biblia tanítása szerint Noénak három fia volt, Sém, Khám és Jáfet. Sémntől származnak a sémiták, Khámtól a khámiták és Jáfettól a jáfetiták.

A zsidók eredete a Biblia szerint a sutyák, Ábrahám, Izsák és Jákob történetéig nyúlik vissza. E szerint Isten szövetséget kötött az sutyákkal, hogy ket és leszármazottaikat választott népévé fogadja, és elvezeti majdan az Ígéret földjére. Jákob fiai Egyiptomban szolgásgába kerültek. Isten tíz csapással sújtva az egyiptomiakat kivezette onnan ket (pészah). Ennek az idejét a vallástörténészek többnyire az i. e. 14. századra, II. Ramszesz fáraó korára, más történészek a hikszoszok uralmi időszakára teszik, mialatt II. Ramszesz, vagy Amenophis a líbiai sivatagban dekkolt. Ezzel magyarázható, hogy az egyiptomiak idegen (zsidó)-gyöletemének egyik oka, hogy a zsidók a megszálló hükszosz népességnek szövetségese volt, és életmódjuk is sokban hasonló volt. Az exodus után a Szináj-hegyen Isten a tízparancsolatot és törvényeit, a Tórárt (ó testamentum) átadta a zsidó népnek (sávuot).

A nyelv.

A sémi nyelvek az afroázsiai nyelvcsalád (sémi-hámi nyelvcsalád) egyik ága. A sémi nyelvek közé rendkívül nagy történelmi, vallási és politikai jelentőségű nyelvek tartoznak, mint az akkád, az arab, vagy a héber. Több sémi nyelv régi írásbeliséggel rendelkezik. Ma a világon több mint 300 millióan beszélnek valamilyen sémi nyelvet anyanyelvükként, ám az arab, az iszlám, a héber és a zsidó vallás (egyéb, nem sémi anyanyelv) követi a körében is széles körben elterjedt.

A sémi nyelvnek három alapvető ágazata van:

- kelet-sémi nyelvek, ebbe az ágazatba tartozik az akkád, asszír, babilóni (kihaltak). Az akkádok sémi-babilóniaiak voltak, akik Észak-Babilóniában éltek. Nyelvük egy időben egész Mezopotámiában elterjedt volt, az i. e. 18. sz. idején, a perzsa korban azonban teljesen háttérbe szorult. A legrégebbi akkád ékírásos szövegek az i. e. 25. századból valók,
- észak-nyugati sémi nyelvek, ide tartoznak a kánaáni és a föníciai-pun (kihaltak), a klasszikus héber(kihalt), a modern héber (ivrit), és az arámi nyelvek. Kánaán az egyiptomi birodalom korában hivatalos elnevezése volt a mai Palesztina nyugati részének, Szíria déli részének, és szinte egész Föníciát is magába foglalta, - az északarab, máltai, délarab és etióp nyelvek.

A szentírók héber nyelven írták az Ótestamentum könyveit, de a kései iratokban arámi szavakkal, kifejezésekkel, sőt arámiul írt fejezetekkel is találkozhatunk. Ennek magyarázata az arámiak politikai terjeszkedésében rejlik. I. e. 400 körül a köznép már nem értette a héber nyelvet, és arámiul beszélt. A babiloni fogságból hazatérő Esdrás a Biblia szerint héberül olvassa fel az egybegyűlteknek a Törvényt, amit azután meg kellett magyarázni. Nehémiás is panaszkolt, hogy a "fiak", azaz a fiatalok nemzedéke már "nem tud zsidóul". Jézus korára az arámi népnyelvvé vált, a héber csupán a tanult emberek és a kultusz nyelve maradt. Jézus is beszélt az arámit, sőt arámiul tanított. Ez egyre növekvő nehézséget jelentett a héberül írt szent iratok, szövegek áthagyományozásában és megőrzésében.

Az ó-héber írás a föníciai írás közvetlen származéka. Az egyiptomi fogság eltti évszázadban azonban az arámi nyelv terjedésével együtt a szír-arám írásmód is teret hódított, ezt nevezték quadrát írásnak, mely fokozatosan kiszorította a héber írást. A zsidók először csak a profán írásokban alkalmazták, majd a szent iratok esetében is. A zsidó hagyományok szerint a szent iratok quadrát írását Esdrás vezette be. Az i. e. 2. században már ez az írásmód volt széles körben elterjedt, Jézus is ezt ismerte. Számos esetben azonban a Tórárt továbbra is ó-héber írással másolták, a samaritánusok (akik az i. e. 4. században váltak ki a jeruzsálemi istentiszteleti közösségből) szintén ezt örökölték tovább.

A legrégebbi "könyvek" agyag- vagy kőtáblák voltak, az i. e. 8. századtól (Ésaiás korában) terjedtek el a papirusztekercek. Az egyiptomi fogságtól kezdve a szent szövegek rögzítésére általában készült tekerceket használtak, ilyenek a Qumráni tekercek is. Az elévült és megrongálódott tekerceket a zsinagógákban gyűjtötték össze, és időnként ünnepélyes keretek között elégették vagy elásták őket. A Holt-tengeri tekercek, illetve a kairói zsinagógában befalazott tekercek kivételt képeznek, ezeket nem megsemmisítés, hanem megőrzés céljából rejtették el.

A vándorlás után

A zsidók a hikszoszok után eljutottak Kánaánba, ahol pár száz évvel később Salamon – Dávid király fia megépítette Jeruzsálemben a Szentélyt, a zsidó vallás legszentebb helyét. (A város eredetileg Hierosolyma, nevének első része: hiero = szent, isteni, dicső jelentés, a második része pedig: solyma, = szent sólyom, - v. ő. Josephus Flavius, és Eusebius szóhasználatával - Jeruzsálem eredetileg kánaániták, vagy hikszoszok építette város volt). A Szentélyt i. e. 586-ban a babiloniak lerombolták, a zsidókat pedig száműzetésbe hurcolták hazájukba, csak évtizedekkel később térhettek vissza. Ekkor megépítették a Második Szentélyt, azonban i. sz. 70-ben a rómaiak Jeruzsálemmel együtt ezt is lerombolták (barchoba lázadás), amivel megkezdődött a gálut, a zsidó nép immáron mintegy kétezer éves száműzetése (tisá beáiv). A sok megpróbáltatást elszenved zsidóság egységes nép tudott maradni, és vallási irodalmuk is virágozhatott. A zsidók szellemi vezetői a rabbik lettek. 200 körül Rabbi Jehuda há-Nászi megszerkesztette a Misnát a szóbeli hagyományokat 6 könyvben összefoglaló művet, melyet pár száz évvel később a jeruzsálemi és babiloni Talmud követett. Időközben a zsidók két nagy csoportja alakult ki: az áskénáz – amelyhez főként Kelet- és Közép-Európa zsidósága tartozott – és a szefárd – amelyet a dél-európai és észak-afrikai zsidó közösségek alkottak. A 16. században a Sulchán Áruh, a „Terített Asztal” című törvénykódex az egész zsidó világ törvénykönyvévé vált. Később, a 18. századtól kezdve az ortodox hagyomány mellett megjelentek a haszidok, majd a felvilágosodás hatására a haladó szellemiségű reform közösségek és a középutra törekedő konzervatívok. Neológusok: a magyar zsidóság azon része, mely a zsidó hagyományokhoz kevésbé ragaszkodik.

Épületek

Obnova menház

Jeruzsálemi siratófal

Zsinagóga

Zsinagóga külső felvétel

Menora, dísz tárgyak

Képek (Festmények)

Ima a falnál

A Fal el tt 2000

Fehér László: mezüze szögel

dr. Scheiber Sándor, 1998

Bútorok

Kiállítási m tárgyak

Hagyományos szobák

Ókori Görögország

Ókori Görögország

Kréta civilizáció

Dór civilizáció

Mükénéi civilizáció

Klasszikus-kori városállamok

Athén,

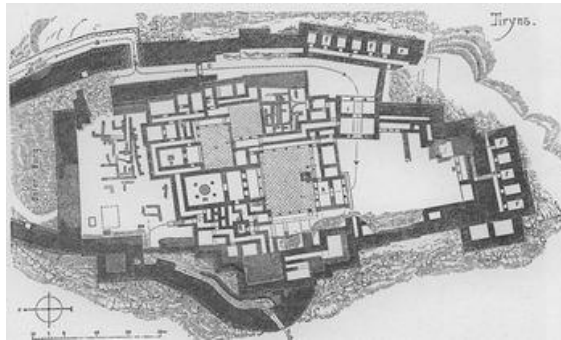
Spárta, Korinthosz ...

Hellén civilizáció (Fülöp, Nagy Sándor)

A történettudomány er sen megkülönbözteti a mükénéi Görögországot, a trójai háborúk korát, a klasszikus Görögország vagy antik Görögország korától (a poliszok kora és a hellenisztikus Görögország), amelynek kultúrájából az európai civilizáció kifejl dött. A kett közötti korban ugyanis a kultúra annyira lehangyatlott, és olyan népcserék mentek végbe, hogy az írásbeliség elt nt és új írást kellett átvenni a föníciaiaktól.

Geometrikus díszítés sz r csésze,
Kr.e. 8. század

A mükénéi korszak jelent s városának, Thürosznak az alaprajza

A mükénéi korszakról nagyon sok legenda született, ez volt az eszményített hőskor. Ide tartozik a trójai háború (természetesen a falóval), ill. Homérosz Iliász c. műve, amely a trójai ostrom egy fontos mozzanatáról szól.

A szofisták azt vallották, hogy a Földön lévő dolgok nagyrészt emberi megállapodás eredményei: "Mindennek mértéke az ember.", "Minden viszonylagos.", "Mindennek az ellentéte is igaznak bizonyítható.". A modern görög tankönyvekben az „antik id k” egy nagyjából ezeréves id szak, ami Mükéné katasztrófájától a római hódításig tart, és amit négy korszakra bonthatunk m vészeti stílusuk, kultúrájuk és politikájuk alapján. Az els a görög sötét kor kb. Kr.e. 1100-800-ig. Ebben a korban a m vészek geometriai formákat - négyzeteket, köröket, vonalakat - alkalmaznak az amphorák és egyéb cserépedények díszítésére.

Az archaikus id szak kb. Kr. e. 800 és Kr. e. 500 között azokat az éveket jelenti, amikor a m vészek nagyobb szabadonálló, merev, szent tartású szobrokat készítenek álomszer "archaikus mosollyal". A klasszikus periódusban Kr. e. 500 és Kr. e. 323 között a m vészek tökélyre fejlesztik azt a "klasszikus" stílust, amire azóta is példaként tekintünk (ld. Parthenón).

A hellenisztikus korszakban, ami Nagy Sándor hódításait és halálát (Kr. e. 323) követte a római hódításig (Kr. e. 146), a hellén civilizáció elemei elterjedtek Egyiptomtól Baktriáig. Hagyományosan az ókori görög történelmet az els olümpiai játékoktól (Kr. e. 776) számították, de sok történész ma kiterjeszti a kezdetekt l egészen Kr.e. 1000 körülre. Az önálló ókori görög történelem hagyományos vége Nagy Sándor halála Kr.e. 323-ban. A következ id szak a hellenizmus id szaka, majd Görögország beolvadása a Római Birodalomba Kr. e. 146-ban. Ez a történészek konvenciója, de néhány író a kereszténység 3. századi felemelkedéséig beszél önálló ókori görög történelemről. A történészek és politikai írók, akiknek munkái fennmaradtak, nevezetesen Hérodotosz, Thuküdidész, Xenophón, Démoszthenész, Platón és Arisztotelész, többnyire athéniak vagy Athén-pártiak voltak..

A görögök az akhájok majd a dórok bevándorlása után sok kulturális elemet átvettek a korábban ott lakó népekt l, ezekről tanúskodik a sok jövevényező is a görögben. A görögök a tudomány mai állása szerint a Balkán-félszigetre több hullámban vándoroltak be a Kr.e. 3. évezred végét l kezdve. Az utolsó ilyen hullám a dór vándorlás volt.

A hellenisztikus kor i.e.336 -i.e 30-ig tartott. Kezdetét Nagy Sándor uralkodásától számítjuk. Alexandrosz (vagyis Sándor) váratlan halála után az elhunyt uralkodó hadvezérei, a diadokhoszok fölosztották egymás közt a birodalmat, így 3 nagy és 1 kisebb egység jött létre.

Az első filozófusok, a materialisták, természet filozófusok voltak, az i.e. 7-6. században, akik a természet törvényeivel foglalkoztak. Matéria: anyag, a világ anyagokból jött létre és azokból is áll, legfőbb képviselőjük: Hérakleitosz volt, aki a tüzet semennek nevezte, megállapította azt is, hogy a dolgok és a jelenségek ellentétéből épül föl a világ ez a dialectica. Az i.e. 5. században Démokritosz már az atommal foglalkozik. A demokrácia létrejötté alaposan befolyásolta a filozófiai nézeteket is.

Archaikus kor (Kr.e.7-6 sz.)

Argentumi Héra-Templom

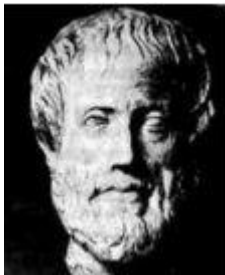
Korinthoszi Apolló-templom

Megindult tehát az ártermelés, ezen belül kifejlődött a vastermelés, hisz egyre gyakrabban használták a vasat. (Kr.e. VII.sz-ban megjelent a vassz. pénz is). Új utak nyíltak a tengeri kereskedelem számára is. Társadalmilag is jelentős változások következtek be, az arisztokraták intézték a közösség ügyeit, az ő kezükben volt a hatalom. Mellettük ott volt (igaz hatalom nélkül) a népgyűlés. Így született meg a polisz, a görög városállam. A föníciai írásból átalakított görög betűírás is megjelent, a korábbi szótagírás helyett. A spártaiak katonáskodással foglalkoztak, ezért Spárta katonáállam. A spártai nevelés is nagyon kemény volt. A vének tanácsa döntötte el, hogy alkalmas-e az életre az újszülött, ha alkalmatlan, ledobták a Tajgetosz hegyről. 7 éves koruktól nevelték a gyerekeket. I.e.594: Szolón kerül hatalomra, megteremt a demokrácia alapjait.

A görög-perzsa háborúk (Kr.e 492-449): az első összecsapást az athéniak Miltiadesz vezetésével megnyerték 490-ben Marathosz mellett, a perzsák vezetője Dareiosz volt. Xerxész, Dareiosz fia hatalmas szárazföldi ill. tengeri sereggel indult a görögök ellen. Először a Thermopülei szorosnál csaptak össze (300 spártai harcos, mind meghalt), majd Szalamisznál, de a perzsák az óriási seregüket nem tudták megfelelően kihasználni, ezért vereséget szenvedtek. A helyzetből okulva Spárta és Athén (többek közt) megkötötte a déloszi (perzsaellenes) szövetséget. Közös védelemre készültek, de Athén egyre inkább vezető szerepet játszott, a többiek neki adóztak. Athén így egyre jobban gyarapodott, ez nem tetszett a spártaiaknak, akik kiváltak ebből a szövetségből, és a V. században kötött peloponnészoszi szövetséget preferálták. A perzsák helyzetük kilátástalansága miatt inkább lemondtak a görög területekről, a háború befejeződött. Az athéni demokrácia fénykorában osztrakizmosz, cserépszavazás: felírták a nem kívánatos politikus nevét a cserépre, majd aki a legtöbb szavazatot kapta, az nem járt jól (számsz. zték).

Arkhimédész (III.sz.) felfedezte a fajsúly törvényét.

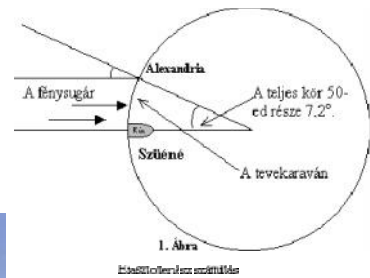
Platón (i.e. 427-347) Athénban született, előkelő athéni család sarja (anyai ágon Szolón rokona). Eredeti neve Arisztoklész, de ezt széles válla miatt Platónra (széles) változtatják. Kiváló testi és szellemi képzésben részesül. Fiatalon költészettel foglalkozik (vers, tragédia), de Szókratészszel való találkozás után megsemmisíti műveit. Filozófiai fejlődésére Kratülosz (Hérakleitosz gondolatait közvetítő) és Szókratész gyakorolt maradandó hatást. I.e. 407-től hallgatta Szókratész tanításait egészen a mester haláláig. I.e. 387-ben megalapítja az Akadémiát.

Aisztotelész (ie. 384-322)

A thrákiai Sztageirosz városában született. Apja, Nikomakhosz, a makedón uralkodó orvosa, korán meghal, a fiút nagybátyja neveli. Ie. 367-ben Athénba utazik és az Akadémia tanulója lesz 20 éven keresztül Platón haláláig. 2. Philliposz kérésére fiát, Nagy Sándort neveli.

A föld felszínének görbültségét nyilván csak méréssel lehet megállapítani.
Eratoszenész (i.e. 275-194)

A Parthenón nyugati oldala

Az ókori görög kor m. vérszeti eredményeinek összegzése az athéni Akropolisz (Kr.e. 5. évszázad) épületegyüttese /klasszikus kor/

Erektheion Ión stílus

Epidauroszi színház

A diszkoszvető

Az ókori görögség építészettörténete a hellénizmus monumentális alkotásaival zárul: Kr.e. 133-ban aztán az ország végérvényesen Róma - provinciája lett.

Hellénizmus kora Archaikus görög mészkő szobrok (Kr. e. II. sz –ból)

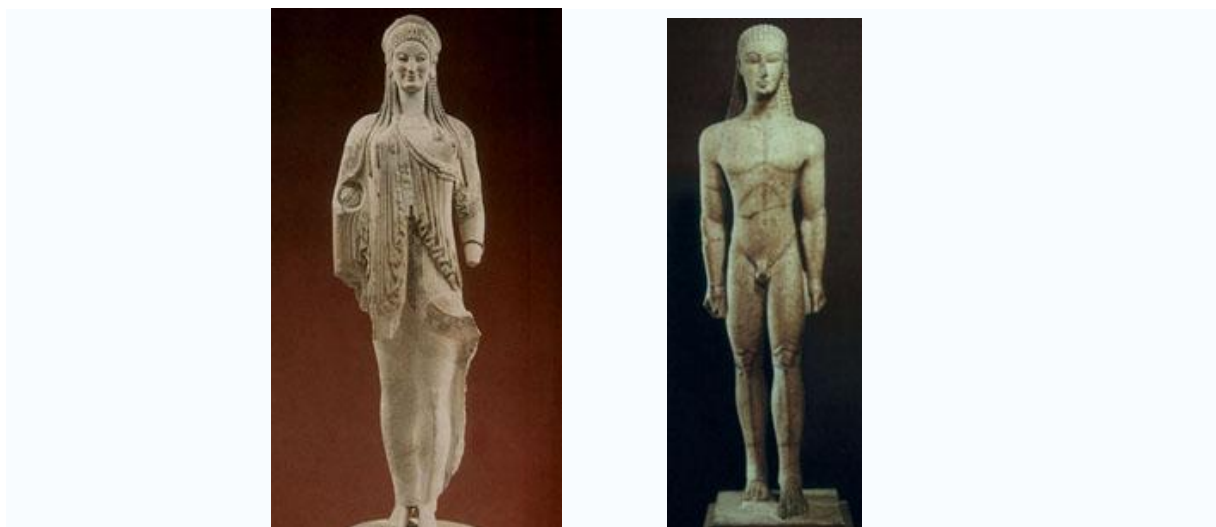
Laokoön

110.

Részlet a pergamoni Zeusz-oltár domborművéről

Klasszikus görög bronzszobor: Zeusz vagy Poszeidon

Agamemnón

(Halotti) aranyaszok

A kései minószi kor (i. e. 1750-1400) Knósszosz virágkora

111.

„Minószi nők”

Héraklész megtalálja fiát.
A Kr.e. 2. századi freskó

Aphrodité

Poszeidón, Apollón és Artemisz

Akhilleusz és Aiasz kockázik Kr. e. 550

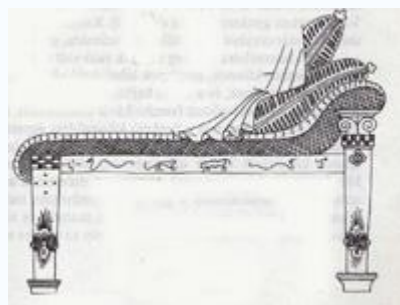
Northampton váza Kr. e. 6. század

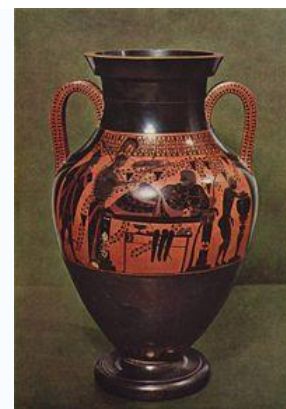
Nagy Sándor csatája Dareiosszal

Görög bútorművészet virágkora az i.e.V-III. századra tehető

Ágyábrázolás egy ókori görög vázán

Festett amphora

Díszít elemek

Bútorrajzok

Olymphos

Etruszkok

Az etruszkok által elfoglalt területek (Kr.e.750)

Településeik az i. e. 10–11. században jelentek meg, városállamokban éltek.

Az etruszkok ügyes és vállalkozó kedvű hajósok voltak, rendszeres kapcsolatot tartottak a Földközi-tenger valamennyi fontos civilizációjával.

A latin írás is az etruszk ábécé átvételén alapul, és az ott hiányzó, de a latin nyelvben nélkülözhetetlen betűket a rómaiak a dél-itáliai görög telepesek től vették át.

Az etruszk művészetben kezdetben a görög hatás érvényesült. Ugyanakkor az etruszk művészet egyéni vonásokkal is bír, ilyen a stilizálásra való törekvés, az élénk színek alkalmazása, a dinamikus ábrázolásmód. Az etruszk művészetre vonatkozó ismereteink leginkább a sírokból előkerült leleteken alapulnak. Igen korán és rendszeresen alkalmazták a boltívet és a boltozatot, kialakult egy sajátos etruszk típus. A tetőt terrakotta lapok borították, de voltak rajta vízköpek, vésett figurák, kőlapok, szobordíszben végződő nagy, henger alakú cserepek. A tető messze túlnyúlt a falakon, mert a házak oldala mellett tartották az állatokat, a tetőt zifát, és itt folyt a házimunka egy része. A város közepén egy oszlop állt, egy iránypont, amelynek fontos rituális szerepe lehetett. A házak előtt vízvezetékárkok húzódtak. A városokat szilárd, erős falakkal vették körül.

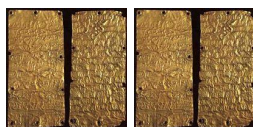
Etruszk templom maradványai Orvietóban

Foundations at Marzabotto

Az etruszk építési tevékenység közepén a templom-építészet állt.

114.

Etruszk istenanya

Etruszk bucchero (Kr.e. 6. század eleje)

Pyrgi lemezek
Etruszk írásjelek :

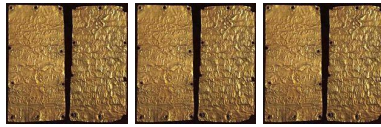
Magnificent gold fibula was taken from the Regolini

⌚)31)3Y47A

ÁBĀ – jüket a rómaiak átvették, néhány görög bet vel kiegészítve

Talán t r

115.

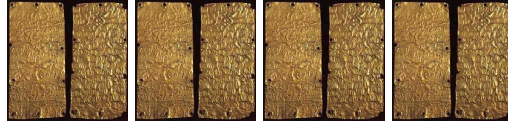

Etrusk. Porträt der Göttin Uni, die von den Römern mit ihrer Juno gleichgesetzt wurde.

Etruszk edények

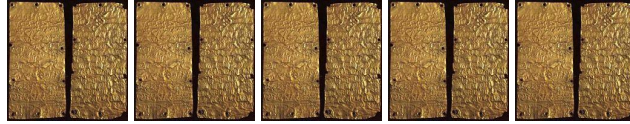
Falfestmények leggazdagabb sorozata maradt meg, els sorban Tarquiniiben

Above : Battle at sea, detail from the Caeretan Hydri

Síremlék

117.

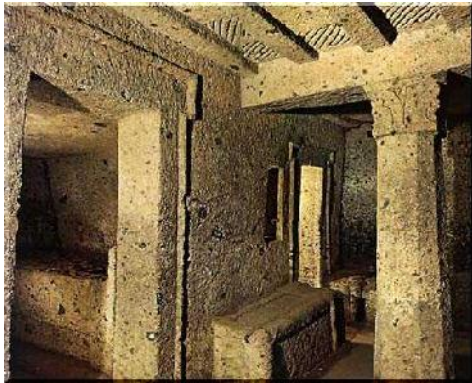
Tomba dei tori („Bikák sírja”)
sírkamrában

Freskórészlet (Tarquinia, Kr. e. 540)

Zenészek: etruszk freskó

Tárolóbútor

Leny göz az etruszok titokzatossága, az életszeretük, a kultúrájuk, a máig megfejtetlen írásuk, na és a rómaik leigazásától félve elkövetett tömeges öngyilkosságaik is.

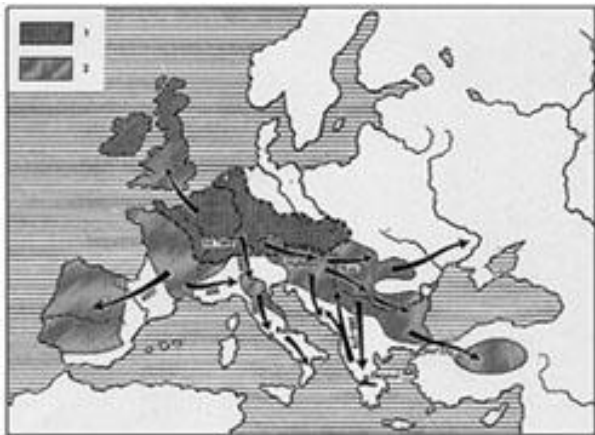

118.

Kelták

Történetük: A keltaság etnogenezise, azaz néppé formálódása a történelem előtti idők homályába vész. A régészeti kutatásnak eddig annyit sikerült kimutatnia, hogy Nyugat- és Közép-Európa területén már a kora vaskorban, a Kr. e. VII. századtól kelta népesség élt. Pontosabban a Bourgogne és Csehország között húzódó nagy kiterjedésű térséget a vaskori kelta civilizáció bölcsőjének tekinthetjük.

Mindmáig Heuneburg (Németország) a leghíresebb fejedelmi központ. Itt a Kr. e. VII. század végén telepedett meg egy kelta csoport, amely azután a Kr. e. VI. század elején kő alapú, napon szárított agyagtégglázból emelt védművel erődítette meg a magaslatot. Említendő a vixi tumulus, ahol négykerekű díszkocsi maradványaira leltek, továbbá Mont Lassois mellett és a hochdorfi halom Baden-Württembergben. A helyi készítmények mellett etruszk és görög bronzedények, vázák találhatóak.

A kelták terjeszkedése

A kelta népek szülőhelye Közép-Európa nyugati része (a Rajna és a Felső-Duna vidéke) és északkelet-Franciaország lehetett. Onnan kezdtek lassan minden irányba szétvándorolni. Terjeszkedésük egyik korai állomása Svájc területe volt (az ókori Helvetia). A régészek a La Tène svájci faluban felfedezett fontos lelőhelyt nevezték el az ókori kelta népek közös műveltségét La Tène-kultúrának. A Kr. e. 4. század elején indultak tovább a Rajna mentén, és előbb a Kárpát-medencét árasztották el, majd a Balkán-félszigetet, a Fekete-tenger északi partjait és Kis-Ázsiát is elérték.

Az Ibériai-félszigeten szintén éltek ókelta népek, az első törzsek már az i. e. II. évezred végén – I. évezred elején megérkeztek. Közülük a leginkább dokumentáltak a keltibérek voltak, akik a többi ókelta nyelvhez képest a még archaikusabb keltibér nyelvet beszélték.

**Gall fal
(muris
gallicus)
rekonstrukciója**

119.

Bronz boroscáncsó fogatnyúja (etruszk hatás),
Kr. e. V. századból (Baden-Württemberg)

Hallatlanul gazdag leletanyag a Hallstatt kultúra.

A Kr. e. V. századi „Keltiké”-t a hagyományos felfogás szerint a belga Ardennek, a Jura-vidék, Felső-Ausztria és Délnyugat-Thüringia határolta. A legutóbbi évek felfedezései a korai La Tène-kultúra keleti határait jelentősen kitöltik. Az alsó-ausztriai, délnyugat-szlovákiai és nyugat-magyarországi Kr. e. V. századi kelta leletek ezt igazolják

1. Kr. e. IV. századi arany nyakpereg részlete 2. Részlet egy Kr. e. VI. századi nyakperecből (Wizi fejedelem)
3. Kr. e. I. sz. vassisak Mihovóból (Jugoszlávia) 4. Bronzfej Stradonice (Csehország) a Kr. e. I. századból

Életmód: a család együtt élt egy nagy kunyhóban, ami kőből, sövényfonadékból és vályogból készült, úgy, hogy a faleretes építményt agyaggal borították. Az eszelen ellen még egy réteg szalmát is felraktak. Az enivalót agyagedényekben tárolták és tállalták. Ezek többsége kezdetleges volt, de akadtak szépen színezett, vagy csillogó grafitmázzal bevontak is. A nyílt tűz fölött, vasüstben főztek. A kenyeret boltozatos kemencékben sütötték. A családtagok ruhát szövetek szövetében, földet mészveltek, csontból készült tálakat és fazekat készítettek. A keltáknak köszönhetjük az állás tudományát: két malomk közt lisztte rölték a pörkölt gabona magvakát, míg azelőtt két kövön dörzsölve morzsolgatták darává a gabonát. Öltözködés leletüket egyrészt sírleletekből ismerjük, másrészt a római módra sírköveket állító törzsek domborműveiből. Ezeken néha ott látjuk az egész családot kifaragva. A népi jelleget elsősorban a nők rizték meg, míg a római hadseregekbe sorolt katonáskodó férfiak római módra öltöztek. A filmekből jól ismert skót-kockás anyagot viselték. A nők is ilyen mintázatú ruhában jártak, de a férfiak (a sírleletek tanúsága szerint) a körmeiket is festették. A férfiak öltözetéhez szorosan hozzátartozott még a fegyverzet, ami általában egy lándzsából esetleg kardból, és egy pajszból állt.

Mezőgazdaság

A malommal gazdagabbá, változatosabbá vált az étrend. A legtöbb helyen különféle szemes terményeket, leginkább tönkölyt, búzát, árpat, rozst és kölest termeltek. Állattenyésztéssel is foglalkoztak, szarvasmarhát, sértést, juhot tartottak és nemesítettek. Vaddisznóra, zre, szarvasra, stulokra vadásztak.

Kereskedelem

Élénk kereskedelmet folytattak nemcsak a messze északkal, (főként a borostyán miatt), hanem a görög földdel is. Ezzel párhuzamosan a belső kereskedelem is kibontakozott az egész Európában szétszórt különböző kelta területek miatt. Mindez magával vonta a pénzverést. Kárpát-medence területén az első pénzeket a kelták verték, ezüstből. Törzsi pénzverésük sokféle mintájú, elször a görög drachmák rajzát követte, később a római hatalom erősödésével, a pénzt is olyan mintájúra verték.

Települések: a lakosság nagy része falvakban élt. Bizonyos vidékeken különálló tanyák nyomaira bukkantak a régészek, és bizonyos korszakokban tekintélyes erődítmények (földvárak) épültek, melyek a szárazföld sok pontján kiemelkednek a talajból. A vaskor társadalmában falvakra épült. A népesség zöme parasztgazda, aki egész családjával együtt az általa megmunkált föld közelében élt. A kelta városok nagy része fennmaradt, továbbfejlődött a római uralom alatt is. Településeiknek kitüntetett helyet választottak, útkereszteződéseknél és átkel helyeknél.

120.

Kelta mitológia, vallás: A hétköznapi ember számára a kelta vallás, vagy mitológia elemei els sorban a jól ismert Tolkien regények által váltak ismertté. A 20. sz. egyik legjelentősebb irodalmi alkotása, a Gyűrűk Ura trilógia (illetve a Szilmarillok, Babó) teszi ismertté a kelta-germán mitológia fantasztikus lényeit, mint az orkok, tündéket vagy törpöket. Természetesen ismertetésük, mivel els sorban egy mesekönyvről van szó, csupán felületes, de rendkívül sok átfedés fedezhető fel a korabeli mondai elemek és a tolkien fantasztikum eszköztárában. A kelta népek nagyon elszórtan éltek Európa-szerte. Hitviláguk vidékenként változott, nyelvük és szokásaik azonban közel azonosak voltak mindenütt. Papjaik, a druidák szent fák - amilyen például a tölgy, mogyorófa is - tövében gyakorolták a mágiát, és jósolták meg a jövőt. Az emberek az közvetítésükkel léphettek kapcsolatba az istennel. A druidák a kelta vallás papi rendjét alkották az ókorban az Alpoktól északra és a Brit-szigeteken élő kelta társadalmakban, amíg a vallást ki nem szorította a Római Birodalom hite, illetve a kereszténység. A druidák szertartásai a gallok kultúrájának is részét képezték. A druidák egyszerre voltak papok, döntőbírók, gyógyítók és tudósok. A druidák több istenben hittek, ugyanakkor az istenek között tisztelték bizonyos természeti elemeket is, mint a nap, a hold, a csillagok, tölgyfákat, egyéb növényeket – mint a fagyöngy és a magyal –, ligeteket, hegycsúcsokat, patakokat, tavakat. A természet több istenség jelképe volt egyszerre és a nappal és a tisztasággal kapcsolták össze. Kelta istenek: Ezus-nak fára felakasztott emberrel áldoztak, Taran istennek, a vihar istennek, égáldozatot mutattak be, Tutatest-nek az áldozatot vízbe vetették.

A Kárpát-medencében.

Ahogy a szkíták kelettel kapcsolták össze a Kárpát-medence területét, úgy a kelták nyugattal. Továbbépítették a korábbi népek nagy földvárait, úthálózattal biztosították a kereskedelem és a katonaság mozgását. A kelták és a helyi lakosság keveredése kitünt a régészeti leletekből, temetkezési szokásokból, és ez tulajdonképpen változatos színezetet adott az egységes kelta kultúrának. A Dunántúlon illír-pannon törzsekkel, az Alföldön a szkíta kultúrával keveredtek, Erdélyben a dák néppel keveredtek. A kelta népek Kárpát-medencei hatalmának a Dunántúlon a rómaiak, az Alföldön a szarmaták, Erdélyben a dákok vetettek véget. Egyes törzseik, pl. a boiok és az eraviszkuszok a római uralom alatt is megőrizték önkormányzatukat, népi jellegzetességüket. A Duna mentén a leghíresebb kelta települések voltak: Győr (Arrabona), Bécs (Vindobona), Óbuda (Aquincum), Belgrád (Singidunum), Szekszárd (Alisca). Nem utolsósorban a tömegtelen faragott kő és téglák okozta, hogy a középkorban is ezekre a helyekre épültek az új városok, falvak.

A írásbeliség, az igazi pénzgazdálkodás a kontinensen a la tene kultúra államszervezet kialakulásának küszöbéig jutott el. Hogy nem következett be, az els sorban a római hódításon múltott, amely Makedónia felől már a Kr. e. 80-as években elérte a Kárpát-medencét. A mai Svájc területén élő helvétek Galliába vándorlását követően kitört gall háború Caesar győzelmével és a nyugati kelták függetlenségének elvesztésével végződött. A kis-ázsiai galaták ugyancsak római fennhatóság alá kerültek. Mindehhez járult a germán törzsek offenzívája észak felől, valamint a dák királyság térhódítása Erdély irányából, a keleti kelták területén. A Kr. u. I. században Észak-Anglia és Írország kivételével a kelták önállósága megszűnt. A romanizáció azonban nem jelentette a vaskori kulturális hagyományok eltűnését. A két civilizáció keveredéséből új minőségek születtek.

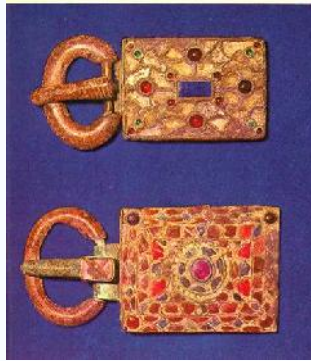
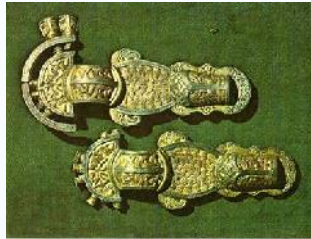
Kelta edény Kr. E.

Kr.E.. V. századi aranyozott lemez

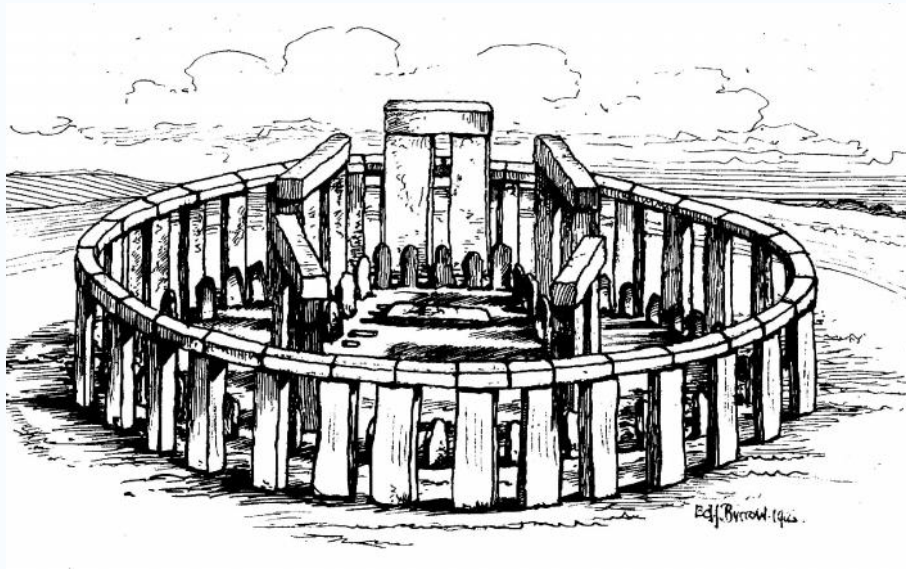
121.

Kelta etnogenezis (stilizált bagolyfej)

Kelta ötvösmunka (Kr. E.)

Kelta kódex

Stonhenge

Illyrek

Kr. e. 380-as évek – Kr. e. 168.

F város Scodra, Hivatalos nyelv illír, vallás polytheizmus, kormányzás monarchia, alapításának ideje Kr.e,380, Római birodalom általi meghódítása Kr.e.181.

Illyriához tartozó területek Kr.e.3.sz.

Illíria, latinosan Illyria (ógörögül Ἰλλυρία), azaz Illíria, Illürisz vagy Illürikon, latinul Illyria), ókori tartomány neve, melynek tágabb és sz. kebb jelentése volt. Tágabban: minden föld Itáliától és Noricumtól keletre, valamint Tesszáliától és Makedóniától nyugatra egészen a Savusig (Száva) és az Iszterig (a mai Dunáig). Ez a hatalmas régió a Balkán-félsziget északnyugati részét, ezen belül a mai Szlovénia, Horvátország, Bosznia, Montenegró, Koszovó és Észak-Albánia területét foglalta magában. A néhány ókori szerz. nél. el. fordul. sz. kebb értelemben vett Illyria csak az autariaták és ardiaeusok országát jelentette, amely az i. e. 4. században alakult ki a mai Dalmácia déli részén.

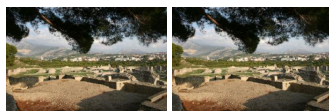
A rómaiak az i. e. 2–1. század során Illyria egész területét elfoglalták, és annak nagyobb északi részén alakították ki Illyricum, majd Dalmatia provinciát.

Népei

A római szerz. k. zord országnak írták le – alkalmasabbnak az állattenyésztésre, mint a növénytermesztésre –, amelyhez a rómaiak csak bányái miatt ragaszkodtak. Nevét az ország lakóinak egyik törzser. l. a Shkodrai-tó mellett él. Illyri (görögül Illürioi) népcsoportról kapta. Az illírek név. alatt kés. bb. már nemcsak e. népcsoportot értették, hanem sok más velük rokon törzset is. Ilyenek voltak: az Istrii vagy Histri (a róluk elnevezett Isztria területén), a Japodok (Japodes) a Száva fels. folyásánál, valamint a Liburnok egészen a Titius folyóig (Észak-Dalmácia). A Liburnok voltak a rómaiak szerint a legjobb tengerészek. (Octavianus kés. bb. nekik köszönhetette actiumi gy. zelmét.) A Titius-tól a Naróig terjed. terület, a mai Közép-Dalmácia a Dalmaták vagy Delmaták (dalmatae, delmatae) földje volt, akikr. l. kés. bb. az egész tartomány a nevét kapta. A Naro folyónál (ma a Neretva), a mai Dél-Dalmáciában kezd. dött az „igazi illírek” földje, törzseik az ardiaeusok (Ardiaei) és az autariaták (Autariates) voltak. T. lük délre a Drilon folyóig (most Drin), azaz a mai Montenegró vidékén laktak a Pleraei (vagy Plearaei), Docleatae, Labeati és Illyri törzsek. Ett. l. keletre, a mai Koszovó területén pedig a Dardanusok hegyi népe élt. A Drilon-tól dél felé egészen a Cetydnus folyóig az Enchelleae (Enkelei) törzs és a Taulantiusok (Taulantii), kelet felé pedig a makedóniai határig az Albani és több más hegyi törzs területe húzódott (a mai Észak- és Közép-Albánia vidéke).

Illyria területe nem esett egybe az illír törzsek által lakott valamennyi területtel, hiszen illír nyelv. népek éltek Illyrián kívül is, egyrészt a Kárpát-medence területén (Pannonok és Azalok), másrészt Dél-Itáliában (Japigok és Enotrusok).

Illyria területéhez az Adriai-tenger hosszú tengerpartja mellett számos sziget is tartozott, közös néven Liburniai-szigetek, köztük Curictae (ma Krk), a két Apsyrtis (Cres és Lošinj), Arba (Rab), Issa (Vis), Pharia (Hvar), Corcyra Nigra (Kor. ula) és Melite (Mljet). Ezekre a szigetekre az i. e. 4. század elejét. l. a Szirakuza fel. l. érkező görög gyarmatosítók telepedtek le. A görögökön kívül kelták és föníciaiak is keveredtek az illírek közé.

Városai

Nevezetesebb városok voltak (északról délnek haladva): Metulum (akovac), Senia (Senj), Jader (vagy Jadera, Zára), Scardona (Skradin), Tragurium (Trogir), Salona (Solin, Split mellett), Delminium (Tomislavgrad), Naron, Epidaurus (Cavtat, Dubrovnik mellett), Doclea (vagy Dioclea, Podgorica mellett), Olcinium (Ulcinj), Lissus (Lezha), Scodra (Shkodra), Dyrrhacium (görögül Epidamnosz, ma Durrës), Apollonia, Oricum és Aulon (Vlora).

Történelem

A tengerparti területeken él illírek nemcsak jó hajósok voltak, hanem félelmetes kalózok hírére is szert tettek. Az összes törzset egybefogó egységes államot azonban sohasem tudtak alkotni.

Illír Királyság, Illyriai háborúk

Az i. e. 4–3. században a mai Albánia területén állt fenn az els illír királyság, amelyet az egykori görög forrásokból is ismerünk. A királyság els uralkodói az Enchelleae törzsb l származtak. Az illír királyság függetlenségét el ször a szomszédos Makedónia fenyegette. Bardülisz illír király i. e. 385-ben legy zte a makedón Amüntaszt, de a kés bbi makedón fejedelmek (különösen III. Fülöp) már az egész királyságot uralmuk alá hajtották. I. e. 335-ben Kleitusz király fellázadt a makedón uralom ellen, de Nagy Sándor levverte a felkelést.

I. e. 317-ben a legnagyobb illír törzsb l, a taulantusok közül származó Glaukiasz ki zte a megszálló makedónokat, és megalapította a Taulantus-dinasztiát. F városát Scodrában rendezte be. I. e. 312-ben sikeresen verte vissza Kasszandrosz makedón király támadását, majd az illír tengerpart két legfontosabb görög gyarmatvárosát, Epidamnoszt (a mai Durrës) és Apolloniát is országához csatolta. A királyság egyéb fontos városai voltak (latin nevükön): Damastion, Byllis, Albanopolis, Dimallium, Lissus, Meteoni, Ulcinium és Risinium. Glaukiasz utódai területeik védelmében kemény harcokat folytattak a délen szomszédos görög Epiruszi Királysággal.

I. e. 260 körül az ardiaeusok kalóz fejedelme, I. Pleuratus szerezte meg az illír királyság trónját, és ett l kezdve az Ardiaeus-dinasztiá uralkodott az ország felett. A királyság ekkor a mai Albánia, Montenegró és Dél-Dalmácia területét foglalta magában.

Az i. e. 2. században az illíreknek új ellenséggel, a felemelked Rómával kellett szembenézniük. I. Pleuratus fia, Agron sikeresen állt ellen a római hódítóknak; özvegye Teuta királyn pedig még követeiket is megölette. Ez idézte el az illír háborút, melyben Gnaeus Fulius Centumalus és L. Posthumius Albinus visszaállították Róma tekintélyét és Teuta királyn t súlyos békefeltételek elfogadására kényszerítették (állandó hadisarc, a partvidék és Corcyra Nigra szigetének átengedése). Teuta királyn utódai, különösen Gentius szembe szálltak még néhányszor Rómával, de sikertelenül. I. e. 168-ban Anicius elfoglalta Scodrát, és végleg megdöntötte az illír királyságot. Gentius szám zött királyként halt meg Iguviumban. Ezzel a Neretva folyótól délre es teljes illír terület a rómaiak kezére került, akik Illyria néven úgynevezett protektorátussá, azaz Rómától függ köztársasággá alakították.

Római uralom

Az illyricumi f város, Salona romjai a mai Split mellett.

Illyria számottevő stratégiai és gazdasági jelentőséggel bírt a birodalomban. Számos fontos kikötő városa volt, belső részeiben pedig aranybányái. Innen indult a Via Egnatia nevű római út, amely Dyrrachium (a korábbi Epidamnusz) városától az Adriai-tenger mentén Bizánc (Byzantium) felé haladt. A harcias bennszülött lakosság a római hadsereg egyik fontos erőforrása volt. Az i. e. 1. század során a rómaiak a Neretvától északra eső partvidéket is fokozatosan meghódították. Az addigi Illyria mellett a meghódított területeken újabb protektorátusokat alakítottak ki (Dalmatia, Iapydia és Liburnia).

Az utolsó illír felkelést Julius Caesar fojtotta vérbe, aki után Octavianus i. e. 35–33 között a még mindig kalózkodó japodokat, liburnokat és dalmatákat kiirtotta, és területüket római provinciává tette. A korábbi négy protektorátus legnagyobb részét Illyricum provincia néven egyetlen tartományba olvasztotta. A volt Illyria protektorátus déli részét (a mai Albánia területét) ugyanakkor Macedonia provinciához csatolta. Mint római közigazgatási fogalom Illyricum tehát ettől kezdve az Isztriától a Drilon folyóig, továbbá a Savus (Száva) és Drinus (Drina) folyók közé eső terület volt, tehát nagyjából a mai Szlovénia, Horvátország, Bosznia és Montenegró. A provincia fő városa Salona (Salonae) lett.

Az i. sz. 1. században Illyricum provinciát ismét átszervezték, és ettől kezdve Dalmatia provinciának nevezték. Az elrómaisodó helyi lakosság vagyoni és műveltségi színvonala gyorsan fejlődött. Több híres író is származott a tartományból (például Appianus), és több római császár is született itt, köztük II. Claudius, Aurelianus, Diocletianus, I. Constantinus és Valens.

A Római Birodalom kettészakadása (395) után a területet a Nyugatrómai Birodalomhoz csatolták, 476-tól azonban a bizánci császárok voltak az urai.

Az Illyria név újkori használata

1809-ben Napóleon önálló államot szervezett Provinces illyriennes néven, amely Karintiát, Krajnát, Görzöt, Triesztet, Isztriát, Fiumét, a mai Horvátország középső részét és Dalmáciát foglalta magába. A párizsi béke megkötése után ez az államalakulat Ausztria birtoka lett, és 1815-ben formálisan királysággá alakították. Dalmáciát azonban elválasztották tőle, majd 1822-ben a történelmi Horvátországot és Fiumét is, ez utóbbiakat a Magyar Királyság fennhatósága alá helyezve vissza. Végül 1849-ben Ferenc József a maradék Illír Királyságot is megszüntette, és Karintiát, Krajnát, Görzöt, Triesztet, valamint Isztriát öt új koronaterületként alakította át.

Az illír–albán kontinuitáselmélet

Maguk az albánok – tekintet nélkül az albán shazára vonatkozó hipotézisekre és más nyelvészeti megfontolásokra – a mai Albánia területén élt illíreket tekintik őseiknek. Az elmélet ellen szól, hogy több évszázadnyi r táton a történeti forrásokban, amikor az illírekr l már, az albánokról még nem esik szó. Az elmélet támogatói azonban azzal érvelnek, hogy a nyugati forrásokban a 14. századtól az albánokra használt népnév (els ízben így: lingua albanesca) az utoljára a 2. században említett albanoi nev illír törzst l egyenesen levezethet . A fennmaradt kevés számú illír nyelvemlék alapján valóban vannak egyezések az illír és az albán között, ám ezek száma kevés ahhoz, hogy a kontinuitás egyértelm en megállapítható legyen.

A Jirek-vonal, amely l északra latin, délre görög hatás mutatkozik az ókori m veltségben

Régészeti ásatások során felszínre került illír települések vizsgálatakor sem bizonyosodott be, hogy tárgyi kultúrájuk el képe lenne a középkori albánénak. Hasonló problémát vet fel az ún. Jirek-vonal, amely kettészeli a Balkánt aszerint, hogy attól északra a latin, délre pedig a görög kultúra hatott er sebben. Az illírek a Jirek-vonaltól délre éltek, nyelvemlékeik és helynévanyaguk is alátámasztja a számottev görög befolyást. Ha pedig az albánok az közvetlen leszármazottaik, megválaszolatlan a kérdés, miért találni elenyész görög hatást az albán kultúrában és nyelvben.

Az ókori római-illír helynevek összevetése a mai albánokéival veti fel a következő problémát az illír–albán kontinuitáselmélet szempontjából. Úgy tűnik, hogy az albán helynevek egy része nem vezethető le a nyelvfejlődés szabályaival illír megfelelőiből, másik része pedig többszörös átvétel eredménye (például az albán Shkodra nem vezethető le az illír Scodrából az albán nyelv fonológiai fejlődését figyelembe véve). Ez értelmetlen: ha feltételezünk egy kontinuus illír–albán népeiséget, semmivel nem magyarázható a helynevek többszörös átvétele. Mindez arra utal, hogy az albánok őssei nem az egykori Illyriában, a mai Albániában élhettek, és így az illírek leszármazottai sem lehetnek.

Az illír–albán kontinuitáselmélet szószólói a fenti érveket azzal cáfolják, hogy feltehetően az illírek egyes elszigetelten élő csoportjai a római hódítás idején visszahúzódtak a mai Sar-hegység tájékára. Ebben az elszigetelt helyzetben évszázadokon keresztül éltek a maguk, törzsi alapon szervezett, nemzetségszerűen által irányított életét. A 6–7. században a Balkánon átvonuló szlávok sem nagyon jutottak el törzsi területeikre, vagy ha mégis, letelepedve asszimilálódtak a sajátos illír–albán kultúrához.

A dák/trák–albán kontinuitáselmélet

Az albán nyelv bizonyos szókincsbeli, fonológiai és nyelvtani egyezéseket mutat a délkelet-európai újlatin nyelvekkel és azok feltételezett ősével, az egymással közeli rokonságban álló dák és trák nyelvvel. Érveik szerint az albán fonológia szabályait követő helynevek (például Szkopje, Niš) egykoron trákok által benépesített területen vannak, jóllehet az illírpártiak mellett kardoskodnak, hogy Naissus (Niš) környéke éppen illír törzsterület volt. A fennmaradt nyelvemlékek és a helynévanyag vizsgálatával ugyanaz állapítható meg, ami az illír–albán kontinuitáselmélet kapcsán: a dák–trák szavak és helynevek nem kapcsolhatóak egyértelműen albán megfelelőikhez.

Történeti források nem igazolják, hogy a dákok egyes csoportjai a mai Albánia területére vándoroltak volna, de tudunk trák törzsekről, amelyek közvetlenül a római hódítást megelőzően a mai Durrës környékén éltek. A trákelmélet ellen szól azonban, hogy a trákok megtelepedési területe is a Jirek-vonaltól délre esett, s történelmi tény, hogy Trákiában és Makedóniában hellenizálódtak.

Egyéb kontinuitáselméletek

A reneszánsz humanizmus korában vetődött fel, és egészen a 19. század végéig tartotta magát az elmélet, mely szerint az albán kaukázusi nép (jelesebb képviselői Enea Silvio Piccolomini, François Pouqueville, Johann Georg von Hahn). Napjainkban már csak szerb, görög és macedón nacionalista körök hangoztatják ezt a tudománytalan tételt. Alapjául az szolgált, hogy a Kr. e. 8. századtól ismert volt a Kaukázusban, a mai Azerbajdzsán helyén egy a forrásokban Albania néven említett ország (saját népe nyelvén Aran, amelynek egyik városát Albanopolisként ismerték (ma Derbend). Az elmélet szerint az albánok innen, a görög–perzsa háború előtt menekülve a Kr. e. 5. században vándoroltak a mai Albániába, valahogy úgy, ahogy a masszagéták is tették.

Egy napjainkban is divó elmélet szerint az albán a preindoeurópai nyelvek egyikének, az etrusznak vagy a pelazgnak a leszármazottja. A pelazgok már az indoeurópai nyelvet beszélő népek érkezése előtt a Balkánon éltek. Az etruszk /pelazg–albán kontinuitáselméletet rövid időre, propagandacélból maga Enver Hoxha is felkarolta, de a nyelvész-társadalom mint tudománytalan tételt elutasítja.

Ókori Róma

12 évszázados fennállása alatt (i. e. 8. század – i. sz. 5. század) a római civilizáció kis helyi királyságból a hatalmas Római Birodalom má lett.

Az ókori Görögországot és az ókori Rómát együttesen „klasszikus ókori civilizációnak” vagy „antik világnak” nevezik. Az ókori Róma többek között az irodalom, a jog, a nyelvek, az építészet, a művészet és (utóbb, a birodalmi korszakban) a hadviselés terén egyaránt óriási hatást gyakorolt Európa későbbi fejlődésére. A legenda szerint Róma városát Romulus és Remus, Mars hadisten és Rhea Silvia ikergyermekei alapították. Romulus megölte Remust, s ő lett Róma első királya. A város alapítását a hagyomány i. e. 753-ra tette. Az ókori Római Köztársaság az ókori Római Királyság jogutódja, és Kr.e. 509-ben jött létre, miután a rómaiak elűzték a királyi Tarquinius családot (refugium).

Augustus egyeduralmával elérkezett a császárság kora (i. e. 27-i. sz. 476)

Hadrianus és Marcus Aurelius uralma alatt volt a császárság gazdasági és kulturális fénykora.

Romulus és Remus

Capitolium modell

Pantheon

A római Colosseum

Traianus beneventói diadalíve 114-ből, talán Appollodórosz tervei szerint épült

Pont du Gard igazi híd

Forum Romanum

Fortuna Virilis templom

A nimes-i Maison Carrée-templom

Vesta szentély

A Bikaöl -Mithrasz szoborcsoportja

Római patrícius sei mellszobrával

A pompeji negyedik stílushoz tartozó csendélet

Pompeji freskó. A látogató által hozott ajándékokat gyakran festik le Maximilianus püspök ravennai elefántcsont trónszéke

Római ágy

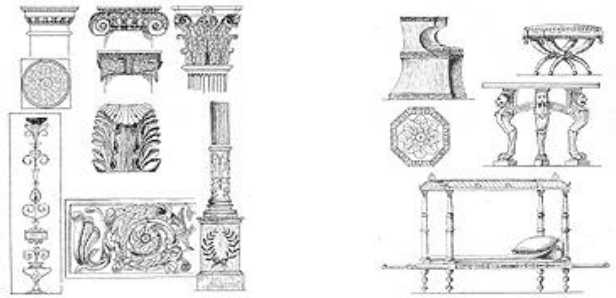

A Kr. e. 8. században Közép-Itáliában három nagy terület található: Tiberis folyótól északra Etrúria, Tiberist l délre szamnizok, és a latinok, a szabellek.

7 dombon szamnizok, szabellek telepednek le a 8. sz.-ban, megalapítva Rómát Kr. e. 753-ban. Ez az év lesz a rómaiak id számításának kezdete: ab Urbe condita (Urbs = a város, azaz Róma; condere = megalapítani). A tiberisi mocsarak nem alkalmasak városalapításra, csak a dombok, halmok (colles), ill. a hegyek (montes).

Az elegáns, gazdagok által használt fürdő termek

Bútorrajzok, díszít elemek

Karolin uralom a Rajna, Szajna vidékén

A Római Birodalom bukását az emberek sokként élték meg. Megszűnt az átfogó politikai rendszer, a világi és vallási hatalom kettévált. Az 5-9. század között elkezdődtek a népvándorlások és a harcok a barbár törzsek ellen. Kialakultak a szerzetesrendek, megjelent a korai kereszténység. Illíriában a Római Birodalom területét elszorította a barbár, gót uralom jellemezte, később a bizánci hadak leverik a gót uralmat. É-Itáliában a longobardok-, Korzika környékén a vandálok-, a Rhone folyó vidékén a burgundok-, a Rajna-Szajna vidékén elszorította a frankok-, majd a karolingok uralkodtak. Mivel más szempontjából az utóbbi a lényeges, hiszen a karolingok fő érdeme, hogy a Frank Birodalomban íróiskolákat hoztak létre, és kialakult egy írásfajta a karoling minuscula a kódexek és oklevelek írására.

Bizánci Birodalom

130.

A Konstantinápolyi Pátriárka címere az isztambuli ökumenikus Patriarchátus épületének homlokzatán.

A konzul timpanonnal díszített tribünön ül

A Bizánci Birodalom névvel szokás illetni a Római Birodalom középkorban fennmaradt Keletrómai Birodalmát, annak Konstantinápoly-központú részét. A bizánci id szak kezdetének idejével kapcsolatban nincs megegyezés: egyesek a dominatus rendszerét kialakító Diocletianus (284–305) uralkodásától számítják. Mások szerint I. Theodosius (379–395) uralmát tekinthetjük a bizánci történelem kezdetének. S t, van, aki 476-ot tekinti kezd pontnak, amikor az utolsó nyugatrómai császárt, Romulus Augustulust lemondatták, és a bizánci I. Zénó maradt meg egyedüli római uralkodónak.

A név: Bizánci Birodalom egy viszonylag újkelet kifejezés Hieronymus Wolf történetíró tollából, aki munkájában (Corpus Historiae Byzantinae) új rendszert alakított ki az Ókori Római és a középkori Görög Római Birodalom megkülönböztetésére.

A 7. századi arab és longobárd hódítások után is megmaradt kezdeti soknemzetiség jellege Bizáncnak, hiába éltek túlnyomó többségben görögök a Konstantinápoly irányítása alatt maradó Balkánon és Kis-Ázsiában.

Korábban I. (Nagy) Constantinus került ki egyeduralkodóként (324). új f várost alapított magának 330-ban.

A 4. század végén, 395-ben I. Theodosius, az ortodox kereszténység élharcosa két fia közt osztotta fel a Római Birodalmat.

II. Theodosius kénytelen volt er s falakkal er ddé formálni Konstantinápolyt. A Nyugatrómai Birodalom bukásakor éppen I. Zénó volt a bizánci uralkodó, aki kiegyezett a gótokkal: annak fejében, hogy nem támadják a görög területeket, megkapták az Itália feletti uralmat.

Justinianus uralkodása idején épült meg az ortodox egyház központjává váló Hagia Sophia monumentális temploma. Míg a nyugatrómai birodalom elbukik, a keleti els fénykorát már Justiniánus idején éli (VI. század). Az nevéhez f z dik az els nagyhatású törvénykönyv megalkotása, a Corpus Juris (527), melynek fejezetei: a Pandecta, Digesta, Institutiones és a Novelle.

A nagy területi veszteségek megkönnyítették a bels egység létrejöttét. Hérakleiosz idején vált hivatalos nyelvvé a görög.

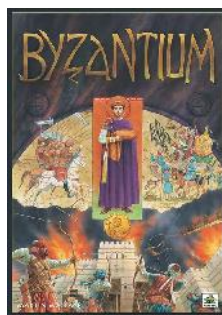
A Bizánci Birodalom a Makedón-dinasztia uralkodása alatt ért el hatalma csúcsára a 9. század végén, 10. században és a 11. század elején. 1054-ben született meg a modern római katolikus és ortodox egyház. 1453-ban a törökök elfoglalják Konstantinápolyt és megdöntik a bizánci császárságot.

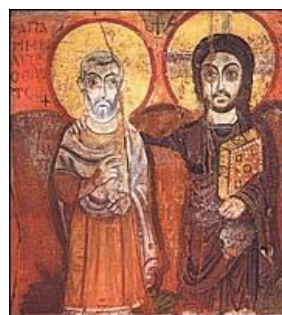
A Botond-monda ábrázolása a Képes Krónikában (1358). Botond (alakja elmosódott) párviadalt vív egy görög harccsal Konstantinápoly falai előtt (960-ban). A magyar katonák egy csoportját fehér lovon Apor vezér vezeti. A betört városkapu felett a görög császárt és feleségét ábrázolta a miniátor.

Theodora császárné és kísérete

Szent Ménasz

A miniatúra festészet

Mária elszenderedése

Justinianus császár ajándéka

Sophia-templom

Sergius- és Bacchus- templom belseje

Nápolyi Johanna királyn

Konstantinosz porfirogenetosz
(Bíborban született Konstantin)

Ádám és Éva dolgoznak. Bizánci munka, 11. század

133.

Elefántcsont faragású bútorelem.

Jellegzetes iszlám bútordarab

4

Ortodox Madonna gyermekével

Bizánc m vészete a templomépítészet és a mozaikok készítése. F leg a szentképek elkészítését határozták meg szigorú szabályok.

Iszlám

134.

Az iszlám vallású országok hagyományos művészetét iszlám művészetnek nevezik

Zarándokok Mekkában

A cordobai mecset

Az iszlám vallás a föld nagy világvallásainak egyike (hívei a muszlimok). Az ún. ábrahámi vallások, vagy a „Könyv vallásai”-nak egyike, és mint ilyen, monoteista. F elterjedési területe Észak-Afrika, Közel-Kelet, a Közép-Ázsia valamint Malajzia és a legnépesebb muszlim ország, Indonézia. Két fő ágra osztható: a szunnitákra (85%) és síitákra (15%). Az iszlám szent könyve a Korán.

Kék Mecset

Alhambra

Az iszlám templomok, a mecsetek vagy dzsámik elkülönített és fedett területek, ahol a hívők közös imárogynak össze. A minbar, azaz a szószék kivételében a dzsámiban nincs bútor, ezért a templom egyszerű lehet. E művészet másik jellegzetessége pedig az, hogy sem a festészetben, sem stukkódíszekben nem találhatók emberi alakok, amelyek más kultúrterületek művészetében a lelkeséget és az érzéseket szokták képviselni. Jellemző rá a minaret, azaz a torony, ahonnan a hívők imádkozni hívják. Két dzsámi típus létezik: az arab és a török. Az arab típusú dzsámit támpillérek, karcsú, különböző ívekkel összekötött, gyakran színezett oszlopok jellemzik, és a teret az oszlopsorok osztják „hajókra”. Az ívek és az oszlopok igen összetett rendszerben kapcsolódnak egymáshoz, néhol egész furcsán keresztezik egymást.

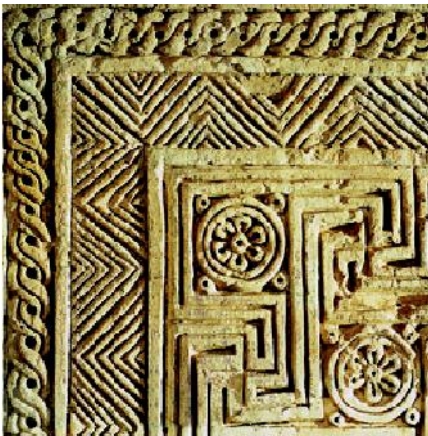

Arabszék

A VII-XVI. században az iszlám nagy világhatalmakat egyesített, és Spanyolországtól Indiáig uralkodott. Ennek alapján kulturálisan is egységessé tette birodalmait. A művészetben meghatározó lett az iszlám vallás élelények ábrázolására vonatkozó tilalma, ezért az iszlám népeinek lényegében csak építészete és díszítőművészete van. A mohamedán építészet jellegzetes épülete a türbe: síremlék, ill., mauzóleum. Sírkápolna, szentélet férfiak, uralkodók és hősök temetkezési helye. Magyarországon legismertebb Göl Baba budai türbéje. moreszk: a stukkódísz és ennek farácsokhasználatából eredő típusa arabeszk: a növényi motívumok szövevényéből áll, az írás dekoratív alkalmazása plasztikus megoldásban (szögletes, ún. kufi írás, valamint kurzív arab v. török írás, szent szövegrész). A belső díszítésben a mozaiknak csak kezdetben volt szerepe, később ezt átvette a színes fajanszlap.

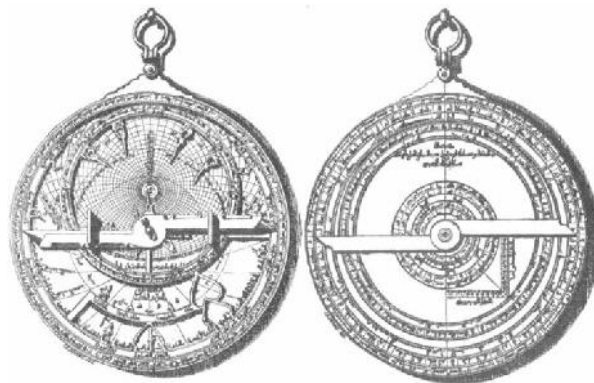
A kalligráfia az iszlám művészet egyik legfontosabb ága, mert a mohamedánok hite szerint istenük a Koránban nyilatkoztatta ki magát, tehát a betűk is szentek. Az, hogy az iszlám hagyományosan tiltja az emberek ábrázolását, a mohamedán művészeket arra ösztönözte, hogy virág, növény valamint geometrikus motívumokon, valamint az arab betűkön alapuló díszítő stílust dolgozzanak ki. (Az építészetben ez különösen a hullámvonalas arabeszkekben tükröződött.) A kalligráfia művészeti ággá vált, a 10. századra mindegy hat klasszikus írásfajta alakult ki.

© EUROMED HERITAGE - Discover Islamic Art

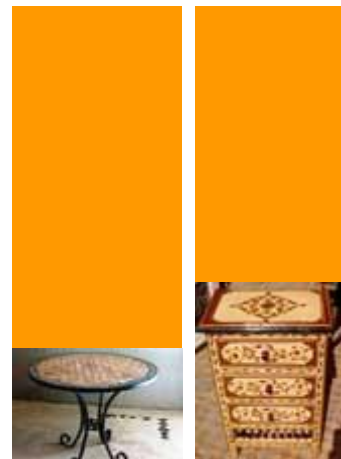
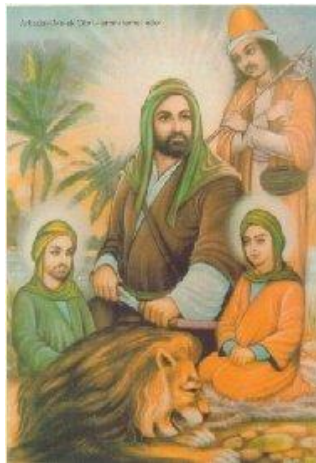
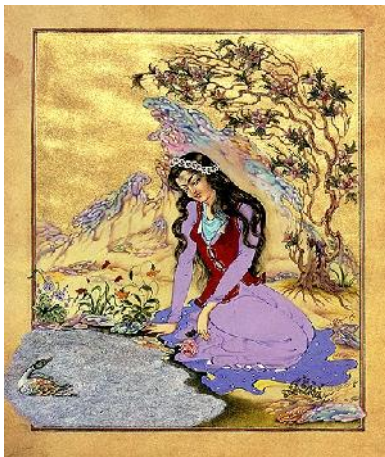

sz. nyegek

Díszít elemek. Képek

137.

Bútorok

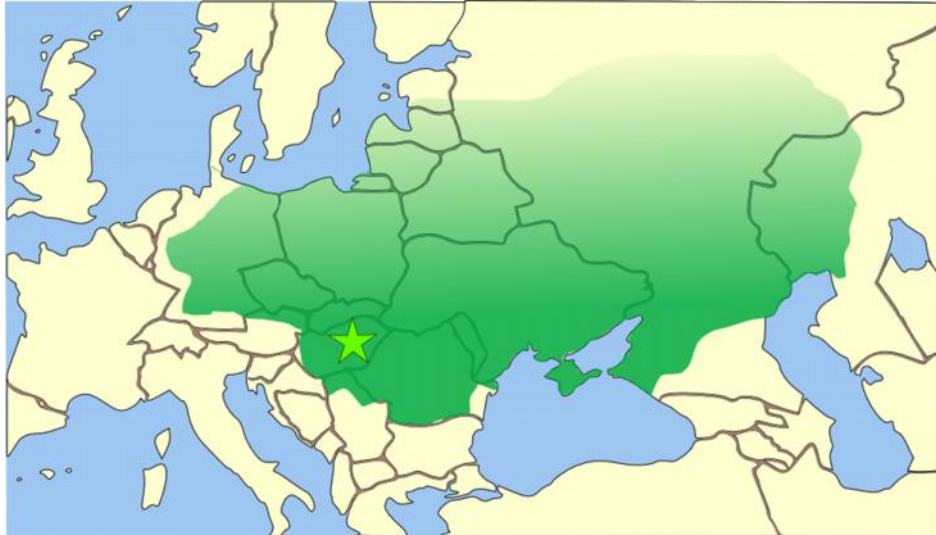

Iszlám mecset

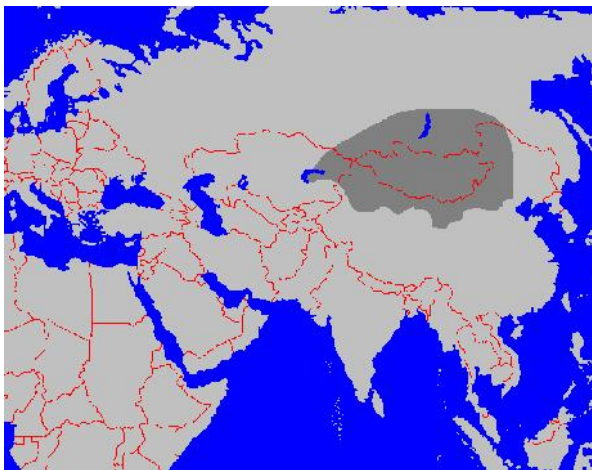
Hunok

138.

A Hun Birodalom Attila halálakor (i.sz. 453)

A Hsziungnu uralmi területe 700 éven át. (i.e.3.sz.-i.sz.4.sz)

Hsziungnu övdísz (i.e. 3-2 sz)

Hunok eredete. A hsziungnu vagy hiungnu (Kínai pinjin: xi ngnú, egykori feltételezhető kiejtése hjungno, közeli mai kiejtés: hsziungnu), illetve gyakori elnevezéssel ázsiai hunok az i. e. 3. század végétől az i. sz. 4. századig a Belső-Ázsia nagy részét ellenük tartó nomád törzsszövetség tagjai voltak. Hosszú ideig háborúkat vívtak déli szomszédjukkal, a kínai állammal. A kínai császárok ellenük kezdték meg a kínai Nagy Fal építését. Ma már a kínaiak elismeréssel szólnak a hsziungnukról, akikkel évezreden át harcoltak, tőlük a lovasnomád harcmeneteket eltanulták. Kína ma már két olyan építészeti együttest is a világörökség részévé tenni javasolt, amelyek az észak-kínai hsziungnu császári dinasztia. (Han Zhao állam, 304-329) korából származnak. Feltételezések szerint a hsziungnu voltak a későbbi hunok (azaz a közép-ázsiai és európai hunok) ősei

A hunok Belső-Ázsia sztyeppéiről származó, valószínűleg őtörök nyelvű nomád nép tagjai voltak. A Kárpát-medencei központú Hun Birodalom jól ismert az írott forrásokból. A hunok elnevezését, a hsziungnut ezért ázsiai hunoknak is neveznek, megkülönböztetve őket a közép-ázsiai és indiai heftalitáktól (fehér hunok) és a szoros értelemben vett hunoktól vagy európai hunoktól. E népeknek bizonyíthatóan közük volt egymáshoz (meggyezési népnév), az azonosságuk, illetve rokonságuk mértéke kutatás tárgya. Ezért hunok alatt - a nemzetközi szakirodalomnak megfelelően - szorosabb értelemben az európai hunokat értjük.

A hunok terjeszkedése és európai történetének vázlata.

A hunok **els ismert szállásterülete** a közép-ázsiai Tokharisztán volt, ahová a kínai támadások elűzték, és ahol jelentős törzsszövetséget alkottak. A korábban itt fennálló alán királyságot (a jászok eldei) megdöntötték. Az alánok egy része a Volgán túlra, a Kaukázus északi részéhez vándorolt el, a helyben maradtak pedig feltehetőleg összeolvadtak velük.

A **másik nagyobb szállásterületük** ezzel egyidőben a Volga vidékén alakult ki, ahová az északi törzsek jutottak el. 375-ben, Balambér (Valambir) vezetésével átlépték a Volgát, és az egész kelet-európai sztyeppevezeték uralmuk alá hajtva erős birodalmat hoztak létre, az itt élő alánokat és gótokat is leigázták. Innen az Al-Duna és a Balkán felé folytatták hódításaikat. Még a Keletrómai Birodalom ellen is indítottak hadjáratokat, bár ezek kezdetben csak felderítő portyázások voltak.

Az 5. sz.-ban a **Kárpát-medencébe** indultak meg és hatoltak be, ahol meg is telepedtek, és birodalmuk központját alakították ki. Attila, a legnagyobb és legismertebb hun király fényes Kárpát-medencei udvaráról egykorú beszámoló is fennmaradt a bizánci követ, Priszkosz réportól.

A hunok - Bendegúz („gyorslöv”, törökös nevén Mundzuk), Ruga, Bleda (Buda), és Attila vezetésével - kezdetben a Nyugatrómai Birodalom szövetségesei voltak, hadsereggel támogatva azt a Keletrómai Birodalommal szemben. A két birodalom között a keletrómaiak elleni két nagy hadjárat eredményeként egyensúly alakult ki. Ezt követően Attila király a nyugatrómaiak ellen fordult. 451-ben, a catalaunumi csata (melynek létét egyes történészek ma vitatják) eldöntetlenül végződött. A hunok következő évi itáliai hadjárata két évvel előzte meg Attila halálát és huszonnégy évvel a Nyugat-római Birodalom bukását.

453-ban, Attila halála után fiai hatalmi versengése meggyengítette a birodalmat. A küzdelemben Ellák került ki győztesen, de már nem bírta hatalmát megszilárdítani. Sorra támadtak ellene a legyőzött és megadóztatott népek, ami a hunok kivonulásával zárult. Ismét korábbi szállásterületükön, a mai ukrán és délorosz sztyeppéken telepedtek le, ahol később összeolvadtak más népekkel. Attila halála és utódainak visszavonulása a végét jelentette a hunok államszervező hódításainak Európában.

A hunok utóélete más, rokonnépekben.

A Fekete-tenger északi vidékén volt a Kárpát-medencéből visszavonuló hunok utolsó állama. Ezen a területen alakult ki az onogur törzsszövetség. Az onogur uralkodók Attilától és utódaitól származtak, és feltehetően az onogur törzsek kialakításában is részt vettek a hunok. Az onogur törzsszövetségbe tartoztak a magyarok, a bolgártörökök és a mai csuvasok is (Lásd még: Kettős honfoglalás). Az ősmagyarok múltja mindig szoros rokonságban volt a sztyeppén élő rokon népekével. Középkori krónikáink is sokat említik a hunokkal való szoros kapcsolatunkat. A Kaukázus és a Kaspi-tenger közötti területen jutottak hatalomra a kazárok is, akik mintegy három évszázadon át tartották fenn államukat. A kazárok ugyancsak rendelkezettek hun eredettel. Az egyidőben az indiai térséget uraló élfehér hunoktól, a heftalítaktól feltételezés szerint származó avarok is a Kárpát-medencében szerveztek államot.

A **hunok utolsó említése a kaukázusi hunok**: 682-ben egy Izrael nevű keresztény misszionárius püspök a Kaukázusban és Dagesztánban élő hunokról számol be. Izrael püspök leírja, hogy „keresztény templomok épültek a hunok országában”, beszámol a hunok Derbent felé eső városáról, „a fénypompás Varachanról”, amelynek utcái, terei vannak, ahol „ügyes ácsok” dolgoznak, akik egy állatmotívumokkal díszített hatalmas keresztet is állítottak, ötvöseik pedig arany- és ezüstszobrokat készítenek.

140.

Tongwancheng az ázsiai hunok fő városának régészeti lelete

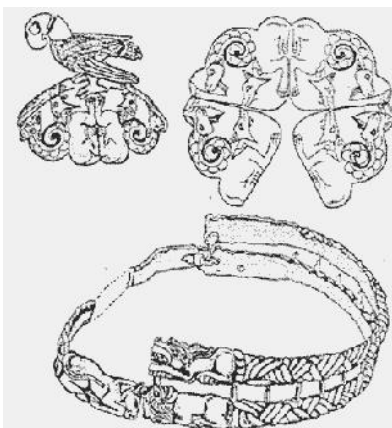
A legyőzhetetlen hun íjjász

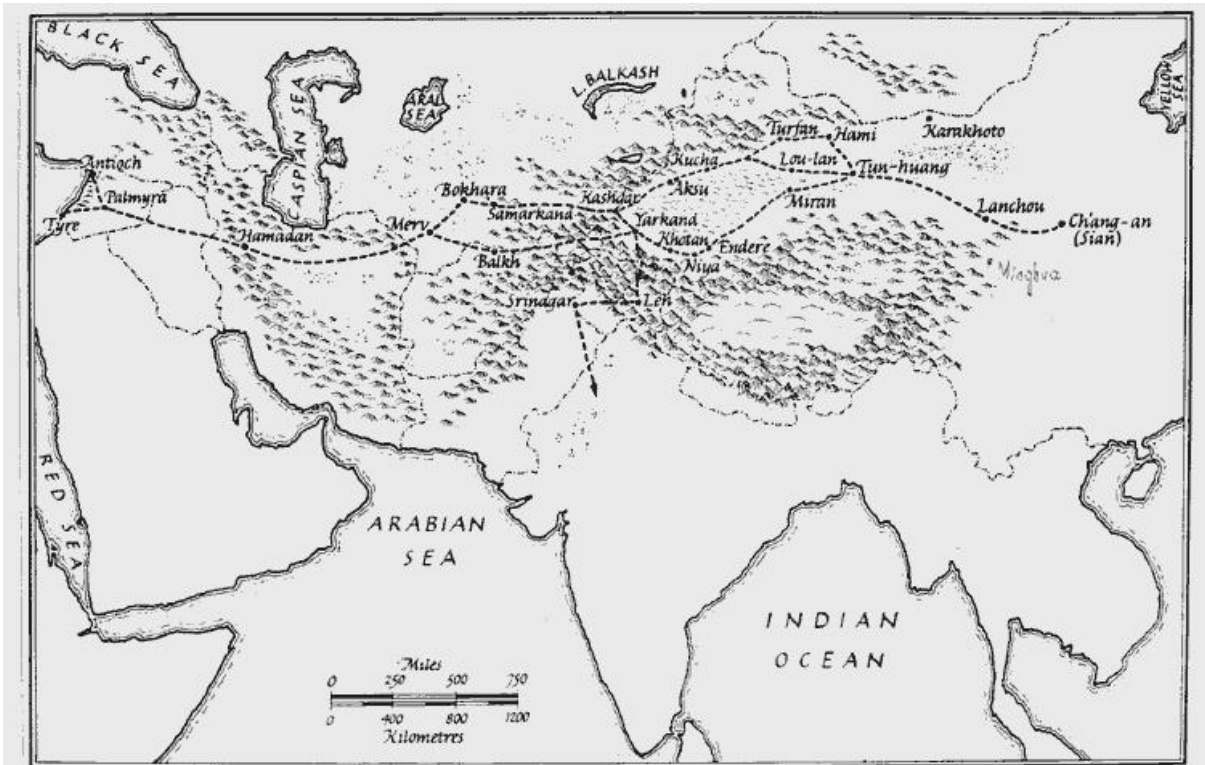
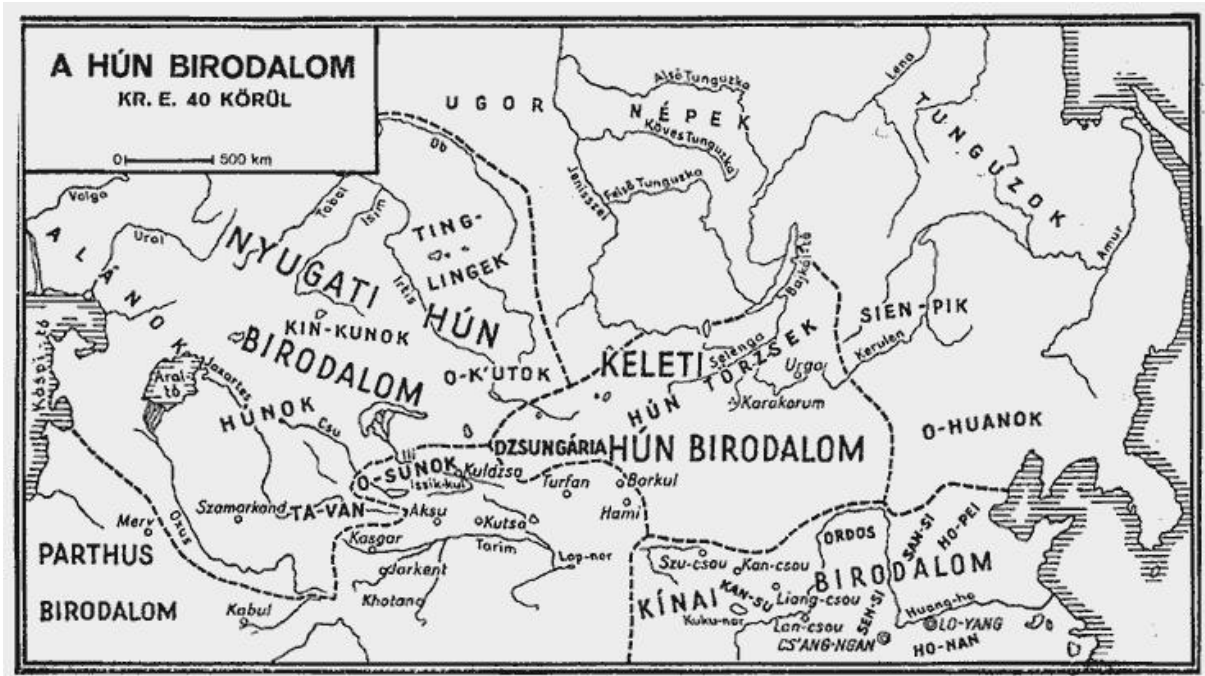
Hunok nyomában Hullámmintás hun korsó

A kutyafülű Attila - XIX. századi olasz népkönyv metszete

6. A húhhoti (Ordosz tartomány) hun korona tetején levő türkiszfejú aranymadár, a korona domborműves zárólemeze és a lemez kiterített rajza, valamint (alul) a korona állatstílusos arany homlokpántja (Erdy Miklós)

A Selyem Út

142.

Avarok

Az avarok az eurázsiai sztyeppe nomád népe voltak, akik a VI–VIII. század között Kárpát-medencei központú, erős birodalmat irányítottak. A IX. században ez a birodalom apró államocskákra hullott szét. Az avar nép eredete, rokonsága, sőt még az etnikai összetétele is vitatott. Ázsiában alakultak ki. A Kína mellett birodalmat létrehozó hiungnukkal, heftalitákkal és zsuanzsuanokkal egyaránt kapcsolatba hozzák őket. A krónikák az ázsiai avarok három nagyobb vándorlását örökítették meg. Kárpát-medencei történetük során korai avar és kés avar korszakot különböztethetünk meg. A kés avarok egy részét a kettős honfoglalás elmélete magyaroknak (székelyeknek) tartja (onogur magyarok).

Az avarok störténete. A 350-es években a Közép-Ázsia, vagy korabeli nevén Toharisztán területét – a korábban ott lakó alánokat kiszorítva – egy hódító nomád nép vette birtokába. A kínai források huá néven említik őket, amit a korabeli kínai kiejtésen keresztül uar-nak rekonstruálhatunk. Közép-Ázsia területén az uar és a hjóno, hiungnu népnevek egy időben tűntek fel. Egyesek az uar nevet az avar-okkal, a hjóno és hiungnu neveket pedig a hun-okkal azonosítják. Az avarok eldeit a heftalitákban, illetve a zsuanzsuanokban (kínai birodalom a 4. sz.-ban) látják. Az egyes népcsoportok valódi etnikai hovatartozásáról nincs pontos ismeretünk.

460 körül létrejött az uarhun szövetség.
A heftaliták által uralt területek 520 körül.

Avar aranykincsek Nagyszentmiklósról.

A heftalita név mellett uarhun néven is szerepelnek a forrásokban. A név a bizánci történetírónál, Priszkosz rétornál is előfordul, aki néhány évvel Attila király európai hun birodalmának bukása után, 463 körül arról ír, hogy a szavirokat (akik talán a kínai eredetű zsuzsuanoktól származnak, mint az uarok) megtámadták a közép-ázsiai uarhunok. Az uar-avar azonosságot feltételezve, ez az avarok legkorábbi ismert európai említése. A heftalitákat vagy uarhunokat a szanszkrit források húna és svetahúna „**fehér húna**”, azaz **fehér hunok** néven emlegették, miután azok betörték Indiába.

143.

557-ben a türkök a heftalitákat is legy zték. Ezzel egyid ben indul meg az avarok vándorlása Kelet-Európába. 567-re meghódították a bolgártörököket (utrigurok és kutrigurok), valamint a szlávokat (antok). 567-ben uralkodójuk, az Al-Duna mentén tartózkodó Baján kagán szövetséget kötött a Kárpát-medencében él langobárdok királyával Albuinnal, aki ennek következtében legy zte az itt uralkodó gepidák királyát, Kunimondot. Az avar szomszédságot túl fenyeget nek érezve végül a langobárdok 568 húsvétján állataikat hátrahagyva Észak-Itáliába vonultak, és az avaroké lett a Kárpát-medence, - ahová a kagán áttette székhelyét - és a gepida, szarmata, szláv és bolgártörök népcsoportok felett uralkodtak.

Folytatták Bizánc elleni hadjárataikat szláv szövetségeseikkel karöltve. 586-ban már Thesszaloniké is az övék volt, és nem sokkal kés bb a szlávok előzőnlötték a Peloponnészosi-félsziget nyugati részét. A Bizánctól 626-ban elszenvedett vereség megrázta az avar birodalmat, és az északi szlávok fellázadtak.

670 után új etnikum jelent meg a Kárpát-medencében is, amely szintén onogurokként szerepel a forrásokban (uniguri, ungri). Korábban ket is a bolgártörökökkel azonosították, de újabban a László Gyula által kidolgozott kett s honfoglalás elmélet alapján sokan a magyarok els bevándorlási hullámát látják bennük. A régészet a griffes-indás motívumok alapján tudta elkülöníteni az új betelepül ket (a székelyeket).

A bizánci forrásokban 670-790 között csend övezi az avarokat.

796-ban és 803-ban ismét támadtak a frankok, ami az Avar Birodalom összeomlásához vezetett. 796-ban a nyugati országrészt uraló Tudun (kagán, vagy avar táltosféle, f pap) megkeresztelkedett. Az utolsó csapást Krum bolgár kán hadjárata jelentette az avar hatalomra. A Dunántúlon legalább a 870-es évekig, a magyar Alföldön Árpád honfoglalásáig, Horvátországban pedig a 950-es évekig éltek avarok.

Longobárd, gepida, avar lelet ábrája lehet.

A magyar népesség és annak vázlatos története.

A magyarok többségükben Közép-Európában, a Kárpát-medence területén él, magyar nyelven beszél nép. A magukat magyarnak vallók mai lélekszáma kb. 14,5 millió. A magyar anyanyelvük száma a világon 13,5 millió lehet. Ebből kb. 9,5 millióan élnek a Magyar Köztársaságban, kb. 2,5 millióan a szomszédos országokban, és kb. 1,5 millióan szerte a világon. A magyarok majdnem egy évezreden át a Magyar Királyság fő népét alkották. A királyság felbomlása (Trianon, 1920) óta a magyarok egy része nemzeti kisebbséggé vált. A magyarság azonban összlétszámát tekintve ma is a Kárpát-medence legnagyobb népe.

A magyar történet múltbeli kutatói és kutatásuk története.

seink, rokonnépeink kutatása, a kapcsolattartás már a 10. században megkezdődött. Bíborban született Konstantin már megemlíti, hogy Tormás herceg, Árpád fejedelem dédunokája közli vele: "...küldöttjeik mindmostanáig meg-meglátogatják a keleten maradt türköket...". A 10. században a bolgárok, a 11. században a beköltözött jászok és kunok hoztak újabb híreket. Julianus barát 1235-36 évi útja után a vallon származású Rubruk 1243 húsvétján járt a mongol nagykán udvarában. Visszaemlékezésében leírja, hogy az összesereglettek között magyarok is vannak. A következő években több magyarországi személy is járt a mongoloknál, akik valószínűleg a keleti magyarokkal is kapcsolatba kerültek. Magyarországi Illés (Elias Hungarus) 1340-ben érkezett vissza a mongoloktól Avignonba. Magyarországi Gergely (Georgius de Hungaria) Khambalikban (ma: Peking) járt, és öt évet töltött a mongolok között. (1346-ban érkezett vissza.) Escandeli Máté (Mathias Escandel) Kína belsejéig jutott, s ott halt meg 1399-ben. Zalánkeményi Kakas István és Tectander György 1516-1526 között a belső orosz területekre is adtak hírt. Hatvani Turköly Sámuel a cári szolgálatában állva krími falvakról írt, "... melyekben magyarul beszélnek." II. Apafi Mihály fejedelem udvari káplánja Johann Gruber volt, aki miután Kínában járt, a nagyszombati egyetemen Belső-Ázsiáról adott elő. Orlay János (1770-1826), majd követje Nagylaki Jakcsics Gergely 1804 tavaszán a kaukázusi magyarokhoz jutott el. Egy Szabó nevű nazarénus hittérítő 1805-1822 közötti bagdadi útja során "többmilliónyi ázsiai magyarról" szerzett tudomást. Ógyallai Besse János (1765-1842) a Kaukázusban maradt szavárd magyarok között járt, de mivel kutatásainak eredményeit a Habsburg kancellária nem fogadta el, ezért Franciaországban adta ki azt.

Legnevezetesebb Belső-Ázsia kutatónk Kőrösi Csoma Sándor (1784-1842) volt. Göttingenben Johann Blumenbach, antropológus professzora szerint: "Sándor, ezek a jügarok olyanok, mint a magyarok. Ha oda mégy, ahol ezek élnek, jó helyen keresed seidet." A zanglái kolostorból 1842-ben indult Kelet-Turkesztánba, de az év áprilisában Dardzsilingben meghalt. Még 1832-ben hazaküldött "végrendeletében" így írt: "Aki utánam megindul, ... Nagy-és Kis-Bukáriába menjen ... chinai Tatarországban beljebb es részei azok a helyek, ahol a magyar nemzet bölcs jét keresnünk kell."

Márlaki Jerney János 1844-ben a volt párthus területeken járt. Zichy Jenő (1837-1898) expedícióiban Szentkatolnai Bálint Gábor nyelvész, Szádeczky-Kardos Lajos történész, Wosinszky Mór történész is részt vett 1895 és 1898 között. Eljutottak Buharába és Szamarkandba is. A harmadik expedícióban részt vettek Pápay József, Pósa Béla, Jankó János nyelvészek is. Mongóliában a "székely rovásírás" eredetét vélték fellelni.

A magyarok genetikai és kulturális kapcsolatai más népekkel

A magyarság történetét taglaló, egymást kiegészítő, vagy egymást vitató, sokszor egymást figyelmen kívül hagyó elméletek, leletek, adatok, hipotézisek sokaságának áttekintésére, vagy értékelésére nem vállalkozhatunk, csak felsorolunk közülük néhány ismertebbet. Egyik régi felfogás szerint származásunk az ókori szkíta népességhez, vagy annak közeli rokontörzseihez köthet. Így rokonaink lehetnek a szkíták és rokonnépei is, a szubarok, sumérok, hikszoszok, párthusok, alánok, más ókori ural altájai népek, de a türkök, mongolok is, vagy a hunok, avarok, szarmaták, ogurok, újabban az etruszkok is szóba jönnek, mint rokonaink.

A szkíta eredetet is megel z újabb alternatív elmélet, mely szerint az utolsó jégkorszaki periodus idején (I.e.. 70 000-10 000, a paleolitikum id szakától a mesolitikumba és újk korbá) a Kárpát medencében a délre húzódtott rénszarvascsordák húsát-csontjait jégvermekben tartósító, felhasználó emberi civilizáció alakulhatott ki, a „proto magyarok”, a „szarvas népe” (Fridrich Klára, Deák István ...), gravettiek bevándorlásai, amit gazdag régészeti leletek igazolnak (Kazár szoros, K rösi kultúra, szerszámok, épületek, temetkezések, **els írásra utaló jelkészletek**).

Tatárlakai amulett (Erdély). i.e.5200. (1500 évvel korábbi a mezopotámiai írásnál.)

A jég visszahúzóódása miatt a rénszarvas is távozott, a megnövekedett népesség népvándorlása keletre indult meg, az özönvíz utáni területekre, s csak ezt követte a mezopotámiai, közelkeleti kultúrák kialakulása. A Kárpát-medencei kultúra kialakulása tehát messze megelőzte az indoeurópai kultúrák megjelenését Európában. A magyarság störténete egy visszavándorlás lehetett többezer évvel kés bb.

Az ókori magyarság **korábbi területein ma él népeket** genetikai szempontból rokonainknak tarthatjuk, és gyakran kulturális hasonlóságokat is találhatunk velük. Ilyen népek például a baskírok, a csuvasok, a Fekete-tenger vidéki ukránok, a Volga-menti oroszkok, az oszetek vagy a krími tatárok. Nyelvi szálak kapcsolnak a hantikhoz, manysikhoz, a Volga vidéki udmurtokhoz, komikhoz, marikhoz, mordvinokhoz és a baltikumi finnugor népekhez. Történelmi közösség f z a bolgárokhoz. Az elmúlt években érdekes genetikai hasonlóságot mutattak ki a mai Kazahsztánban lakó madjar (helyi kiejtés szerint magyar) törzsszel.

Érdekes távolabbi kulturális kapcsolatok fedezhet k fel a Kína nyugati részén lakó sárga ujugurokkal (jugurok, v.ö. Johann Blumenbach tanácsa, K rösi Csoma Sándornak) és a Tibetben él magarokkal is.

A **magyarság Kárpát-medencei történelme** során számos néppel keveredett, akiknek a genetikus jellemz i a legtöbb mai magyarnál éppúgy megtalálhatóak, mint a honfoglaló magyarok genetikai öröksége.

(Pl.: avarok, gepidák)

A legújabb kutatások szerint a magyarok genetikai állománya ma már hasonlít a **környez közép-európai népekéhez**. Ezek a horvátok, osztrákok, szlovének, szlovákok, továbbá a lengyelek, ukránok. A régebbi népek közül jelent sebb genetikai hatással voltak még a beseny k, jászok, kunok, oszmán-törökök.

A magyarokat testvérnépüknek tekintik a törökök, a csuvasok, a kazakok, az ujugurok, a finnek és az észtek. A magyarságot hagyományos történelmi barátság f zi a lengyelekhez és az olaszkokhoz. A magyarokra nagy hatással volt a 19-20. században a német és a francia, manapság pedig az amerikai kultúra gyakorol jelent s befolyást. A legnagyobb emigráns magyar közösség is az Amerikai Egyesült Államokban található.

Magyar származású népcsoportok még:

-Kazahsztán: madjar törzs kb: 2000 család.

-Románia: moldvai katolikus románok kb.180 000 (+ a 62 000 magyar moldvai csángók)

-Egyiptom és Szudán: magyarabok, 10-12 000.

A honfoglalásig

Az ősmagyarok vándorlása

Álmos nagyfejedelem

Ilyen összetett íjjal fenyegették Európát a kalandozó magyarok

A magyarok vándorlása nyelvrokonaiktól való elválásuktól a honfoglalásig

Az ókorban a magyarok sei Európa keleti szélén, a Káma folyó mellett éltek, de mivel állattenyésztéssel foglalkoztak, valószínű, hogy nyáron északabbra vonultak, fel egészen a Káma forrásvidékéig, télen pedig levonulhattak egész odáig, ahol a Volga a Kaszipi-tengerbe ömlik. Ez az időszakos vándorlás is magyarázhatja a magyar nyelv kettősségét: az északi ugor és déli türk elemek jelenlétét.

A mondák szerint a magyar nép sei Hunor és Magor voltak. A Kézai Simon féle krónikában Hunor és Magor Meotis-félszigetére (Krim) költöztek. A magyarok sei is részt vehettek a Hun Birodalom, majd az Avar Birodalom életében.

A 6. század közepén a távoli Indonézia egyik szigetén kitört zhányó rövid távon katasztrofális hatással volt az éghajlatra, és Európa északi és keleti részén, illetve Közép-Ázsiában hatalmas, északról délre, és keletről nyugatra irányuló népvándorlást indított meg. "A Nap elsötétedett és tizennyolc hónapon át sötétség uralta a Földet" – írta Epheszoszi János az 535. év eseményeiről.

Valószínű, hogy az elpusztult legelők miatt voltak kénytelenek a magyarok is délre húzódnival, olyan területekre, amelyeket az időszakos vándorlásaik során már egyébként ismertek. Az új szállásterületre, amely valószínűleg a Don alsó folyásától a Fekete-tenger (Meótisz) mocsaras partvidékéig terjedt, Levédia néven hivatkoznak a történészek. Az átköltözéshez szervezeti keretre volt szükség. Talán már ekkor megszületett a hét vezér szövetsége, a vérszerz és.

Levédiában körülbelül 300 évig élhettek a magyarok, újabb népekkel kerültek kapcsolatba. A kazárok fennhatósága alatt, majd a feltehetően bolgártörök szövetségben alapított Onogur Birodalom idszakában megerősödött a türk hatás. Ezenkívül keveredtek az ókori szkítáktól származó szomszédos keresztény alánokkal. A kettős honfoglalás elmélete szerint a magyarok első nagy csoportja ebben az idszakban (670 körül) vándorolhatott be a Kárpát-medencébe.

Valamikor a 9. század elején újabb népmozgás indult meg keletről nyugat felé. Az új szállásterület az Etelköz volt, ahol seink kb. 80 évvel ezelőtt kezdődött a bevonulás a Kárpát-medencébe, a Kárpátok hágyóin át, több irányból. Feltételezések szerint ekkor a székelyek már a Kárpát-medencében voltak, és fogadták a bevonuló Árpád fejedelmet. A monda szerint Álmos fejedelem anyja álmában látta meg az új hazát (Emese álma, Turul monda). A honfoglalás Álmos fejedelem idejében kezdődött, de Árpád fejedelem fejezte be sikeresen.

A honfoglalástól 1526-ig

A honfoglalók számát általában 400 000 körülre becsülik, beleértve az Etelközben csatlakozó kabarokat is. A honfoglaló magyarság és a velük szövetséges törzsek szabad jogállású rétegéből fejlődött ki a későbbi magyar nemesség (latinul natio Hungarica).

A Kárpát-medencében talált slavok sem lehettek sokkal többen, mint a honfoglalók. A területen legnagyobb számban valószínűleg avarok és szlávok laktak. (A kettős honfoglalás elmélete szerint az avarok egy része, az úgynevezett késő avarok vagy „griffes-indás nép” valójában 670 körül érkezett magyarajkú székelyek voltak.) Elképzelhető, hogy ezen kívül még más népek is éltek az országban, a Dunántúlon esetleg a rómaiaktól származó latin nyelvű (olaszi) városi lakosság, a Tisza vidékén pedig germán nyelvű gepidák.

A 10. századból jóformán semmilyen írásbeli forrás nem maradt, ezért a magyarságba beolvadó népekről szinte semmilyen ismerettel nem rendelkezünk. Az egyetlen támpont a magyar nyelv, jövevényszavaink, földrajzi neveink és helységneveink. Nyelvünkben a legfontosabb idegen nyelvi hatást ekkoriban a török és alán (indoiráni) szavak mellett a szláv jövevényszavak jelentik. Helységneveink főleg magyar és szláv eredetűek, egyéb földrajzi neveink között pedig egyaránt találunk magyar, szláv és latin eredetűeket (szláv eredetű például a Balaton, Börzsöny, Nógrád, latin eredetű a Duna, Dráva, Szerémség).

A magyarok kalandozó hadjáratai sorozatát folytatták egész Európában. A sikereknek csak az augzburgi vereség vetett véget 955-ben. A magyarok kárpát-medencei uralmát végül a kor legfontosabb uralkodói, a pápa, a német-római császár és a bizánci császár is elismerték. István szoros szövetséget kötött az első kettővel és nyugati típusú keresztény királyságot alapított. Az országba ettől kezdve sok nyugat-európai nemes és városlakó is költözött, akik összekeveredtek a magyarsággal.

A tatárjárás (1241.) szörnyű pusztítása során az akkor már kétmillió magyarországi létszáma nagy mértékben lecsökkent. Az elpusztult lakosság helyébe nyugatról németek, keletről török nyelvű kunok és alán eredetű jászok költöztek, akik többségükben beolvadtak a magyarságba. Az 1348-1349 között dúló pestisjárvány a lakosság legalább negyedét kipusztította. A demográfiai fejlődés a 15. században következett be. A 16. század elején a magyarság száma már megközelítette a 4 milliót.

Szent István

Szent László

1526-tól máig

Nemzeti zászló 1848-ból

1848-49 Magyar huszár

A fejlésnek a török hódoltság kora vetett véget, a 16-17. század szörny háborúiban, a folyamatos gyilkolásban, fosztogatásban (török és Habsburg részről egyaránt), éhínségekben és járványokban a magyar lakta vidékek mintegy fele elnéptelenedett. A törökök kizése után a magyarok száma a kétszáz évvel korábbinak a felét, kb. 2 milliót tett ki. Semelyik szomszédos népet nem sújtották ennyire a török elleni háborúk, így a többi nép nagy tömegekben költözhetett a kihalt területekre, a legnagyobb számban svábok (németek), szerbek, horvátok, szlovákok és románok. A történészek becslése szerint a középkorban a magyarok aránya a Kárpát-medencében 80% körül volt, míg a 18. századra ez az arány 40% körülire esett vissza.

A 19. században a Magyar Királyságon belül fokozatosan nőtt a magyar lakosság aránya, és 1900-ban már elérte az 50%-ot. Ez a növekedés a természetes szaporulat mellett jelentős részben a nem magyar lakosság asszimilációjának volt köszönhető a kiegyezés és az I. világháború közötti időszakban. Bár valamennyi nemzetiség közül sokan beolvadtak a magyarságba, az elmagyarosodás folyamata tömeges méretekben elsősorban a svábokra és a zsidókra, illetve a nagyobb városok lakosságára volt jellemző.

Az 1918-1920 közötti évek fordulópontot jelentettek a magyar történelemben. A trianoni békeszerződés következtében a Magyar Királyság területét számos állam között osztották fel, és a magyarság egyharmada kisebbségi sorba kényszerült. Ezután Magyarország területének lakossága 7,1 millióról (1920) 10,4 millióra növekedett (1980), a II. világháború nagy embervesztése és az 1956-os forradalom bukását követően kivándorlás ellenére. A szomszédos országokban élő magyarság száma ugyanezen időszak alatt nagyjából változatlan maradt vagy enyhén csökkent, aminek az okai elsősorban az asszimilációban és a Magyarországra való áttelepülésben keresendők. (Különösen az 1990-es években vándoroltak át sokan Romániából és Szerbiából.)

Az 50-es és 60-as évek két nagyobb születési hulláma után („Ratkó-korszak” és a GYES bevezetése), a magyarországi népesség aránya folyamatosan csökkenésnek indult, ami mára – a szomszédos országokhoz hasonlóan – komoly demográfiai válságot eredményez. A magyarság lélekszáma a 80-as években érte el a csúcspontját, attól kezdve rohamosan csökken. Az előrejelzések szerint ez a tendencia tovább folytatódik, és 2050-re a magyarság összlétszáma 7-8 millió körülire fogyatkozik.

Mialatt a régió többi népének lélekszáma a 20. század során a 2-3-szorosára vagy még nagyobb arányban nőtt, addig a magyarság száma nem nőtt annyira. A magyar népesség lélekszám-növekedése az 1950-2000 közötti időszakban a harmadik legalacsonyabb volt a világon (9 338 000-ről 10 137 000-re nőtt, ami mindössze 8,6%-os növekedés), ennél csak Bulgária és a Saint Kitts és Nevis szigetek mutatnak alacsonyabb értéket.

Magyar kultúra

Matias Rex –

Erdélyi magyar népviselet, Torockó, 1854

A reneszansz Magyarországon

A magyarság a keleti és nyugati kultúrák sok elemét felhasználva sajátos, sokszínű népi kultúrát alakított ki az évszázadok folyamán. A népi hagyományokat és a magyar nemesség történelmi hagyományait egyesítve fejlődött ki a 19. század elejétől a sajátos magyar nemzeti kultúra. A modern városi, főleg budapesti „urbánus” kultúrával tovább színesedve, majd a 20. századi történelem viharai, politikai ideológiák és diktatúrák között alakult ki a magyarság mai kultúrája, amely egyszerre sokféle és egységes. A magyarok összetartozásának alapja a magyar nyelv, és egyes helyeken emellett a vallás is mindmáig fontos szerepet játszik.

A magyar kultúra forrásai

A magyar népi kultúra legismertebb jellegzetességei a látványos népviselet, a sajátos magyar néptánc, népdal és népzene, a sokszínű mesé- és mondavilág, a gazdag hímzés és fazekas művészet. A népviselet vidékenként eltér, de mindenütt jellegzetesek a hímzéssel gazdagon díszített, színes női öltözetek. A táncok szintén vidékenként változnak, azonban az összeállításuk, a táncrend (csárdás, polka, lassú és friss táncok), a rendkívül összetett, sok gyakorlást igénylő, látványos páros táncok és virtuóz férfi szólótáncok (legényes) változtatása szinte minden magyar vidék parasztságára jellemző volt. A magyar népdalokra jellemző az ázsiai és európai hagyományok ötvöztetéséből született egyedülálló hangzásvilág, a népzeneire a népi zenekarok tipikus hangszerkombinációi (citera, duda, hegedő, nagybongó). A népmesék és mondák közül jellegzetesen magyar mesealak a griffmadár, a hétfejű sárkány és a táltos-paripa. Egyedülállóak az igazságos Mátyás királyról szóló történetek. A díszítő művészetben egyes tájak különösen gazdag formavilágot alakítottak ki, mint a „tipikusan magyar” népművészetként ismert színpompás kalocsai hímzés és mintafestészet, vagy az összetéveszthetetlen korondi edényfestés. Számos nagy magyar író, zeneszerző és képművész merített a gazdag néphagyományokból, mint Benedek Elek, Móra Ferenc, Tamási Áron, Kodály Zoltán vagy Kovács Margit. Egyes könnyű zenei alkotók is felhasználnak magyar népzenei elemeket, kezdve az Illés együttestől Sebő Ferencen át a Kormorán együttesig. Sajátosan magyar vonás az eredeti néphagyományokat a mai életmódhoz igazító táncház-mozgalom, amelynek leghíresebb képviselői a Muzsikás együttes és a világhírű Sebestyén Márta.

A magyar népszokások közül szinte minden magyarlakta tájon ismert volt a húsvéti locsolkodás szokása, sok helyen pedig a karácsonyi regölés, illetve betlehemezés is. A külföldön is ismert magyar néphagyományokhoz tartozik a betyárvilág és a „magyar puszta”, főleg a Hortobágy pásztorélete, amely a rideg állattartás (vagy mai kifejezéssel ökológiai állattenyésztés) máig fennmaradt öröksége.

A népi kultúrához tartozik továbbá a jellegzetes magyar ételek egy része is, mint a híres gulyás (bográcsgulyás, babgulyás gulyásleves stb.), illetve pörkölt (angolul goulash, marhapörkölt, birkapörkölt, vadpörkölték, pacalpörkölt stb), a paprikás csirke, a halászlé, a húsleves, a töltött káposzta, a pogácsa, a papírvékony tésztájú tipikus magyar rétes és a túrós csusza.

Szüreti mulatság Vác környékén, 1859

Magyar nyelvterületek Trianon után

A magyar nemesség által évszázadokon át fenntartott hagyományokból táplálkozik a magyar történelmi küldetéstudat és a nemzeti szabadság eszménye. Ehhez kapcsolódtak a középkori nemzeti szimbólumok, az egész országot jelképez Szent Korona és a magyar címer. A nemességre jellemző volt katonáskodó életmódja (a világszerte elterjedt könnyű lovas huszárság), valamint ünnepi viselete, a férfi és női díszmagyar. A magyar földbirtokosok tipikus kikapcsolódása volt például az agarászat (magyar agár) és a lótenyésztés (magyar félvér, nóniusz).

A Rákóczi-szabadságharc küzdelmei között fejlődött ki a kuruc költészet, a kuruc zene a tárogatóval, a hajdútánc, majd a 19. században a csárdás és a palotás. Kialakult a világszerte a magyar kultúra egyik fő elemének tartott magyar cigányzene, előbb a verbunkossal, majd a cigányzenekarok klasszikus stílusával, amely nagy hatást gyakorolt sok európai zeneszerzőre. Liszt Ferenc és Erkel Ferenc létrehozták a magyar klasszikus zenét és a magyaros stílust. Katona József, Bánk bánja és Arany János Toldija ugyanakkor megteremtették a nemzeti irodalom fő műfajait (magyar dráma és eposz), és ekkor alkottak nemzeti irodalmunk legnagyobb alakjait, Csokonai Vitéz Mihálytól kezdve Madách Imréig. Kölcsey Ferenc megírta a Himnuszt, Vörösmarty Mihály a Szózatot, megszületett az új jelkép, a magyar nemzeti színek, és létrejöttek a nemzeti intézmények, a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Múzeum és a Nemzeti Színház.

Első sorban a budapesti, illetve a városi kultúra talaján jött létre a 19. század végi, 20. századi magyar építészet, képzőművészet, irodalom és zene sok kimagasló alkotása, vagy a magyar tudomány sok világhírű eredménye. Csak néhány példa a magyar kultúrához szervesen hozzá tartozó alkotásokból: a budapesti Parlament, a kecskeméti Cifrapalota vagy a marosvásárhelyi Közművelődési Palota, Ady Endre, Kafka Margit, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes, József Attila, Radnóti Miklós, Krúdy Gyula és mások művei, valamint Bartók Béla zenéje. Sajátos jellegzetesség a magyar humor, ezen belül különösen híres a hagyományos pesti humor.

A magyar nyelv. A magyar kultúra egységének alapja a magyar nyelv. Ez az, ami valamennyi magyart mindig összekötötte, társadalmi osztályoktól, származástól, pártállástól függetlenül. A magyar nyelvre jellemzőek a különlegesen gazdag szóképzési lehetőségek és a sokszínű hangrendszere. Harminckilenc különböző hangja egyedülálló az európai nyelvek között. A rengeteg nyelvtani kivétel és „al-kivétel” miatt azonban tanulása az idegenek számára nem könnyű, nem véletlenül tartják a világ egyik legnehezebb nyelvének. Ez is az egyik oka annak, hogy a magyar kultúra elszigeteltebb maradt más európai kultúráknál.

A magyar nyelvnek a finnugor nyelvekkel való rokonsága száz évszázad óta nyilvánvaló. Ezekben a nyelvekben a magyarok ma már legfeljebb százas nagyságrendű hasonlóságú szót és nyelvtani formákat ismernek fel, de beszélőkkel nem értik meg egymást. A magyar nyelvet a finnugor nyelveken belül az ugor nyelvek csoportjába sorolják a finnugor nyelvészek. Ide tartozik a Szibériában, az Urál-hegységtől keletre élő obi-ugorok, a manysik (vogulok) és hantik (osztjákok) nyelve.

A finnugor nyelvek jellemzői. A lapp, finn és magyar nyelv rokonságát még G. W. Leibniz (1768) is említette a „De originibus gentium” című művében egy közös nyelv leszármazottainak tartja ezeket. De említhetjük a közös nyelvekben fellelhető szógyökök és fraktálok elmélete, mellyel kapcsolatban Varga Csaba nyelvtudós Czuczor Gergelyt idézi: a gyökök azok, amelyek felfedezhetők a világ legtöbb nyelvének szókincsében, és erről a magyar nyelv tanuskodik leghatározottabban.

E gondolatot er sítí Domokos Péter Szkítiától Lappóniáig c. irodalomtörténeti munkája is. Mint ahogyan valamennyi alábbi vonás a magyar és más finnugor mellett további **Urál altaji nyelvekre is jellemz ek** (a tárgyas igeragozás kivételével):

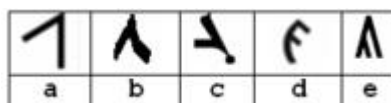
- a nagyszámú toldalék használata, vagyis agglutináció,
- a számos nyelvtani eset használata (az indoeurópai 4-7 eseténél jóval több, a magyarban pl. 18),
- a magánhangzó-harmónia (hangrend) az si szavaknál,
- nincs nyelvtani nem,
- a jelz mege zi a jelzett szót,
- a jelz nincs egyeztetve a jelzett szóval, (kivéve egyes balti-finn nyelveket, kés bbi fejlemény),
- a számnevek után egyes szám áll,
- a névszói állítmány gyakorisága, például Pista tanár, nem "Pista tanár van",
- a birtokos személyragozás (kutyám, kutyád stb.),
- a birtoklást ige nélkül, birtokos személyjellel és részeshatározóval fejezzük ki,
- a tárgyas igeragozás (csak az ugor nyelvekben és néhány további uráli nyelvben).

A finnugor nyelvrokonságot egyrészt az alapszókins összevetésével, másrészt a rendszeres hang - megfelelésekkel (pl. a magyar f hangnak más finnugor nyelvekben rendszeresen p felel meg, a magyar h-nak k stb.), harmadrészt a nyelvi rendszer hasonlóságával (ragozás, a nyelvtani nemek hiánya stb.) igazolják finnugor nyelvészek.

A magyar rovásírás

Az alfabetikus elvekre épül írásrendszerek egyike, amelyet a magyarok használtak a középkor folyamán, mintegy 600 és 1850 között. A feliratokat leggyakrabban különböző anyagokba, például fába és k be karcolva lehet megtalálni

Elvont se a föníciai ábécé – így rokonságban áll a héber írással, a latin ábécével és a többi jelent s ábécével is. A magyarsághoz hosszú vándorút során jutott el az írástudás: el ször az arámiak (arameusok) átvették a föníciaiaktól az írást (arámi írás); t lük a szíriaiak (szíriai ábécé); majd a szogdok (szogd ábécé); és végül a különféle török népek (türk rovásírás).

A "G" bet (e) kialakulása: (a) a föníciai, (b) az arámi (arameus), (c) a szíriai és (d) a türk írás g-je.

Eredete: a magyar rovásírás Sebestyén Gyula és Németh Gyula szerint tehát a türk rovásírástól származik, legkorábbi leletei a 10. századból maradtak fenn, a mai Magyarország területér l. A honfoglalás után mintegy 100 évvel az ország királyság lett, és ez magával hozta a nyugati kultúra, valamint a latin ábécé terjedését is – ellenben a rovásírás egészen az 1850-es évekig fennmaradt Erdély távoli részein, a székelyek között. Amikor a tudományos érdekl és középpontjába került, a rovásírás számos vitát váltott ki a kutatók körében eredetét illet en. Származását megfelel en Sebestyén Gyula magyarázta meg; és Németh Gyula a bels -ázsiai türk rovásírással vetették össze. A XX. század els felében Magyar Adorján összegy jtötte a már létez bet alakokat. Ez után gyakorlatilag jóformán a század '60-as éveig senki sem foglalkozott a rovásírással. Ezután f ként a laikus kutatók érdekl dtek utána, nem kevés ún. „alternatív elméletet” alkotván, melyek többsége kell kritikával kezelend . A rovásírás kutatása napjainkig sem fejez dött be. A '80-as, '90-es évek számos új lelet felfedezésével jártak együtt. A legutóbbi, szakmai szempontból is értékes, a témáról szóló monográfiát Vékony Gábor adta ki 2004-ben, de még mindig léteznek eldöntetlen kérdések.

A rovásírás főbb emlékei

Szarvasi arany t tartó (10. sz.) A legkorábbi lelet. Homokmégy: 10. század

A pécsi rovásírástos címerpajzs.

Székelyderzsi rovásfelirat • (15. sz. v. korábban)

A Luigi Ferdinando Marsigli által 1690-ben lemásolt, eredetileg kb. 1450-ben készült rovásírástos botnaptár.

A Nikolsburgi ábc, 1483.

A csíkszentmártoni felirat, 1501

Bögözi rovásfelirat (kb. 1530)

A konstantinápolyi felirat, 1515, 1553.

Az énlakai unitárius templom felirata, 1668-ból.

Marsigli-féle botnaptár (15. sz.)

A tatárlakai lelet

Telegdi: Rudimenta... (1598)

Jelkészlet, sorban a megfelel betekkel, és példamondattal.

a,á,b,c,cs,d,e,é,f,g,gy,h,i,í,j,k,l,ly,m,n,ny,o,ó,ö, ,p,r,s,sz,t,ty,u,ú,ü, ,v,z,zs,e(..),at,ak.

Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól.

Magyarság és vallás

Esztergomi Bazilika

Csíksomlyói búcsú és zarándoklat 2008

A Magyar Katolikus Egyház f temploma

A vallás ma többnyire nem olyan alapvető összetartó erő a magyar kultúrában, mint számos más népnél. A magyarok többsége ma már nem gyakorolja a vallását. Ez különösen Magyarországon igaz, ahol ma csupán 12% körüli a hetente templomba járók aránya. **A többség ennek ellenére mindenütt követi a házassággal és a halállal kapcsolatos vallási elírásokat és a legtöbbször a gyermekeiket is megkeresztelik.** Ennek alapján a magyarok kétharmada a Magyar Katolikus Egyházhoz tartozik, körülbelül egynegyedük pedig más vallási felekezetek követje, ezen belül a legtöbbször reformátusok (kálvinisták), de sokan az evangélikus, görög katolikus, izraelita vagy valamely más kisebb egyház hívei. A vallásnak leginkább azokon a tájakon van ma is nagy szerepe és összetartó ereje, ahol a magyarok kisebbségbe kerültek. Például az erdélyi, vajdasági vagy muravidéki szlovén-magyarországnál sokszor ma is leginkább a vallásos közösségi élet biztosítja a magyar nyelv és kultúra, fennmaradását..

Az egyházak közül különösen a Magyar Katolikus Egyház és a Magyarországi Református Egyház, valamint a romániai katolikus és református egyházak tartják magukat nemzeti intézménynek, és ez általában a tagjaiknál is a nemzeti kultúra tudatosabb vállalását, ápolását jelenti – bár ez gyakran a kisebb egyházak tagjaira, például az evangélikusra, unitáriusokra is jellemző. A keresztények sajátos magyar szokásai a katolikusoknál a magyar nemzet pártfogójának tartott Boldogasszony kultusza és Szent István király tisztelete (például az augusztus 20. -i budapesti Szent Jobb körmenet), valamint egy-egy templom védőszentjének az ünnepe (búcsú). Ezek közül az erdélyi csíksomlyói búcsú a legismertebb, ahol minden évben többszázézeres tömeg gyűlik össze.

A második legnagyobb magyar vallási felekezet, a református vallás (kálvinizmus) az írás-olvasás terjesztésével a nép anyanyelvén és a Biblia magyar nyelvre fordításával (Károli Gáspár) nagy szerepet játszott a magyar irodalmi nyelv fejlődésében. A kálvinizmus a 16-17. században egyenesen magyar nemzeti vallásnak számított a katolikus Habsburgokkal való szembenállás jegyében. A kálvinista erdélyi fejedelmek támogatásának köszönhetően a magyar kultúra virágzott Erdélyben, ahol a későbbi időkben is sok nagy magyar író és tudós született és alkotott. Többek között ezért is fontos, szinte nemzeti jelkép a magyarságnak Erdély, hiszen a magyar történelem és kultúra számtalan emléke található meg a tájegység városaiban és falvaiban. A reformátusokra jellemző az ízes nyelv régi magyar zsolttárok közös éneklése az istentiszteleteken. A magyar izraelita egyház abban különleges, hogy a világon egyedül náluk alakult ki és virágzik mindmáig a hagyományos zsidó vallást megreformáló úgynevezett neológ zsidó vallási irányzat, amely szertartásaiban és szokásaiban a magyar nyelv használatán alapul.

A magyar név legkorábbi el fordulásai a 9. századi arab krónikákban találhatók („madzsar”). A finnugristák elmélete szerint a magyar szó embert jelentett, és ennek egy másik alakja található a nyelvrokon manysi nép (vogulok) nevében is. A magyar szó végződése pedig szerintük a férfi jelentésű er szó lehetett, tehát a magyar nép neve a magy-er szóösszetételből alakult ki. Középkori krónikáink szerint a hét honfoglaló törzs (a „hetumoger”) közül a vezető törzs, amelyhez Árpád fejedelem is tartozott, a Megyer törzs volt. Ez a törzsnév valószínűleg szintén a magyar népnév egyik alakja volt. A legtöbb nép az ugor vagy onogur nevek valamelyikéből származó névvel jelöli a magyarokat. Mindkét név eredete az ogur népnév lehet, amely valószínűleg a Hun Birodalom felbomlása után uralkodó kelet-európai törzsszövetség tagjait jelentette, amelyről azonban semmi közelebbit nem tudunk. Talán az ogur szövetség tíz törzse alakíthatta meg a 6. században az onogur törzsszövetséget, az on ugyanis a török nyelveken a „tíz” számot jelenti. Az on-ogur („tíz ogur” vagy „tíz törzs”) törzsszövetséget valószínűleg a bolgár-törökök és a magyarok közösen hozták létre, ugyanis mindkét népet így nevezték a források. Később azután a név unogor alakjából kialakuló Ungarus, Ungar, Venger formái már csak a magyarokat jelentették. A középkorban a latin Ungarus, Ungaria a Hungarus, Hungaria alakká változott, mivel a magyaroknak a hunokkal vallott rokonsága miatt a Hun és az Ungarus neveket így egyesítették egymással. Ezt a latin formát vették át azután az angol, francia és más nyelvek is (Hungarian, Hongrois stb.).

Magyar ünnepek

A jellegzetes magyar ünnepek közül a legrégebbi az államalapító István király ünnepe, augusztus 20-án. Ilyenkor tartják a Szent Jobb körmenetet, az új kenyér megszentelését, valamint este a budapesti tűzijátékot.

Március 15. a magyarság legnagyobb nemzeti ünnepe, az 1848-as forradalom emléknapja. Ezen a napon tört ki a pesti egyetemi ifjúság lelkes tüntetése a Habsburg elnyomás ellen, és a vér nélkül diadalra jutó pesti forradalom eredményeképpen megalakult a független magyar kormány. A béke azonban nem lehetett tartós az osztrák császár szöszegése miatt, aki a magyarok hűsies szabadságharcát végül csak az Orosz Birodalom segítségével tudta levern.

Október 6. a szabadságharc tizenhárom tábornoka (az aradi vértanúk) kivégzésének emléknapja. A kivégzés el estéjén sörrel vidagó osztrák börtön rök viselkedése miatt attól fogva a magyarok sörrel nem koccintanak. (Egyesek szerint ez a nemzeti fogadalom csak 150 évig, azaz 1999-ig volt érvényes, de vannak, akik továbbra is megtartották a szokást.) A szabadságharc elbukott, de erkölcsi ereje azóta is hat a lelkekben.

Október 23-a a legújabb nemzeti ünnep. 1956 szén a „magyar csodáról” írtak a nagyvilág újságjai: egy kis nép fellázadt a nagy szovjet birodalom ellen. Az 1956-os forradalmat leverte a túler , de emléke máig ható er a nemzet életében. Hivatalos állami ünneppé csak az 1989-es rendszerváltás óta válhatott.

A három nemzeti ünnep Magyarországon egyben munkaszüneti nap is. Emellett sok magyar számon tartja a három nemzeti gyásznapot, az említett október 6-át, november 4-ét az 1956-os forradalom leverésének napját, valamint június 4-ét is. 1920. június 4-én darabolták fel ugyanis a történelmi Magyarországot a trianoni békeszerz és során, aminek következtében több mint három millió magyar kisebbségbe és sok helyen elnyomás alá került.

A magyar kultúra is hozzájárult a világ és az emberiség fejl éséséhez, bár külföldön nem mindig ugyanazok a személyek és eredmények a legismertebbek, mint a magyarság körében, ami a különböző nemzetközi díjak magyar nyerteseinek kiválasztásában is megmutatkozik.

A 20. század legnagyobb tudósai között tartják számon Erd s Pál matematikust és Neumann Jánost, a modern számítógép atyját, Nobel-díjban részesült többek között Szent-Györgyi Albert a C-vitamin felfedezéséért, és világszerte ismertek Szilárd Leó és Teller Ede, a világtörténelmet is befolyásoló atombomba f elméleti kidolgozói. Magyar feltalálók nevéhez f z dik a gyufa, a szódavíz, a telefonközpont, a golyóstoll, a villanyozdony és a BASIC nyelv.

A magyar irodalom alkotói közül Nyugat-Európa szerte ismert Molnár Ferenc, Márai Sándor, Kodolányi János, Kerényi Károly vagy Esterházy Péter, Kertész Imre pedig irodalmi Nobel-díjban is részesült.

A magyar képz m vészek közül külföldön is sokfelé tartják például Munkácsy Mihály és Vásárhelyi Gy z (Vasarely) alkotásait, a magyar filmrendez k közül pedig Jancsó Miklós és Szabó István filmjeit. Az utóbbinak Mephisto cím alkotása az Oscar-díjat is elnyerte. Az animációs film kategóriában Rófusz Ferenc szintén Oscar-díjban részesült. Magyar származású volt az amerikai film két kiemelked mestere, George Cukor és Kertész Mihály. Robert Capa, a híres amerikai fényképész is Budapesten született.

A magyar film teszi halhatatlanná olyan nagy színészek emlékét is, mint például Páger Antal, Latinovits Zoltán, Ruttkai Éva, Bessenyei Ferenc, Gobbi Hilda és Kállai Ferenc. A zeneszerz k közül világhír Bartók Béla, Kodály Zoltán, Kurtág György és Ligeti György, az el adók közül például Rost Andrea, Gulyás Dénes, Pege Aladár, Cziffra György vagy Kocsis Zoltán.

A magyar sportolók els sorban a vízi sportágakban (úszás, vízilabda, kajak-kenu), öttusában, vívásban, birkózásban, ökölvívásban és tornában sikeresek immár évtizedek óta. Az 50-es években világhírré tett szert a magyar labdarúgás (az Aranycsapat) is. A legnagyobb magyar sportolók közé tartozik például Hajós Alfréd, Balczó András, Elek Ilona, Gerevich Aladár, Puskás Ferenc, Albert Flórián, Grosics Gyula, Wichmann Tamás, Papp László, Magyar Zoltán, Gyarmati Dezs , Kárpáti György, Faragó Tamás, a Reg czi Krisztina-Sallai András kett s, Darnyi Tamás és Egerszegi Krisztina. Egyedülálló magyar sportág a baranta küzd sport, valamint a Kassai Lajos által kialakított lovassíjászat.

Híres magyarok

II. Rákóczi Ferenc
(Mányoki Ádám,
magyar barokk festő képe)

Kossuth Lajos

Széchenyi István

Petőfi Sándor
(festmény 1844)

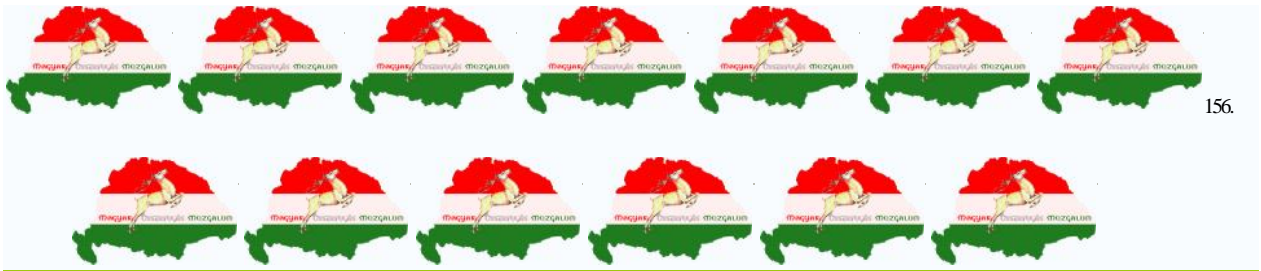
Neves magyar személyek, kitüntetett jelzettel

Néhány személyiség, akiknek a nevéhez a nemzeti emlékezet valamilyen különleges kitüntetést kapcsol:

- Árpád fejedelem, a honszer
- Szent István, az államalapító
- IV. Béla, a második honalapító
- Hunyadi János, a törökver
- Az igazságos Mátyás király
- Zrínyi Miklós, a szigetihős
- Zrínyi Ilona, Munkácsihőse
- II. Rákóczi Ferenc, a vezérlfejedelem
- Kossuth Lajos, a szabadságharc vezére
- Széchenyi István, a „legnagyobb magyar”
- Petőfi Sándor, a szabadságharc költője
- Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök
- Deák Ferenc, a haza bölcse
- Podmaniczky Frigyes, Budapest világhírhelye
- Bolyai János, a modern matematika atyja
- Semmelweis Ignác, az anyák megmentője
- Horthy Miklós, a kormányzó
- Blaha Lujza, a nemzet csalogánya
- Nagy Imre, 1956 mártír miniszterelnöke
- Puskás Ferenc, az Aranycsapat kapitánya

Némely további jelentős személyiségeink:

Ady Endre, Arany János, Bartók Béla, Dobó István, Erkel Ferenc, József Attila, Kodály Zoltán, Klebsberg Kunó, Neumann János, Szent-Györgyi Albert, Teller Ede

A magyarság jelképei

Szent Korona

Turul madár

Magyar Címer

Trikolor

Kokárda

A magyarság legfőbb jelképe a Szent Korona, a Turul, a Magyar Címer, a piros-fehér-zöld vízszintes csíkozású Magyar Zászló, a nemzeti szín Kokárda, és a Magyar Himnusz.

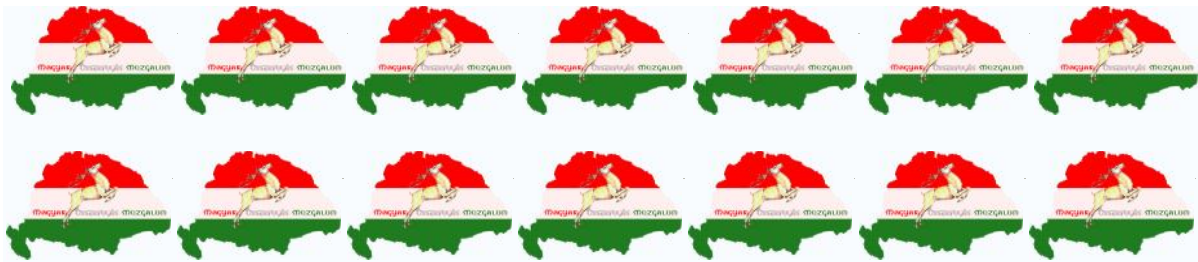
További jelképek a hungarikumok, valamint egyes tájak és állatok. A hungarikumok közé tartoznak a magyar fűszerpaprika, a tokaji bor, a pálinka és a téliszalámi, valamint az akácméz. A gyakran jelképeknek is tartott jellegzetes magyar tájak az Alföld („puszta”), a Balaton, a Dunakanyar, Budapest látképe a hidakkal vagy a Székelyföld. A magyarság jelképpálettái egyes magyar háziállatok, mint a puli, a komondor és a magyar szürkemarha, a mangalica, valamint a gólya, a turul, illetve a történelemben a ló („lovasnemzet”), a szarvas (a csodaszarvas legendája).

Magyar nevek

A magyarokra jellemző, hogy a vezetéknév (családnév) megelőzi a keresztnevet (személynevet), például: Eötvös Loránd. Ez az úgynevezett keleti névsorrend, amely a magyarokon kívül csak néhány kelet-ázsiai népnél fordul elő (japánok, kínaiak, koreaiak). Szintén magyar jellegzetesség, hogy az asszonyok férjhez menetel után hivatalosan elvesztik az addigi nevüket (leánykori név) és helyette a férjük teljes nevét viselik, a -né szócska hozzáadásával, pl. Veres Pálné (azaz „Veres Pál neje”). Ez nem olyan régen még kötelező volt, ma már szabadon választhatják meg a házasodónak a nevüket.

A legjellegzetesebb magyar családnevek általában a foglalkozást, nemzetiséget, illetve valamely helységből való származást jelölik, mint a Bognár, a Szász vagy a Váradi. A nemesi családok tagjai a legtöbbször a harmadik kategóriába tartozó nevet viseltek. Néhány gyakori magyar családnev ezekből a típusokból: Szűcs, Juhász, Kovács, Szabó, Takács, Eötvös, Tóth, Németh, Horváth, Váci, Budai, Urai, Bodrogi stb. Más típusú, például tulajdonságot jelölő vagy egy személy nevére utaló családnevek: Kiss, Nagy, Balogh, Gaál, Balázs, Sándor stb.

Természetesen sok idegen, főleg német és szláv családnev is akad. Az idegen családnevek közül régebben sokan magyar hangzásúra változtatták a nevüket, főleg a Váradi típusúra a nemesi nevekhez való hasonlóság kedvéért.

157.

A keresztnemek között a legjellegzetesebbek azok, amelyek csak a magyaroknál fordulnak elő. Ezek általában hun vagy ómagyar eredetűek és főleg a 20. század második fele óta gyakoriak, például az Emese, Emke, Enikő, Ildikó, Piroska, Réka, Attila, Árpád, Béla, Géza, Gyula, Jenő, Levente, Szabolcs, Zoltán, Zsolt. Más jellegzetesen magyar nevek a természetből valóak (Boglárka, Hajnalka, Ibolya, Virág) vagy pedig nagy költők alkotásai. Így például Csokonai Vitéz Mihály teremtette a Lilla nevet, Vörösmarty Mihály a Tündét és a Csillát, Arany János a Gyöngyvért, Dugonics András az Etelkát.

Magyar művészet

A világ magyarságát ábrázoló dombormű opusztaszeren

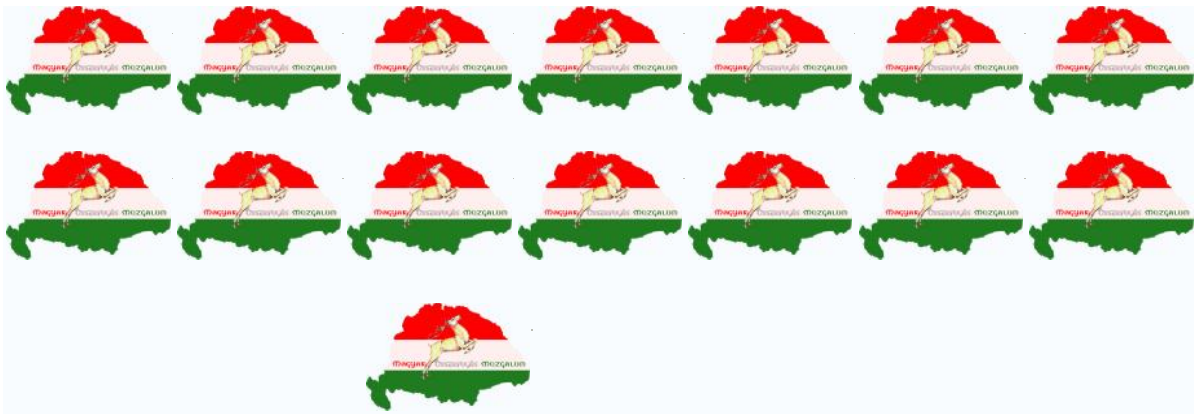
Munkácsyi: az ástó inas Munkácsy Mihály: Siralomház

Egy magyar város, Kézdivásárhely

Feszty Árpád körképe a honfoglaló hét vezérről

158.

Szentháromság szobor

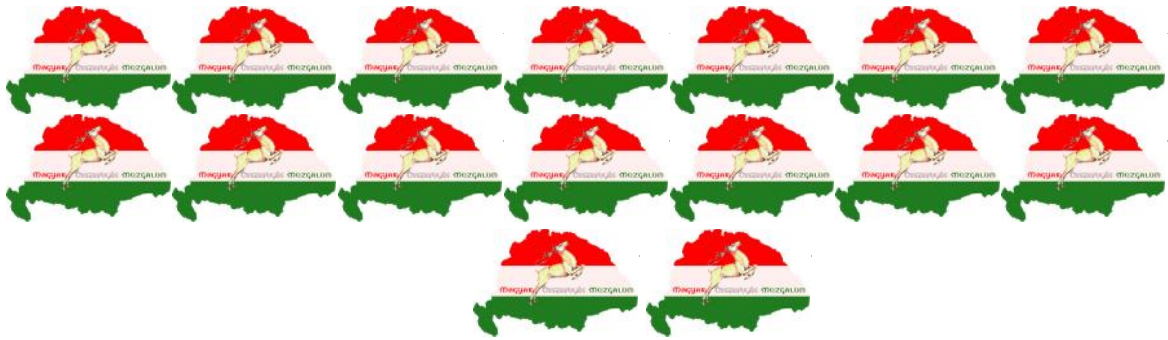
Mányoki Ádám képe, Podmaniczky János és Judit (1724. I. Podmaniczky János és Osztrólczy Judit)

Kecskeméti cifrapalota

Alföldi táj

159.

Magyar bútorok

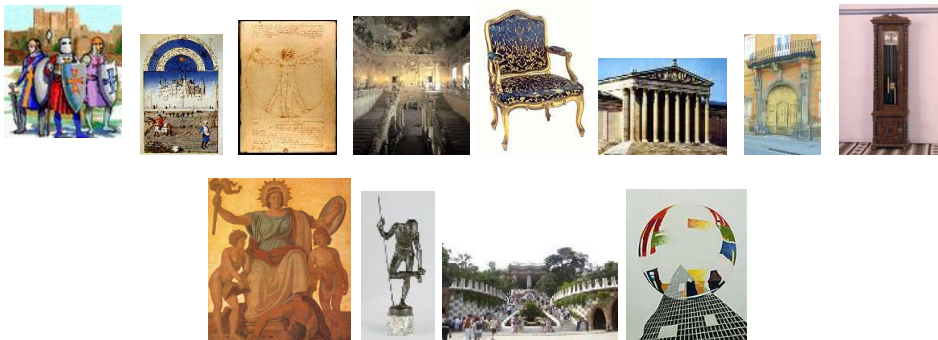

Fazekasság

Magyar népi építészet

STÍLUSOK

Román stílus

Gótika

Reneszánsz

Barokk

Régence, Rokokó, Chippendale

Klasszicizmus

Copf, Directoire, Empire

Koloniális stílus

Biedermeier

Eklektika, Historizmus

Szecesszió

Modern stílusok 20 század m vészete:

Bauhaus, Expresszionizmus, Pop-art, Hiperrealizmus, Neoklasszicizmus, Art Deco, Szürrealizmus, Konstruktivizmus, Dadaizmus, Happening, Minimal art, Art brut, Nouveau - realisme, Opart, Konceptualizmus, Assamblys, Installáció, Retro, High-tech, Skandinávia, Mediterrán country (olasz, spanyol, görög, francia)

Román-stílus

161.

A román stíluskorszak a középkori művészet korai időszakában alakult ki, amely korábban a Római Birodalomhoz tartozott, ahol a római kultúra örökösei éltek. A román stílus egész Európában meghonosodott. A formák nem kapcsolódtak szorosan a római példákhoz: a román művészet valójában önálló, sajátos felfogást alakított ki. A feudális társadalom kialakulása jellemzi a korszakot.

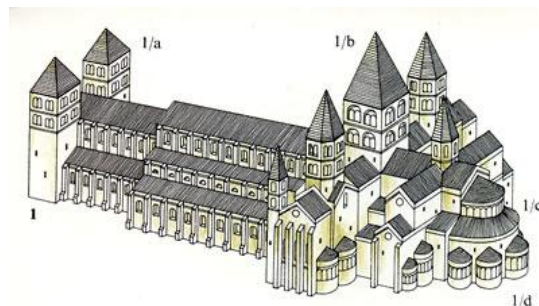
Conques (Dél-Franciaország), Ste-Foy templom az egykori zarándokút mentén épült (1051-1130)

Vall de Boí román temploma

Az építmények falai vastagok, ersek, az ablakok keskenyek voltak. A román kor erdítésének legfontosabb része a magas, vastag falú lakótorony. Földszintjén még ablak, ajtó sincs. Emeleti bejáratához felvonóhíd vezet, melyet veszély esetén fel lehet húzni. A külső és belső vár falai között csak keskeny, szabálytalan térséget alakítottak ki, hogy a behatoló ellenség elrejtését nehezítsék. A korszak egyházi építészetében az összes világi művésznél jelentősebb volt, mert a középkori ember világképében a vallás központi helyet foglalt el. A templom külsejét tömör, vastag falak teszik ki a teljességé.

Már az ókorban felismerték, hogy a megfelelő ívben rakott kövek, bármekkora is a súlyuk, nem omlanak össze, tehát alkalmasak nagyobb térség áthidalására. Így született meg a boltozat, ez azonban csak a középkori építészetben vált általánossá. Súlyuk csak bizonyos szakaszokon vagy pontokon kíván alátámasztást. A román stílus formái sajátosak, csak távolról emlékeztetnek a kiindulásra, az ókori építészetre. A román oszlopféltér a klasszikus formáktól, stilizált díszítésű kockaoszlopféltér.

A vastag falba ugyanis ferden vágják a nyílásokat, és azok tölcésrendszerrel mélyednek a falba. A ferde szakaszokat, a béléteket oszlopok, szobrok díszítik. A homlokzaton szembe nem néző az ikerablakok: így nevezzük a közös ív alatt összevont kettős ablakokat. A templomhoz csatlakozó kolostorépület egy négyszögletes udvart vesz körül. Az udvar körül folyosó vezet - ez a kerengő - és innen nyílnak a különböző helyiségek, a hálóterem, az ebédlő, a káptalanterem (a szerzetesek tanácskozóterme). A román korban még nincs cella a rendházban, csak közös hálóterem.

162.

A középkor kezdetének jelképes meghatározására a Benedek-rend alapításának éve, az i.sz. 529 a leginkább alkalmas. A középkor végének jelölésére pedig leggyakrabban Amerika felfedezésének éve, 1492 használatos. A középkor művészetének egésze - így az irodalom is - lényegében három forrásból táplálkozott: a keresztény hagyományból, az antikvitásból és az Európába beáramló népek saját kultúrájából. A középkori művészet két nagy korszakra bontható: a korai azaz "sötét" középkorra (5-9. század) és a virágzó azaz "világos" középkorra (10-13. század). A virágzó középkorban két stílusirányzat alakult ki, amely magába foglalja a zenét, építészetet és képzőművészetet - a 11-12. századra a román stílus a jellemző, míg a 13. századra tért hódított a gótika. A "román kori művészet" fogalmat 1824-ben Caumont francia művészettörténész honosította meg, és Nyugat-Európa érett középkori művészetét értette ezen.

A román építészet jellemvonásai összefoglalva:

monumentális stílus

- templom a legfontosabb művészi feladat, egyházi rendeltetés szerint
- hosszanti és központos tereprendezések
- a falusi templomok egyhajósak
- katedrálisok három, öt hajósak
- Németország: a f-hajó nyugati végéhez is építenek keresztházat és apszist, emelt szentély, altemplom
- Franciaország: az apszist övez szentélykörüljáró, sugárkapolnás
- boltívek félkörösek, f-hajó kezdetben dongaboltozatos, majd keresztboltozat
- bordás keresztboltozat
- kapu az épület legdíszesebb eleme, félköríves záródású falnyílások, ikerablakok
- A durhami katedrális (épült - a 12. században)

Román stílusú egyházi létesítmények:

A pisai Dóm

A pécsi székesegyház

163.

A "román kori festészet" szinte kizárólag egyházi jellegű, fő területei részben a templom homlokzat, a kapubéllet, a kapu feletti ívmező és az oszlopfő, részben kódexillusztrációk, miniatúrák. Tovább virágzik a mozaikművészet. Magas színvonalú a jobbára szintén egyházi rendeltetésű román stílusú textilművészet. Alkotásai részben egyházi öltözetek, részben képes falikárpitok. Utóbbiak jelentős képviselője a 11. század végi bayeuxi kárpit, amelynek mintegy 60 m hosszú hímezett képsora Angliának Hódító Vilmos által történt elfoglalását ábrázolja feliratos jelenetekben.

Normann íjászok a hastingsi csatában (1066).

A román művészet fontos ága a templomokat díszítő monumentális falfestészet és a mozaikművészet. A falképek általában freskó technikával készültek, azaz a festéket a friss vakolatra hordták fel, s így száradáskor az ábrázolás a fal szilárd része lett. Itáliában a falakat gyakran díszítették mozaikkal. Ez a terület szoros kapcsolatban állt Bizánccal (Konstantinápoly), ahol virágzott a mozaikművészet.

A Maiestas Domini, trónoló Krisztus ábrázolása a katalóniai tahullai San Cemente-templomból. A katalán Pireneusokban alakult ki a spanyolországi román kori falfestészet legfontosabb központja. A képen látható alak megnyújtott, erősen stilizált, színei bámulatosak. A kor festészeti műfajai közé tartozott a könyvfestés is, azaz a liturgikus könyvek színes miniatúrákkal történő díszítése. A festés technikájában természetesen itt is voltak helyi különbségek, de bizonyos vezérmotívumok mindenütt újra meg újra felbukkantak. Ezek a motívumok rokonságban állnak a szobrászat témáival. Jézus születése" Robert de Jumièges sacramentoriumából.

Az angol román kori miniatúrákon az ír hagyományt tükrözi a kelta kompozíciókra jellemző klorit és dinamizmus. Ezért és sajátos színskálája miatt alapvetően eltér a korabeli német kódexek illusztrációitól.

A román kompozíció alapja az egyszerű geometrikus séma: kör, ovális, háromszög, a bíbor, a skarlátvörös és az arany a legfőbb méltóságot szimbolizálja.

Az érett román művészet kultúrája teljes gazdagságában, sokoldalú fejlettségében a 12. század második felében bontakozott ki Magyarországon. A dél-német, különösen a salzburgi bencés könyvfestészetnek jelentős szerep juthatott a magyarországi kolostor kultúrában, amint erre a 13. századi Pray-kódex meglehetősen gyakorlatlan kézzel rajzolt és festett, nyilván magasabb színvonalú 12. századi előképet követő illusztrációi.

Táblakép

Szent korona

Freskó részlet

164.

A "román szobrászatról" szinte kizárólag a román templomok kapuzata és annak díszítése alapján kapunk képet. Santiago de Compostela székesegyház f kapu részlete. Szent Péter, Pál, Jakab és János - e fenséges szobrokon az emberi ábrázolások is megfigyelhet ek . A tetrarchák: a szoborcsoport azt a négy uralkodót ábrázolja, aki között Diocletianus reformját követ en a Római Birodalmat felosztották

Szent Ambrus milánói domborm ve trónon ülve ábrázolja a város véd szentjét.
A domborm : a trónt, a püspöki ornátust, és az áldó gesztust emeli ki

Hildesheim-i Dóm kapu (részlet) A hildesheimi Szent Mihály Dóm bronz kapuja (Németország, 1015), széles körben ismert remekm .

A bronzöntés jelent sége mellett az ötvösség sem maradt el, habár számos remekm ve elpusztult. A kor jellegetes ötvöstárgyai az oltárel lapok, kereszték, gyertyatartók, kelyhek, pástorbótok, könyvtáblák. Szent István szarkofágja

Bencés apátság templom, Ják - kapu (1240-60)

Feltámadó lelkek

Krisztus és apostolok (kapu részlet)

165.

A középkor legnagyobb teológiai teljesítménye, a skolasztika. A skolasztika legkiemelkedőbb képviselője Aquinói Szent Tamás, mely a Summa Theologica a középkori bölcsélet legegységesebb szintézise.

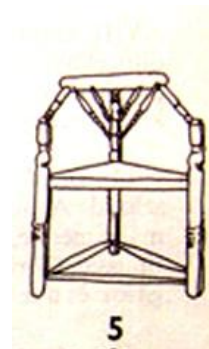
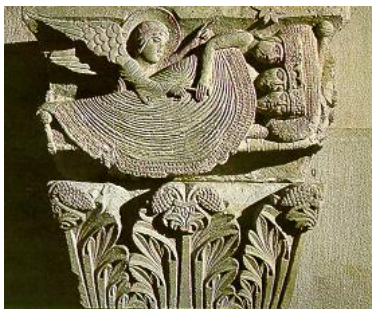
A román kori relief-m vészetnek e mesteri remeke a nagyvonalú stilizálást egyesíti a szemléltetve jellemzés kifejező erejével.

Az egyházi irodalom műfajai (prédikáció, legenda, himnuszköltészet) mellett azonban lassan a kultúrának egy új rétege fejlődött ki. A középkori irodalom egyik műfaja a legenda, leginkább prózában íródik, de verses változata sem ritka. 12. századi Európában a papság mellett a lovagság is jelentős kultúrateremtő réteggé vált. A lovagi irodalom szemléletbeli alapjai a lovagi fogadalom három sarkalatos erényén alapultak. Franciaországi Provence volt, innen indulva terjedt el a trubadúrlíra új hagyománya a középkori Európában. A vásárokon előadott szabad szájú komédiák, a népszerű vaskos történetek, a fabulák mégis részei a középkori irodalmának. Hazánk e korból fennmaradt kevés, kizárólag latin nyelvű irodalmi emléke - közöttük Anonymus krónikája a 12. század végén - között kiemelkedik a 12. századi Halotti beszéd, az első ismert, összefüggő magyar nyelvű prózai szöveg.

Készült: 1100 körül
 Germanisches
 Nationalmuseum,
 Nürnberg
 Vörösréz
 Az ereklyék mindennél
 nagyobb fontosságra
 tettek szert a
 középkorban.

Szék

Saint-Lazare székesegyház eleme. Készült: 1100 körül

Gótika

A gótikus (olasz: barbár) stílus a XII. században alakult ki a román stílusból Franciaországban, és Európa északi és keleti részein a XVI. századig fennmaradt. Itáliában a reneszánsz váltotta föl a XV. század elején. A kor meghatározó művészeti ága az építészet, innen kerültek át a stílusformák többi művészeti ágra is. A francia királyok központi hatalmat építettek ki, Itáliában városköztársaságok alakultak, a polgárság megerősödött, fellendül a kézműipar és a kereskedelem, céhek alakultak. Mindezzel párhuzamosan a pápaság hatalma hanyatlott. Az egyetemes latin nyelv egyházi irodalom mellett megjelent a nemzeti és a lovagi kultúra. A józan polgári szemlélet kezd el térbe kerülni, a vallásosság mellett újra megjelenik az életszeretet.

Műfajai: imádság, prédikáció, passió, példa, látomás, himnusz és legenda.

Az egyházi szertartásból alakultak ki a középkori drámák, melyek egyszerre három szinten is játszódhattak: a pokolban, a földön és a mennyben. Műfajai: misztérium (bibliai történetek színpadi előadása), miráculum (szentek életének csodás eseményei, szenvedéseik és vértanúhaláluk), moralitás (az ember életútjának bemutatása erkölcsi tanító szándékkal, erények és bűnök viaskodtak az ember lelkéért). A világi szemléletet képviselő lovagi irodalom, trubadúrlíra és vágánsköltészet (vágánsok = tekerők) nyelve már nemzeti volt. A lovagregény és lovagi eposz feltámasztották a hősmondákat.

Francois Villon: Haláltánc-ballada és a Ballada a senki fiáról műveit ebben a korban születtek. **Anonymus** írása: Gesta Hungarorum, Kézai (Keszi) Simon Gesta Hunnorum et Hungarorum, azaz „A hunok és a magyarok cselekedetei.”

Saint-Denis-i apátság

A párizsi Notre-Dame

A budapesti Mátyás-templom

Az ablakokban megjelenik a faragott kő csipke, más néven mérmű. A boltozatokat is változatosan díszítik. A lakóházak a polgárok gazdagodásával egyre igényesebbek, díszítettebbek lettek. Gyakoriak voltak a nemesek részére épített lakótornyok. Ekkor épültek az első egyetemek

Szent István szobra
Budapest

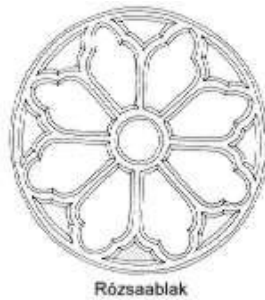

Gótikus keresztboltozat

167.

Limbourg testvérek: Részlet Berry herceg óraskönyvéből I: Krisztus megkeresztelkedése

Rózsablak

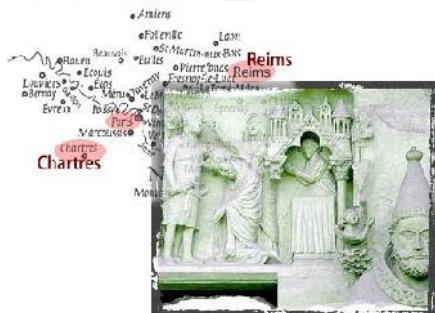

Falfestmények, táblaképek és kódexillusztrációk, miniatúrák

egyaránt nagy számban maradtak ránk. Az északi festészet gócpontja Németalföld lett, itt született meg a gótikus festészet remekműve, a Genti oltár, Hubert és Jan van Eyck alkotása.

A gótikus könyvfestészet legjelentősebb alkotása Berry herceg óraskönyve, a Limbourg testvérek műve

A gótika két jellegzetes díszítő eleme a kúszólevél és keresztvirág

Bútorok. Festmények

Ballada a Senki Fiairól

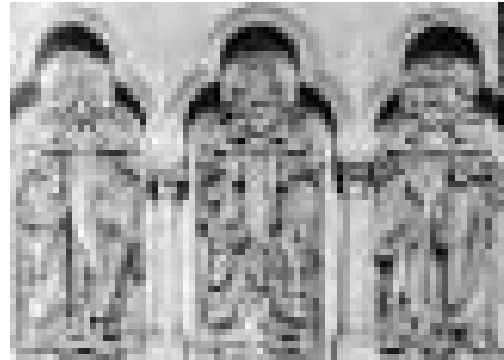
*Mimi nagy kalap, borult reám a kék ég,
 és kü barátom egy akadt: a kő.
 Kakoti talak között kavart az éhség,
 s halálra fártam róti hályhák előtt.
 Amerre zúlltam, csak cserepek hulltak
 s szájam széleig áradt már a sár,
 alam mellett a rőzsák elpusztáltak
 s lehelletemől megfakult a nyár,
 csodálom szinis már a napvilágot,
 hogy néha még rongyos vállamra sűt,
 én, ki megjartam mind a hat világot,
 megállva és leköpyve mindouult.*

169.

Zarándokok

Choir screen (detail)

1200-20 Stone Cathedral, Bamberg

Saint-Sernin Ágoston-rendi templom, Toulouse

A Három Királyok imádása

A szószéken hét domborm meséli el Krisztus életét. A második ábrázolja a napkeleti bölcsek Jézust imádó jelenetét, az el térben egy fekete bölcssel, a háttérben pedig négy fa utal a tájra.

170.

Reneszánsz

A reneszánsz szó újjászületést jelent. A reneszánsz egy átmeneti időszakra esik a középkor vége és az újkor kezdete között. Dante az első író, aki személyében megtestesítette a reneszánsz szellemiségét. A reneszánsz kort az itáliai reneszánsz nyitotta meg, a központja Firenze volt.

Poznan

A Szent Péter-bazilika kupolája

A Loire-menti Chambord kastély

A reneszánsz két évszázadának legfontosabb történelmi eseményei: a törökök elnyomulása, melynek eredményeként 1453-ban elesett Bizánc, és a 16. században török megszállás alá került Magyarország tekintélyes része; a 15. század végén Amerika felfedezése; a Habsburg világbirodalom kialakulása; Anglia tengeri hatalmának megalapozása; s a 16. század elején a reformáció. Ezek a főbb események alakították Európa országainak történetét. Itália ebben az időben politikailag erősen széttagolt. Franciaország a 16. században szilárd központi hatalommal rendelkezett, egységes állam. A reneszánsz e hadjáratok révén került át Franciaországba. Anglia a 16. században fejlett kézművesiparral rendelkezett, gazdaságilag fellendülő ország. A reformáció hamarosan két ágra szakadt: a Luther Márton köré tömörültek a mérsékeltre és a vallásújító tanokból inkább az újítást hangsúlyozó, forradalmi irányzatra. Ez utóbbi szellemi vezetője Műnzler Tamás zwickaui pap volt. A fennálló rendet bíráló tanításával forrpontra szította a városi szegénység és a parasztság elégedetlenségét, amely 1524-ben nyílt felkelésben robbant ki: a Műnzler Tamás vezetésével zajló nagy német parasztháborúban

Luther Márton

171.

Oroszország városai közül a 15. században Moszkva emelkedik ki. Bizánc eleste után a görögkeleti egyházak központja. Magyarország a 15. század második felében, Mátyás király uralkodása alatt Európa egyik nagyhatalma.

Mátyás király

Az olasz irodalom késő középkori mesterei, Petrarca és Boccaccio. Évezrednyi feledés után kiderítették újra az ókori római szerzőket, amelyekben azt a polgári világot, amelyet példaként állíthattak az itáliai városok elé. Az antik kultúra élesztésének ez a nagyhatású szellemi áramlata a humanizmus. A humanizmus széles körű terjedéséhez a 15. század közepén nagyban hozzájárult Gutenberg korszakos jelentsége találmánya, a könyvnyomtatás. Hazánkban az első, Hess András budai nyomdáját Mátyás király állíttatta fel. Jellegzetesen reneszánsz egyéniség volt a 15-16. század fordulóján Leonardo da Vinci. A reneszánsz ember a földi életet állította központba: harmóniában akart élni a földi létben és boldog lélekként üdvözülni a túlvilágon.

Reneszánsz szobrászok a mozgalmasabb kompozíciókat részesítették előnyben. Újból felfedezték az antik korokban elterjedt kontraposztót, amely először Polükleitész lánzsavivén volt látható.

Paradicsom kapu Ghiberti

Dávid

Salamon király találkozása Sába királynéjével

Gaetano

Donatello

Michelangelo

Pieta

172.

Leonardo Da Vinci

Mona Lisa

Utolsó vacsora

Sandro Botticelli (1445-1510) műveiben a Mediciek firenzei udvarának költői és finomult légkörét jeleníti meg.

Vénusz születése

Tavaszi

A reneszánsz első korszaka: az anyanyelv irodalmak virágzásának kora. A reneszánsz második korszakában: a klasszikus műveltség megvalósításának korában. A reneszánsz harmadik korszaka: a nemzeti nyelv irodalmak kialakulásának kora.

Shakespeare

Isteni színjáték

173.

Bútorok

Barokk

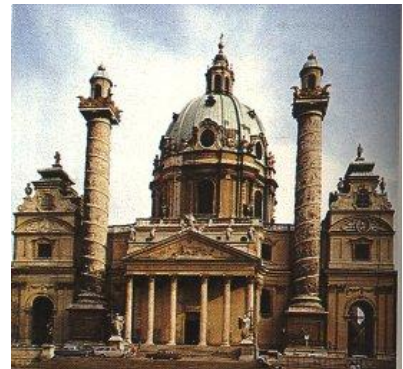
A barokk a reneszánsz után következő főbb művészeti korstílus, amely kb. 1600-tól kb. 1750-ig tartott, és melyre bonyolult minták, gazdag díszítés, monumentalitás jellemző. A barokk eszméi háttere egyértelműen a sok támadást és kritikát átélő katolikus egyház által indított ellenreformáció, katolikus megújulás volt. Teológiai és hatalmi szempontból jelentős volt a Loyolai Szent Ignác alapította jezsuita rend. A barokk építészet legfőbb alkotásai egyértelműen a templomok: ezek a monumentális építmények rendkívüli díszítettségükkel, aranyozásaikkal, márványdíszekkel az egyszerű hívek voltak hivatottak elkápráztatni és ráébreszteni a római katolikus Anyaszentegyház hatalmára és nagyságára. A barokk építészet egyik alapmotívuma a csigavonal volt. Nevezetes Fischer von Erlach (1656-1723), osztrák barokk építész.

Bernini: Szent Péter tér

Fischer von Erlach tervezte Karl Borromäus-templom

A barokk idején szélsőséges, patetikus, nem egyszer földöntúli emberi érzelmek hangsúlyos ábrázolása válik jellemzővé. A barokk szobrok mozgalmasak, diszharmonikusak, gyakran kihasználják a fény-árnyék hatások nyújtotta illúziókeltési lehetőségeket. Bernini talán leghíresebb épületegyüttese a római Szent Péter-bazilika kolonádja, szintén tervezte Szent Péter trónusát és a főoltár feletti baldachint.

Bernini: Szent Teréz extázisa

A barokk festészet az időben lejátszódó cselekményt, a történetet akarta bemutatni. A legismertebb barokk stílusú magyar festő Mányoki Ádám, II. Rákóczi Ferenc portréjának megalkotója.

A zenei barokkot kb. 1608-tól, az első opera (szerzője: Claudio Monteverdi) megszületéséig 1750-ig, Johann Sebastian Bach haláláig számoljuk. A világirodalom egyik legjelentősebb alkotása, a lovagregényparódia Don Quijote, Miguel de Cervantes műve.

175.

Rembrandt (1606-1669) : Ganimedes elrablása

Anthony van Dyck: Mary Ruthven portréja

A barokkot szokás időben szakaszolni - beszélnek korai, érett és késő-barokkról, ám ennél fontosabb az, hogy jellegét, tartalmát tekintve két nagy csoportot különítenek el: A főúri, katolikus barokk és a polgári, protestáns barokk.

Barokk butorok

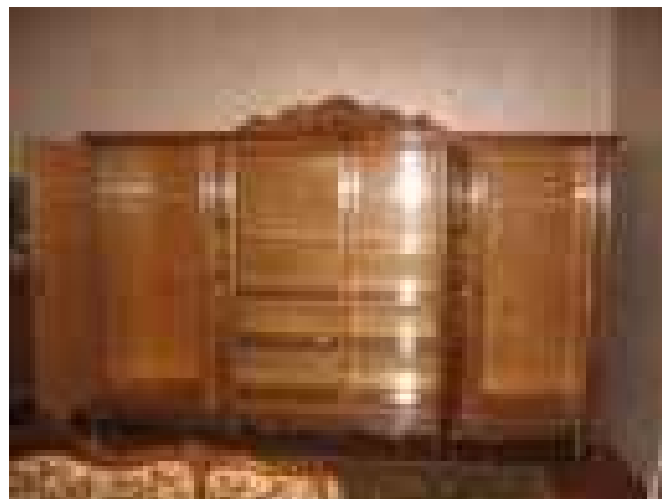
Zainer munkájának "saktáblás" kötése igazi ritkaság

176.

További barokk bútorok

177.

Régence, Rokokó, Chippendale

Régence

(Ejtsd: rézsansz), Franciaországban szokásos megjelölése a francia művészet azon irányának, amely XV. Lajos kiskorúsága, Orléans-i Fülöp herceg régenssége alatt (1715-23) uralkodott. Ebben a fejlődésben a régence-ot az jellemzi, hogy a vonalak mozgását növényi motívumokkal jelzi. Épp úgy megvan ez a tulajdonság a Robert de Cotte (1656-1735) után következő befolyásos építészek művein, így a Boffrand Germain paneu-in, vagy a Soubise-palotát építő Jean Baptiste Leroux alkotásain, mint Oppenordt Gilles Marie művein. Oppenordt még talán nagyobb hatással volt az építészeteivel kora iparművészetére, mint egyéb munkáival. A 18. századi francia építészeten és iparművészetben jelentkező stílus. Átmenetet képvisel a súlyos Louis-quatörze és a könnyed ~ rokokó között.

Épület

Festészet

Rembrandt: A posztócéh előljárói c. képe.

Bútorok

A díszítménynek a bútorra való befolyása ebben a korban a leghatalmasabb. Kis túlzással azt lehetne mondani, hogy a bútoregész fejlődése a rokokóig nem egyéb, mint a díszítmény irányában való fejlődés. Ebben a fejlődésben a régence-ot az jellemzi, hogy a vonalak mozgását növényi motívumokkal jelzi. A régence-kor legjelentősebb bútorművese Charles Cressent volt. Cressent bútoraik mind luxusbútorok.

Letta a régence és rokokóbútor igazi megteremtője. A Boulle-idő nehézkes típusába friss életet lehelte és a túlterhelt formákat életteljes palántává egyszer sítette. Az ő személyes érdeme a részeknek összeolvasztása, a felépítések egysége, amikre mindig büszke volt.

Komód C. Cressent műhelyéből

Aranyozott karszék
Cressent stílusában

A régensség, majd XV. Lajos uralkodása alatt válik olyanná az élet - természetesen az arisztokrácia számára, - hogy Talleyrand méltán mondhatta: "aki nem élt 1789 előtt, nem ismeri az élet édességét".

Rokokó

A rokokó használata általánosabb és gyakoribb, mint a jelentés, amit társítunk hozzá. 1720/35 és 1770/80 között virágzó irányzat, díszít rendszer, amely fként az iparm vészetben hódított. Legtágabb értelemben a 18. század elejét l a 19. század els negyedéig, harmadáig tartott Európa különböz területein, más-más m vészeti ágban. A rokokó szó kagylót jelent; a díszít elem mint kagyló finom mív apró tárgyat jelent. Egyes értelmezések szerint a rokokó és a barokk között genetikus kapcsolat van: a barokk túlhajtásaira válasz

A bajorországi Ottobeuren bazilika pavilon

Georg Wenzeslaus von Knobelsdorff: Sansouci

A rokokó érzékiség- és élvezetközpontúsága, hedonizmusa válasz a XIV. Lajos uralkodására jellemző etikett zártágára (deformált klasszicizmus) és az udvar egyre bigottabb katolicizmusára (kés -barokk).

A rokokó emberének a célja az élet örömeinek kinyilvánítása és hajszolása. A kor szalonéletének központi figurája a szerető, a kegyenc, aki nagymértékben befolyásolta a kor bútort- és tárgykultúráját.

A Rokokó legfőbb jellemzői (francia 'rocaille' = kagyló) összegezve:

- "miniatűr barokk"
- könnyedebb, játékosabb formák
- rendkívül finom, aprólékos megmunkálás
- különösen a szobabelsők kialakításában, használati tárgyakon figyelhető meg
- festményeken, versekben gyakori az intimebb, erotikusabb téma

A rokokó építészet dekorációit levélzet, napsugarak, groteszkek és a kagylódíszek adták. A helyiségek iszokatlan formájúak voltak: kör alakúak vagy oválisak. Jellemző színek az elefántcsont-fehér, a halványkék és az arany. Az ekkor épült kastélyok, templomok a többi művészeti ág segítségével egy mesterkéltn, színpadi világot teremtettek. A vidéki tájakat kertté varázsolták, a patakokból vízeséseket formáltak. A kastély faragott, túldíszített oszlopai és szökőkútjai között olyan, mintha lebegne. Az ablakot törtvonalú, kacsaringós párkányzat díszíti, a tetőt szobrok koszorúzzák.

179.

Esterházy kastély, Fertőd

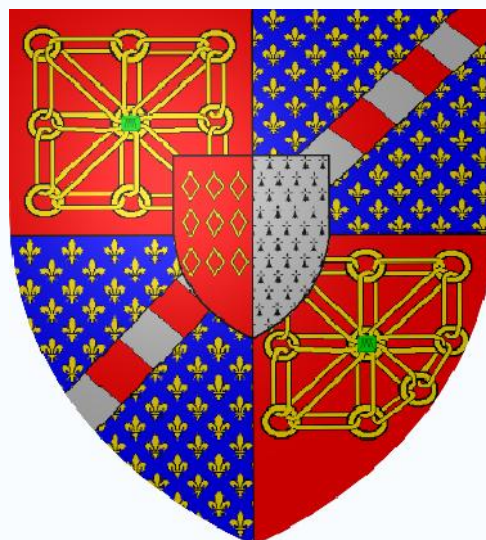

Irodalom

A rokokó irodalom a kései barokk és a felvilágosodás tendenciáival egyidőben alakult ki. Egyes szerzőknél egyszerre jelenik meg a modernebb irányzatokkal, a szentimentalizmussal és a klasszicizmussal, mint az ifjú Johann Wolfgang Goethe és Csokonai Vitéz Mihály életművében.

Legfőbb tárgyköre az epekedő szerelem, melyhez finom erotika társul. Felhasznál mitológiai alakokat, elsősorban amoretteket, puttókat, a virágok és a tavasz istennőjét, Flórárt és az ifjúság istennőjét, Hébét. Jellemző motívum a virágzó kert, a csillagos ég. Általában elmondható, hogy mindent az ember köré miniaturizál. Fokozottan megjelennek az érzékelés benyomásai: finom illatok, a naplemente színei, édes ízek; mindez életigenlést sugall.

A verselésben csilingelő rímek, stilizált formák, szimultán ritmus, zeneiség a rokokó eszköztára. Kedvelt műfajok a vígjáték, vígposz, idill, borsal, erotikus verses elbeszélés.

Soubise család címere

180.

asztali óra a 18. századból

Finoman megmunkált porcelán tintatartó

A rokokó szobrászat f leg játékos, dekoratív szobrocskákat, porcelán plasztikákat készített. A kastélyok hivalkodó pompája nemcsak a bels teret, hanem a kertet is átalakította. Megjelentek a kerti szobrok, a kutakat és szök kutakat mitologikus és allegorikus k figurák, faragott vázák, szoborcsoportok díszítették.

Itáliában, a rokokó szobrászat és Róma legnagyobb és leghíresebb szök kútja - Nicola Salvi alkotása, a Trevi kút, 1762-b l.

Szent Flórián

Nepomuki Szent János
Dionysius Stanetti alkotása

Mikes Kelemen

181.

Az élet "gáláns" oldalait bemutató zsánerképen, a "fête galante"-on vidám, társaság látható a szabadban, kosztümszerű ruhában, s a férfiak és nők felszabadultan szórakoznak, muzsikálnak, táncolnak. Igazi cselekmény nincs; e képek valódi témája az idill, a gondtalan, vidám élet, az "arkádiai" boldogság. A szándék az, hogy a művész a megfestés, a szín fizikai szépségével nyújtson élményt a szemlélőnek.

Madame de Pompadour

Louis XV en habit de sacre

E korszakban Itália Európa legvonzóbb, legérdekesebb, leglátogatottabb térségének, a kultúra és civilizáció bölcs jénak, a "modern" művészet hazájának számított.

A 18. században a veduta két fő változata fejlődött ki: az "idealizált" és a "reális" városkép. Francesco Guardi velencei városképfestő.

A Képiállítás 1754

A velencei doge

festészet allegóriája Álarcosbál c.

Művész Giovanni Battista Tiepolo, velencei festő élénk tónusokat használ, és a meleg sárga színek széles skáláját vonultatja föl. A velencei karnevál elegáns mulatói a commedia dell'arte vidám figuráival keverednek.

Butorok

Komód

Interieur

Famozai kos komód 1745-b l,
Székek

Markettadiszos, veretes komód,
XV. Lajos korából, Boudin Leonard
Cressent
XV. Lajos korabeli
kerekfotel

Sarokkomód G.
Joubert m helyéb l

Kárpitozott pihen fotel

Aranyozott rokokó fotel, gobelin kárpitozással, Gourdin m helyében

A Chippendale stílus

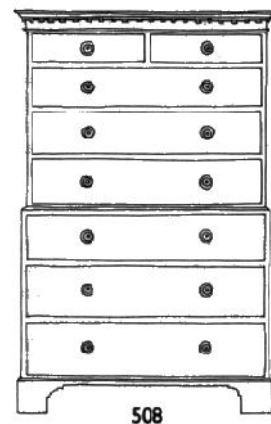
183.

Míg a francia bútorm vészet korszakainak a királyok adnak nevet, az angol berendez stílus több fejezete egy-egy nagy hatású m vészhez kapcsolódik. Így lett Chippendale (1718-1779) "a bútorm vészet egyik legnagyobb alakja", az angol rokokó névadója. 1753-ban megjelentette a *The Gentleman and Cabinet-Maker's Director*-t, azaz az urak és m bútorasztalosok számára készült katalógusát. Rövid bevezet je azért érdekes számunkra, mert tudatosan és ráadásul az akkori legmodernebb ízlés jegyében elevenítette fel, építette bútorm vészetébe a keleti (kínaizáló), illetve a régies (gótikus) elemeket. Chippendale-nél több I van szó: a kínai bambuszútorok hajlékony idomainak a hatásáról kell beszélnünk. F leg a székekben, amelyek legmarkánsabb munkái, és amelyek heged , vese, bab, szalag és S alakú támláiban félreérthetetlenül ismerünk rá bútoraira.

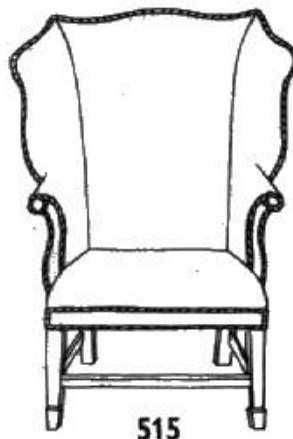
A mintalapokról csak annyi bizonyos, hogy Chippendale rajzolta ket.

Könyvszekrény Hepplewhite korából, késői

Hepplewhite magas, fiókos szekrény

Füle fauteuil

A bútor lakásnak, lakószobának berendezésére használt, általában fából készült nagyobb használati, kényelmi berendezés, tárgy, illetve ezek összessége. Más megfogalmazás szerint a bútor épületek els sorban bels terének többnyire mozgatható, az emberi tartózkodás kényelmét, a helyiség rendeltetését szolgáló berendezése.

Klasszicizmus

A 18. század közepétől a 19. század közepéig tartó időszakot klasszicizmusnak nevezzük.

Az új, görög stílusnak is nevezett klasszicizmus építészete a nyugalmat és az egyensúlyt tartotta fontosnak.

Az egyenes vonalak váltak jellemzővé, a tiszta és egyszerű alaprajz, a vízszintes tagoltság és a szigorú arányok mellett. Az épületeken antik görög díszítőelemeket, görög oszlopokat, timpanont találunk. Az ókorhoz visszanyúló klasszicizmust az egyes országokban erősen átszínezte a társadalmi viszonyok különbségeiből fakadó sajátos igény. Az antik építészet világa a francia forradalom nemzedékének a demokrácia esszerű rendjét, Napóleon korának a császárság fényét jelképezte. Az angolok a természetességet fedezték fel benne. A németek számára a fenséges múlttól tanúskodott. A cári Oroszországot a monumentalitásával nyögözte le. Ennek megfelelően a követésében is más-más útra tértek. A stílus területre jellemző, külön változatait alakították ki, a francia építészeti a görög dór emlékek példájára szigorú stílust alakított ki. Ez az irányzat a direktórium időszakáról elnevezett directoire: jellemző emléke a párizsi Odeon.

A legnagyobb és legfontosabb francia klasszicista épület Párizsban a Szent Genováva, azaz a Pantheon. Soufflot monumentális épülete új korszakot nyitott az egyházi építkezésben. A templom építését XV. Lajos parancsára kezdték el. Napóleon császársága alatt a stílus megváltozott, ünnepélyesebb stílusirányzat a császárságról elnevezett empire. Neves képviselője Jean Francois Chalgrin Jelentés mvei Párizsban az Odeon és az Étoile diadalív. Angliában a klasszicizmus korai szakaszának európai hírnagy mestere Robert Adam. Robert Adam mindenekelőtt az enteriőr művészetben volt felülmúlhatatlan. Az antik világot egyénien visszaidéző, kifinomult díszítőstílus a klasszicizmus mestereire Európa-szerte erősen hatott. Osterley Park House - a György korabeli Adam-stílust a szimmetria, a tiszta, egyenes vonalak és a mozgalmasság jellemzi. Az épületen felfedezhető a görög-római építészet hatása. Az Old College építését az építés 1789-ben kezdte, de halála miatt William Henry Playfair fejezte be.

Osterley Park House

Old College

Levéltár, Edinburgh

Robert Smirke, a legismertebb angol építész, a görög építészeti új életre kelt irányzat egyik vezetője. Hívősen klasszicizáló stílusának nagyszabású, ismert emléke a londoni British Museum. A tömbszerű, tisztán tagolt épületet az eredeti tervek alapján nem csak a homlokzati részen díszítette volna ión oszlopsor, hanem az egész épületet övezte volna. A belső termekben is megtalálható oszlopok egyaránt funkcionálnak díszítő- és tartóelemekként.

A német klasszicizmus két fontos központja Berlin és München. Az egyik Poroszország fővárosa; ott a vezető mester egyben az európai klasszicizmus nagy egyénisége Karl Friedrich Schinkel. A másik a bajor királyság fővárosa; ott Leo von Klenze volt a legjelentősebb építész. Mindketten a klasszicizmus egy-egy sajátos, külön vonalát képviselik. Karl Friedrich Schinkel kitűnően képzett, az ókort a tudós alaposságával ismerő építész.

A középítkezés jelentős emlékei a budapesti Lánchíd és az Alagút. Megvalósításuk mindenekelőtt Széchenyi István érdeme. A klasszicizmus idején történik a francia szabadságharc és az amerikai függetlenségi háború.

Londoni British Museum

Berlini színház, a Schauspielhaus.

Hild József Esztergomi bazilika

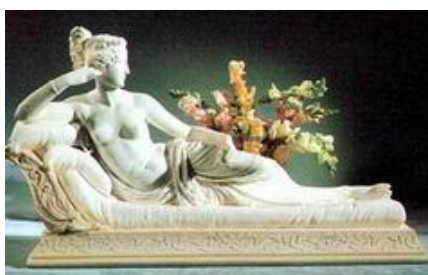
A pompeii ásatásoknak köszönhetően divatba jött antik stílus a kor szobrászatára is komoly hatást gyakorolt. A francia udvari szobrászai nagy tekintélyt és hírnevet élveztek. A nagy fordulatot Antonio Canova fellépése jelentette.

13. Kelemen pápa síremléke Krisztina f hercegnő síremléke A három grácia

Ámor és Psyche

Canova szerint az antik művészetet nem szabad szolgáiban másolni, hanem szellemének utánzására kell törekedni. Napóleon nővére Camillo Borghese herceg hitvese volt. Canovával Vénuszként örökítette meg magát a Paolina Borghese kompozícióban. A művész a klasszicizmus hősi nyugalmaival ábrázolta modelljét. A Venus Italica a Medici Venus másolata az eredeti helyettesítésére készült, mikor Napóleon azt Párizsba vitette.

Paolina Borghese

Venus Italica

Jason az aranygyapjúvállal

Apolló és a múzsák

Vénusz

A klasszicizmus általában igen tartózkodó volt a díszítés terén, főleg a színességet kerülte, hogy az építészeti formái és ahol lehetséges: nemes burkolóanyagai minél zavartalanabban érvényesüljenek. E fél század legjelentősebb szobrászegyénisége Ferenczy István. A klasszicizmus későbbi képviselője Kugler Pál Ferenc.

Kölcsey Ferenc

Pásztorlányka

Öregasszony

Liszt Ferenc

Az ókori római művészet újbóli felfedezése a festészetet sem hagyta érintetlenül. A kor festői el szeretettel alkalmazták a klasszikus szépségeszmény harmonikus arányait és formáit. A 18. század egyik legnagyobb hatású művésze, az olasz Piranesi hangulatos metszetek sorozatában örökítette meg az antik világ maradványait, főleg Rómának fennmaradt római kori építményeinek romjait. A 18. században közel egy százados hanyatlás után az aragóniai születésű Goya emelte ismét európai színvonalra a spanyol festészetet.

Festészet

A vízfordó leány

Franciaországban a klasszicizmus első jelentős festőegyénisége Jacques Louis David, aki később Napóleon kedvelt festője lett. Az Akadémián tanult majd 1774-ben elnyerte azt az ösztöndíjat, amellyel Rómába utazhatott és ott is a klasszicizmus híve lett, az antik emlékek hatása alá került.

Horatiusok esküje

A labdaházi eskü

Anglia irodalmában a preromantika megkülönböztethető a klasszicizmustól. A kor kiváló angol festője, William Hogarth az erkölcsi célzatú társadalmi szatíra létjogosultságáért harcolt. A német klasszicista festészet tisztelt, a kor ízlésáramlatait irányító alakja Anton Raphael Mengs volt.

A házassági szerződés

Nem sokkal a házasság után

A grófné öngyilkossága

Mária Lujza

id. Markó Károly: Visegrád

Donát János: Lanton játszó n

Donát János szolid, kissé száraz kivitel, klasszicista h. vösség arcképein csak halványan jelenik meg modelljei egyénisége, szívesebben idealizálja vonásaikat.

A klasszikus irodalom kifejezést már az antik irodalomban is ismerték. A klasszicizmus alapja a tudományos gondolkodás. Két ismeretelméleti, filozófiai irányzat hat leginkább. Az egyik az empirizmus, a másik a racionalizmus. A klasszicizmus esztétikája szerint a természetet kell ábrázolni, de csak a szépet. Horatio szavaival: "használni és gyönyörködtetni" Főbb m. fajtái: eposz, tragédia, óda, epigramma, tanmese, tanköltemény, nevel. dési regény, államregény, szatíra és episztola. Az els. csoportba tartozóak a franciás irány követ. i, ún. test. rírók. A másik csoport jellemz. je az ún. latinus irány vagy a deákos klasszicizmus. (Csokonai Vitéz Mihály). Külön csoportot alkottak még az ún. népszerűk is.. Végül az utolsó csoport jobb híján viseli a következ. jelz. t - a németes irány. (Kazinczy). A filozófiák közül az empirizmus tanításait vették át. (Jean-Jacques Rousseau) A klasszicizmus óriásai: Goethe és Schiller.

Butorok

Függönyök

188.

Az utolsó építészeti stílus a klasszicizmus. A francia klasszicista irányzatban az ókori görög formák újraéledtek és a bútorszövegetek is görög mintaelemekkel; vázával, babérággal, akantusszal, virágkoszorúval díszítették.

Copf, Directoire, Empire

Copf (protestáns barokk.)

A copf stílus (vagy egyszerűen csak copf) művészeti stílus volt Közép-Európában a 18. század utolsó évtizedeiben. Átmenetet képvisel a rokokó és a klasszicizmus között. A copf a német Zopf-ból ered és valami ősdit, elavultat, nagyképművelést és unalmasságot jelent. A szó az oszlopok és szemöldökpárkányok füzéres és a copfra mint hajviseletre emlékeztető díszítőmunkáira utal. Minálunk a Bessenyei-korszak tulajdonképpen a copfhoz tartozik. Nyugodt, egyszerű. Világos áttekinthetőség jellemzi.

Fellner Jakab szobra Tatán

Protestáns, copf stílus

Copf karosszék

A klasszicista építészet korai, a 18. század utolsó évtizedeiben kibontakozó irányzata. Franciaországban XVI. Lajos-stílusnak nevezték, a copf elnevezést német nyelvterületen az épületek külső díszítésében alkalmazott, a copfos parókákra emlékeztető fonott füzérmintáról kapta. A hazai copf épületeket a leegyszerűsített formák és a klasszikus antik építészeti elemek alkalmazása jellemezte. A városi középületek, hivatalok mellett copf stílusban épült fel számos dunántúli vidéki kúria, polgár- és parasztház is (Badacsony, Szegedi Róza-ház). A német és osztrák területeken a klasszicizmus sajátos válfaja honosult meg, a copf stílus. A copf interieur egyszerű és szigorú. A függönyök és bútorkészlet színe és mintázata összhangolt.

190.

Directoire

A legrövidebb átmeneti stílus, mely a 18. század végén a francia forradalom és a Napóleoni hódítások közti időszakra tehető. A bútorokon kétféle hatás érződik. Az egyik a XVI. Lajos nevével fémjelzett Louis seize klasszicizáló stílus, a másik az empire (e. ampír) hatása, mely Napóleon egyiptomi hadjáratának köszönhető. A forradalom utáni bútorok kiegyensúlyozott vonalainak és harmonikus tömegeinek törvényei lényegében az antik építészetből fakadnak. A directoire néhány jellemzője: egyszerű egyenes formák és vonalak, puritánság, kevés díszítés, római vagy egyiptomi régiségekről átvett díszítő motívumok. A direktóriumi id kben henger alakú párnák voltak. Bátran mondhatjuk az empire el futárának. A direktóriumi bútorok díszítése leegyszer sődik, az intarzia-berakás teljesen elt nik, a rátett díszek egyszer leveles koszorúkra szegényednek és ékítés gyanánt beérik csupán kék, zöld vagy legfeljebb arany kontúrokat követ vonalakkal. A fény zést és az élvezeteket hajszoló Párizs szalonjaiban kifejlik a Direktórium klasszicista stílusa A forradalmat követ években új stílusirányzat jött létre. Az 1795-1799 közötti id szak stílusa átmenet a klasszicizmus és az empire között. Ridegen és józanul alkalmazta a római formákat. F leg az iparm vészetre és a viseletre hatott. A francia építészet a görög dór emlékek példájára szigorú stílust alakított ki. Ez az irányzat a direktórium id szakáról elnevezett directoire: jellemz emléke a párizsi Odeon. Maga a névadó Directorium csak 1795 őszétől 1799 őszéig m ködött, de hatása még sokáig él a m vészetben, így a directoiret is átmeneti stílusnak tekinthetjük a Louis seize és az empire között. Szigoru, forradalmian puritán, római stílus. Az ország és lakóinak zöme elszegényedett: a bútorok leegyszer sődnek. A szerény mértékletesség szinte törvénnyé válik: a formák geometrikusak, erőteljesek, egyszerűek: egyenes vonalak, sima felületek, kevés dísz, a belső terek is spártaiak, fehérre festettek. A faberakás, az intarzia és a bronzveretek gyakorlatilag eltűnnek. A hasznosság elve váltja fel a hivatkozást. de ezekre úgyszincs se idő, se pénz. A leegyszer sített formákhoz azonban merész, irreálisan monumentális, a részletekkel mitsem törődő elképzelések kapcsolódnak. Ilyen például L. E. Boullée Newton emlékm ve, a hatalmas gömb. A forradalom építészete erőteljes és egyszerű. Részben a nemrég megismert pompeii- és egyiptomi formakincsből, részben a szicíliai görög templomok archaikus nehézségéből táplálkozik. Kerüli a díszítőelemeket mert ellenkeznek puritán felfogásával. Belsejében valami irracionális fényzőn világítja meg a befüggesztett, az univerzumot jelképező gömböt, vagy a teljesen elsötétített tér planetáriumszer en jeleníti meg a csillagos égboltot. Operaház tervén (1789) is egy hatemelet magas portikusok által közrefogott hatalmas gömbbe építi be a "félbe-vágott Pantheont" - mint nézőteret.

Odeon, Párizs

Empire

191.

Többé-kevésbé id ben is a napóleoni császárság periódusára korlátozódik az a stílus, amelynek neve pontosan kifejezi azt, amit jelöl: a francia empire (ejtsd: ampír) szó ugyanis császárságot jelent. Kibontakozása a 19. sz. elejére tehető. Bonaparte Napóleon, császári hatalma teljében, a Római Birodalom (illetve Egyiptom) örököseként kívánta magát megörökíteni. A korszak propagandisztikus építészete az ókori keleti birodalmak fényét és Róma életigenl pompáját tekintette követendő példának, ami a hitelességet illeti, kevés sikerrel, de a kis-ázsiai, egyiptomi és itáliai elemeket ötvöz stílus egészen sajátosan kötődik korához, öltözködési és bútorstílust is szült. A grandiózus kompozíciók gyakran felhasználták a görög és egyiptomi formanyelvet, romantikusan átértelmezve a klasszikus motívumokat. Franciaországban a stílust Pierre Léonard Fontain és Charles Percier építészek fejlesztették tökélyre. Az empire Napóleon bukása után is nagy hatással volt Európa jelentős részére

Építészet

Arc de Triomphe du Carrousel

A Békéscsabai Nagytemplomnál a feszességet és tiszteletet parancsoló empire gyzedelme

A Sándor palota

Első nevezetesebb klasszicizáló épületünk Sándor gróf budai palotája, a mai miniszterelnökségi épület, melynek akkor világraszóló híre volt s mely nyomott arányaival és szigorúbb egyszerűségével az empire ízlésének jellemző példája.

Empire szalon

Festészet

Mária Terézia

Szobrászat

Enterier

Bronz, alabástrom és korabeli barokk fa szobor

Az empire stílusa az első a művészettörténelem során, amelyik kardok és szuronyok segítségével születik, és azok segítségével válik ismerté az egész világon. Ezt a harcias múltját pedig Bonaparte Napóleon hódításainak és feleségének, Josephinenek köszönhetette, aki korának művészetének nagy pártfogójának számított.

A direktóriummi klasszicizmus magára véve az egyiptomi és etruszk stílusjegyeket, a napóleoni uralom végéig is magába foglalva létrehozta a császárság sajátos művészeti arculatát, melyet az imperátor tiszteletére empire-nek neveznek el. Az empire népszerűsége így futótűzként hódította meg Európa országait és azok polgári rétegeit, az imperátorral együtt.

Az uralkodó szín a mahagónivörös a cseresznyefa szín és a fekete. Az ágyak és a heverők sajátossága a faragott díszítés. A kárpitozás és azok anyagai igen magas színvonalúak. (Brokát, selyem, festett kartonok, sok rojt és sok zsinór). Ékítményei közé tartoznak: jellegzetes figurális elemek, mint a sfinxek, hermák, griffek, különféle állatok, lantok, amforák, állatlábak és még sok más egyéb ókorban használt díszítőelem. A névenyi díszítőelemek közül: a koszorúk, rózsák, palmetták, lótusz, vagy az akantusz levelek egyaránt. Közkedvelt motívumok közé tartoznak még a kardok, sisakok, fáklyák, bűvészarú ábrázolások, csillagok és a korona Napóleon monogramjával, mint hatalmi jelkép. Az empire minden kozmopolizmusával együtt a stílustörténet egyik legegységesebb formavilágát képviseli a lakberendezésben mind a mai napig.

Bútor, lakberendezés

A kor bútoraira nehézkesség jellemző. Felületük sima, melyeket többnyire aranyozott domborművességek vagy bronzrátékek díszítettek. Az intarziás berakás szinte teljesen kimegy a divatból.

Etruszk díszítés empire ágy, (lit en bateau)

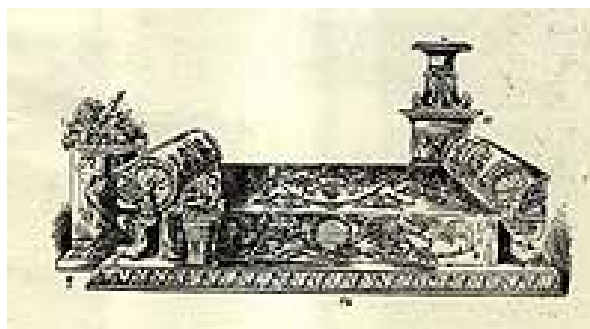

David Mme Récamier című festménye, Louvre

A mindennapi életben is divatba jött az antik kultúra, ami a ruhaviseletben éppúgy, mint a bútorkészítésben. A napóleoni klasszicizmust empire stílusnak is nevezik.

Josephine császárné ágya
1810 körül

Angol empire ágydívány (Thomas Hope)

A klasszicizmust néhány országban neoklasszicizmus néven ismerik (pl. angol neoclassicism), míg nálunk ez a kifejezés a 19. század végéig, a historizmus keretében divatosabbá vált „új-klasszicizmust” jelenti. A klasszicizmus csúcspontja, az empire, I. Napóleontól - az imperátortól - kapta nevét. Nyugodt vonalak, hideg, elkelő árnyalatú sima felületek jellemzik. Ugyanakkor pazar anyagokkal, mint a gobelin és a hímzés, már nemcsak a bútorokat díszítik, hanem paravánokat, gyertyaellenzőket is. A textíliák ornamentális elemei bonyolult palmetták, babérágak, indák, virágkosarak, füzérek.

194.

Koloniális stílus

A koloniális gyarmati jelent. Gyarmati m vészetet. Egykor a gyarmatok iparm vészetét jellemezték ezzel a szóval. Maradjunk is tehát - előljáróban - ennyiben: a kézikönyvek többsége ugyanis nem tekinti korstílusnak. Nem tárgyalja önálló fejezetben. Noha a kolonál, koloniális kifejezés - jelz ként legalább - minden összefoglaló lakásm vészeti m ben felbukkan.

Kaesz Gyula immár klasszikus összefoglalásában azt írja, hogy koloniál stílus nincs is: koloniál stílusokról lehet és kell beszélnünk. Tökéletesen igaza van. Könyvében els sorban az amerikai koloniális bútorokról szól, amelyeknek történetét három korszakra osztva mutatja be; de hozzá kell tennünk, hogy amit amerikainak mond, az valójában Észak-Amerikára vonatkozik. Létezik ugyanis latin-amerikai koloniál, s t, indiai, meg afrikai is (például a portugál gyarmatokon).

A gyarmatosításban vitathatatlanul a spanyol és portugál hajósoké a kezdeményez - szerep. A legjelent sebb gyarmatbirodalmat azonban Anglia hozta létre; a tizenhetedik század derekán tört az élre és a múlt század elején élte virágkorát. Az elfoglalt területeken a hódítók kultúrája rátelepedett a helyi kézm vességre, vagy (ha ilyen nem volt) az európai m vészet terjedt el a bevándorlók nyomán.

Épületek

Hotel Majestic Kolonial stílus

Kolonial stílusú épület Budapest Sashegyen

Bútorok

2 ajtós 3 fiókos

3 üvegajtós, 2 ajtós, 5 fiókos komód

195.

Koloniál szék, kanapé

A koloniál nem igazi korstílus, ezért koloniál festészet, szobrászat nincs.

196.

Biedermeier

A biedermeier átmeneti művészeti stílus volt elsősorban Közép-Európában, főként 1815 és 1848 között. Több művészeti ágban, így a festészetben, az irodalomban és a lakáskultúrában is jelentkezett. A stílus kispolgármiliet, békét, nyugalmat áraszt egyszerű eszközökkel, pátoszmentesen, mind a festészetben, mind a lakásberendezések területén. Jellemzője a kisember megérett ábrázolása. Ezért fontos szerephez jut a portré, a biedermeier portrék általában kispolgári romantikával átítatott klasszicista festmények.

A 19. század első felének stílusirányzata - a romantika és a klasszicizmus kispolgári változata, legjellemzőbb vonása az érzelmes intimitás.

Biedermeier-Fassade in Baden bei Wien

Carl Spitzweg - ein typischer Maler der Biedermeier-Epoche
(hier: "Der Sonntagsspaziergang")

Postkartenmotiv als Beispiel für Biedermeier-Mode

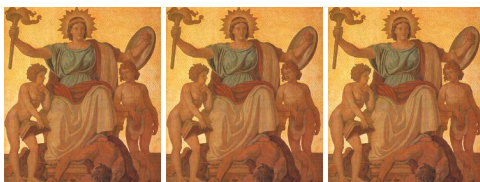
197.

Than Mór A m veltség diadala

Ferenczy István Pásztorlányka

198.

A korra jellemző textíliák a csíkos és az egyszínű ripsz. A kisebb méretű hálószobákból eltűnik a mennyezetes ágy. Megjelentek viszont a polgári otthonok, lakó- és fogadóhelyiségekben is az ülő- és fekvőbútorok: kanapék, szófák, díványok. A bútorok bevonata színes, rajtuk a virágminták uralkodnak. A nyomott-mintás pamutvászon és ripsz mellett, a gazdagabb berendezés bevonata plüss vagy damaszt.

Jellegzetesek a biedermeier bútorok hajlított formáikkal

Biedermeier interieur

Biedermeier irodalomról

Hans Christian Andersen (Odense, Dánia, 1805. április 2. – Koppenhága, 1875. augusztus 4.) valószínűleg a leghíresebb dán költő és meseíró. Hans Christian Andersen apja szegény cipész volt. Apja halála, 1816 után abbahagyta az iskolát, és otthon az összes beszerezhető színdarabot elolvasta, köztük Ludvig Holberg és William Shakespeare műveit. Shakespeare összes színművét kívülről megtanulta és fabábúival maga készítette játékszínházban el is játszotta azokat.

14 éves korában ment Koppenhágába, hogy ott a királyi színháznál zenész legyen. A színház igazgatója és VI. Frigyes király támogatásával 1822-1828 között latin iskolába, majd egyetemre járt.

Híres a meséivel lett, mint: A kis gyufaáruslány, A császár új ruhája, A t zszerszám, A rút kiskacsa, A kis hableány, A rendíthetetlen ólomkatona, A Hókirály .

Sokat utazott Európában. Egyik alkalommal járt Magyarországon is, ahol többek között végigjárta a mohácsi csatateret. A dán, német és görög legendákra és történelmi tényekre, néphitre támaszkodott, valamint kora irodalmi mozgalmaira. Meséi a biedermeier kor legjelentősebb meséi, ma szinte a világ minden országában ismerik. A biedermeier irodalom, a festészethez hasonlóan, az életképet helyezi előtérbe.

Pet fi Sándor költészetében a biedermeier stílus egyes elemei is előfordulnak. Pet fi szintén sokkal több volt, mint biedermeier-költő, ezt Zolnai is állandóan hangsúlyozta, de a biedermeier-attitűd, hogy úgy mondjuk, Pet fi lelkének egyik alapállása volt. A családis, líraian realiztikus, hazáért borozgató, hűséges és bensőséges hangulat Pet fi számára nem pusztán kordivat volt, hanem lényegszerű önkifejezés.

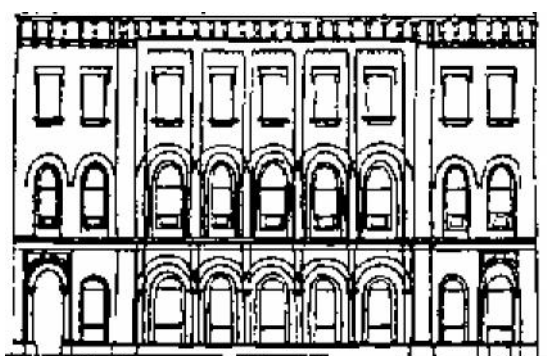
Hans Christian Andersen

Pet fi Sándor (1844 fénykép)

Eklektika, Historizmus

Az eklektika építésze

A XIX. század utolsó harmadában a termelés egyre erősebben koncentráldott, egy-egy ágában monopol-helyzetet kivívó tőkés csoportok (szindikátusok, konszernek, kartellek, trösztök) jutottak uralomra. Az iparilag fejlettebb országokban jelentkeztek az első túlermelési válságok, megindult a harc a monopóliumok között a piacért, a befektetési lehetőség biztosításáért. Ez a néhány évtized a gazdaságban, és az építészet, a művészetek terén is a lendületes fejlődés kora.

A festészetben ekkor játszódott le a modern művészet első jelentős fordulalma, az impresszionizmus, de a közvélemény nem sokra becsülte, inkább botránkozást keltettek. Elismerésben a történeti témákat feldolgozó, az itáliai reneszánsz nagy mestereinek példáját követő akadémikus festészet részesült. Ez megfigyelhető az építészetben is.

Megsokasodtak az építészet történetét tárgyaló munkák. Különösen fontos a francia Viollet-le-Duc 1854-1869 között kiadott "Építészeti szótára". A kor felfogása szerint a felkészültséget a történelmi formák alkalmazásában szerzett jártasság jelentette.

Terveztek gótikus középületet, román templomot, reneszánsz palotát, barokk lakóházat, klasszicizáló múzeumot. A történeti korokhoz forduló neo - stílusoknak ez a változatos együttese összefoglaló néven: az eklektika. A homlokzat most jelentősebb volt, mint azelőtt bármikor: az eklektikus épület jellegét döntő mértékben az határozza meg. Egy bérház éppúgy lehetett firenzei kora-reneszánsz, mint francia vagy német barokk. A történeti stílusokhoz kötődő akadémikus szemlélet korlátok közé szorította az építészetet. Közigazgatási, kormányzati és hivatali épületek, színházak, könyvtárak, egyetemek, múzeumok, kórházak, vasszerkezetű pályaudvarok, kereskedelmi csarnokok, fedett üzletutcák épültek. Az európai nagyvárosok képét döntő mértékben az eklektika határozza meg. A kor építészeti közül Franciaországban Viollet-le-Duc, német területen Gottfried Semper a legjelentősebbek. Mellettük meg kell még említeni a francia Charles Garnier nevét. Hazánkban a stílus fő képviselői Ybl Miklós, Schulek Frigyes, Steindl Imre és Hauszmann Alajos.

Néhány fontos alkotás.

Párizs: Eiffél-torony, Gustave Eiffel (1832-1923)

Északi pályaudvar, Hittorff

Opera, Charles Garnier

Concorde tér palotái, Gabriel

Német: Gottfried Semper (1803-1879) és Karl von Hasenauer a német eklektika vezetői:

Berlin: Zwinger Képtára

régi Operaház

Bécs: Burgtheater

Képzőművészeti és

Természettudományi Múzeum

Budapest: Ybl Miklós (1814-1891) neoreneszánsz

Füvészkert palota,

Várkertbazar,

Operaház,

Bazilika

Steindl Imre (1839-1902),

Új Városháza

Országház

Schulek Frigyes (1841-1919)

Nagyboldogasszony- (Mátyás)-templom

Hauszmann Alajos (1847-1926)

Igazságügyi palota,

Kúria, ma Néprajzi Múzeum

Királyi palota együttese.

Műegyetem központi épülete

Opera Budapest

Képzőművészeti Múzeum Bécs

Szent István Bazilika Budapest

M szaki Egyetem F épület Budapest

Festészet, szobrászat

A XIX. század második felében a művészi céllal létrehozott, hivatalosan patronált, elismert, díjazott képek, szobrok és épületek túlnyomó többsége egyáltalán nem minősíthető művészi terméknek.

A festők közül például Karl Piloty, Meissonier, Anselm Feuerbach, a szobrászok közül Reinhold Begas vagy Chapu semmivel sem tudott kevesebbet, mint a barokk mesterek. Mégis a megvalósult művészetek túlnyomó többségében csupán kordokumentum, a pseudo-szimbólumokban élő nagypolgári társadalom üres reprezentációja. A kor hivatalos festészete és szobrászata, Ingres és Delacroix élettel tudták megtölteni a régi formákat. Ingres Degas-t is inspirálta, sőt Picassónak is volt Ingres korszaka, Delacroixot pedig az impresszionizmus elhódjének vallották.

Lotz Károly: Fürdőnő 1901

Delacroix La Liberté

203.

Szobrászat

Eklektikus szobor az Idolino, Boedasz m veinek többsége .

Tüskehúzó fiú
Halgass Jen Zoltán (1912 - ?)

Savoyai Jen , a törökver szobra
a Budai Királyi f homlokzata el tt

Irodalom

Az irodalomban az eklektika fogalma csak áttételes, ugyanakkor egyénhez kötött. Lehet szándékosan eklektikusan alkotni, ha a módszer igazolja az írókat, leginkább azonban az eklektikus alkotó hasonló m vét nem tekintik szépirodalmi alkotásnak.

Historizmus

A historizmus szó latinból ered, jelentése: történetiség. A történelmi stílusok utánzásának, újraélesztésének jelensége főleg a 19. század második felében jellemző. Leginkább az építészetben jelentkezik, de nyomokban követhető az iparművészetben, a történelmi festészetben és színpadművészetben is.

A historizmus a romantikában gyökerezik. Az első neostílus, a neogótika még a romantika művészetéhez tartozik. Az építészek ahogyan egyre újabb és újabb utakat kerestek, felelevenítették a reneszánsz, a romantika és a barokk stílus elemeit. Így jöttek létre a neostílusok, majd ezek keveredésével az eklektika, melyet szokás önálló irányzatként is számon tartani.

Magyarországon a 19. század második felében művészete összefonódott a kései romantikával, és együtt jelentkezett az eklektikával. Így egészen sajátos építészeti korszak köszöntött be.

A Szent Erzsébet-férfi székesegyház, ismertebb nevén a kassai dóm Kassa egyik legszebb és legjellegzetesebb épülete, Európa egyik legszebb székesegyháza.

A dóm belülről

Székely Bertalan Önarckép 1860

II. Lajos holttestének megtalálása

E stílusirányzatot a történelmi stílusok felújítása jellemzi.

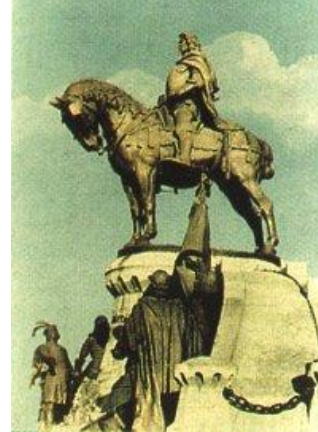
Gyakran összetévesztik ezt az irányzatot az eklektikával, holott míg a historizmusban a fenti stílusok egymástól jól elhatárolódnak, addig az eklektikában azok keverednek egymással.

A festészetben és a szobrászatban az eklektika a neobarokk formák felújításában (különösen az emlékmű- szobrászatban) jelentkezik.

A historizmus fénykorát elsősorban a történelmi és a mitológiai témakörök feldolgozása jellemezte. A dekoráció és a reprezentáció fokozott követelménye nagy méreteket, gazdag díszítettséget követelt, elsősorban a falkép- festészet, a díszítő- szobrászat virágzását hozta magával.

Zala György (1858-1937):
Milleneumi emlékmű szobrai (1891-1898)

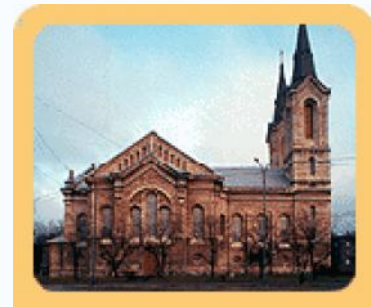
Fadrusz János (1858-1903):
Mátyás-émlék (1895-1902)

A historizáló szobrászat legjellegzetesebb m. faja az emlékmű szobrászat volt. Az 1880-as évektől egymás után készültek el a jeles történelmi személyiségek, politikusok, m. vészek tiszteletére emelt szobrok. A témaválasztást a történelmi folyamatosság, a jelentő igazoló szándék határozta meg. A legtöbb pályázatot Széchenyi István, Eötvös József, Deák Ferenc és a magyar írók, költők megformálására írták ki.

A korszak reprezentatív alkotásai közé tartoznak a mauzóleumok. Alkotóik az építészet, a szobrászat, a faldíszítés egységének megvalósítására törekedtek. A nagy történelmi személyiségeknek emelt díszes síremlékek közül a legjelentősebb Batthyány Lajosé (1871), Deák Ferencé (1887) és Kossuth Lajosé (1909).

Sangaste kastélytervezte 1879-1883

Szent Károly templom Tervezte Otto Pius Hippius, 1862-1870

Egy sajátos bútorfajta azért nálunk is legalább annyira elterjedt és népszerű volt, mint a császárvárosban. A hajlított fabútort zseniális feltalálója, Thonet.

A szecesszió

206.

A szecesszió latin szó, kivonulást jelent. Ezért választották maguknak ezt a nevet azok a klasszikus művészettel - annak korabeli szentesített változatával - szembe forduló bécsi festők, építészek és iparművészek, akik 1898-ban Sezession néven rendezték első kiállításukat. De más országokban is támadtak hasonló mozgalmak. Így lett a szecesszióból Németországban Jugendstil, a francia nyelvterületen Art Nouveau.

Noha a művészettörténészek szecessziós festészetről és szobrászatról is beszélnek, a szecesszió mindenekelőtt építészeti és azon belül iparművészeti irányzat volt.

Gresham Palota, Budapest, Quittner Zsigmond és a Vágó-fivérek

Iparművészeti Múzeum Budapesten (Lechner Ödön)

Első felbukkanása a művészetben John Ruskin (1819-1900) angol író nevével függ össze, aki számtalan könyvet, írást hagyott hátra irodalomról, festészetről, építészetről, szobrászatról és esztétikáról. Írásai alapján alakultak ki a szecessziós stílus fő motívumai, illetve a természethez fordulás újrafelfedezése is. Főbb jellemzői: nagymértékű stilizálás, a növényi vagy geometrikus mintákra építő hullámzó ornamentika, hangsúlyos, élénk színek alkalmazása, „organikus” jellegű formálás. A szecessziós épületeken kevés a derékszög, a tervezők sokkal inkább kedvelték a lágy, gömbölyded formákat. A szecesszió egyik jellegzetessége volt a helyi, népi tradíciók felhasználása, így érthető módon országonként eléggé eltérően alakult a stílus.

Európában első sorban Antoni Gaudí (1852-1926) katalán építész nevét szokták említeni, mint a szecesszió egyik legérdekesebb, legeredetibb egyéniségét. Gaudí zseniális épületei .

Antoni Gaudí mesterműve

(A szent család engesztelő temploma)

A Casa Milà, azaz a Káprázó háza

207.

A szecesszió sokkal inkább egy művészeti irányzat, egy világgép, mint egységes stílus.

Henry van de Velde (Antwerpen, 1863. április 3. – Zürich, 1957. október 15.) belga építész, bútorkészítő. Victor Horta mellett is nagyban befolyásolta a belga szecesszió kialakulását. A kerámiadísztítésre, az üvegfestésre, a csipkekészítésre, az ötvösművészetre és az épületek belső dekorációjának kivitelezésére számtalan példa akad a korból.

Tiffany üveg

Csetneki csipke a szecesszió jegyében

A szecesszió egyik legnagyobb és legérdekesebb művésze, festő, grafikus, díszlettervező Alfons Maria Mucha cseh festő, grafikus, díszlettervező. Művészetét a szecesszióra jellemző kígyózó indák, stilizált növényi motívumok, szépséges nőalakok jellemzik. A dekorativitás anatómiai pontossággal párosul.

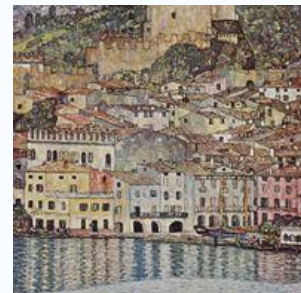

Alfons Mucha

Csók, 1907-1908 Gustav Klimt

Gustav Klimt (Baumgarten (Bécs), osztrák festőművész, a szecessziós stílus egyik legismertebb képviselője. Malcesine am Gardasee, 1913

Gustav Klimt – képei Národní Galerie-ban Prágában.

A szecesszió írói a modern kor világát, lélekrajzát kívánják adni, a kor polgári műveltségéhez igazodva.

208.

Rippl-Rónai kút .

Medgyessy Ferenc alkotása

Bútorok

A kapitalista aranykor stílusa a szecesszió. A szecesszió szó szakítást, különválást jelent. Bizarr, olykor célszerűtlen formák, keresett mozgalmasság jellemzi. Ebben a korban először kezdtek építők művészek használati tárgyak, köztük bútor tervezésével foglalkozni. A szecessziós stílus országoként más és más formát ölt. A kor híres magyar építészei a népi motívumokat használják fel.

20 század m vészete. Modern stílusok Bizarr sokszín ség

A **posztmodern** a 20. századtól válasz az egyhangúságra, és a korábban megszokott, egységes berendezésre. Alfajai, a Bauhaus, az Art deco, az Avantgarde és a többi. Mind azért keltek életre, hogy **kigúnyolják** a hétköznapi egyformaságot. Nem utasítják el, s t kifejezetten ihlet nek tartják a korábbi **történelmi korok** berendezését, és hangos pártolói az **eklektikának**.

Jöhet ide minden, ami **szokatlan, meghökkent** és színes, és lehet leg legyen minél egyedibb.

Az avantgárd rövid ideig tartó, forradalmi lendület mozgalmakat hozott létre.

Célja a lázadás, a hagyományos m vészeti formák felbontása és új kifejezésformák keresése.

Az avantgárd irányzatokat két nagyobb csoportra lehet bontani:

Romboló: Expresszionizmus, Fauvizmus, Futurizmus, Absztrakt m vészet, Dadaizmus, Szürrealizmus

Épít : Kubizmus Konstruktivizmus.

Az avantgárd ellenreakciói a 30-as években jelentek meg: **újnépíesség**, **neoklasszicizmus**.

Bauhaus

A Bauhaus a szó szoros értelmében a 20. század legnagyobb hatású alkotóm helye volt.

Iparm vészetet, tárgyformálást (design), tipográfiát, fényképezést, s t színházat és táncot is tanított. Céltudatos munkára nevelt. A m vészi alkotás eszközeként elfogadta a gépet, az ipar és a technológia fontosságát. Az anyag ismeretén alapuló szerkeszt készséget fejlesztette. A kor problémáit ért , a m vészet iránt fogékony, széles látókör , a környezet alakítására képes mestereket képzett.

Walter Gropius alapította 1919-ben, Weimarban. 1925-t l Dessauban m ködött egészen addig, amíg a hatalomra jutott nációk be nem zárták (1933). Az ott kidolgozott eszmék, a m hely- és m vészeti gyakorlat azonban az emigrációba kényszerül m vész-tanárok kés bbi tevékenységének jóvoltából tovább élt. Így például Moholy-Nagy László Chicagóban megalapította az Új Bauhaust, New Yorkban pedig a szintén magyar Breuer Marcell lett az irányzat világhír mestere. (Maga Gropius is az Egyesült Államokba költözött.)

Az 1950-es 60-as években számos megmozdulás mutatott rá a szocialista országok m ködésének ellentmondásaira és gyengeségére.

Square Coghén

Az egykori Pan Am (Metlife)

Bauhaus épület

A bauhaus két úttör jének

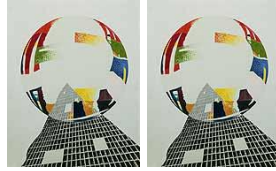
Brüsszel

Building New Yorkban

Dessau

munkája

Bauhaus Universit te Weimar

Breuer Marcell tervezte bauhaus b tor

Bauhaus sz k

Magyar Bauhaus etag re

 gy

Expresszionizmus

211.

Az avantgardizmussal párhuzamosan Közép- és Észak-Európában, s Kelet-Európában az expresszionizmus alakult ki. Az expresszionizmus a belső, pszichikai formákat ábrázolja, a szubjektív belső érzelmeket, jelen van más korokban is, de modern művészeti irányzatként Németországban keletkezett 1905-1913-ban Die Brücke (=A híd) művészeti csoport keretében.

Az expresszionisták az általuk festett tárgy révén a modern ember beteges állapotait, szorongásait, félelmeit, elidegenedését fejezték ki. A természetet és környezetüket sokszor ellenségesnek és embertelennek érezték, ezért képeik színei gyakran súlyosak, nyersek és az emberi sorsot szimbolizálják.

Példaképek leggyakrabban a régebbi időkben a manierista El Greco vagy Francisco de Goya (1746-1828), aki az elre mutató érzelmileg is felfokozott vízióival megragadta az expresszionisták figyelmét is, gondoljunk A Kolosszus című 1808-ban készült olajfestményére

A közeli múltból Honoré Daumier gazdag életműve hatott az expresszionistákra, de a közeli múltból még Gauguin, Van Gogh, Henri Toulouse-Lautrec, majd a kortárs Louis Corinth. Nem véletlen, hogy Gauguin, Van Gogh számos festményét a művészettörténészek egy része már nem impresszionistának vagy posztimpresszionistának tekinti, hanem expresszionistának. Van Gogh és Gauguin képeivel való találkozást követően a színre, mint kifejezéseszközre kezdett koncentrálni. Ezt mondta: "Minden színnek lelke van, mely engem boldogít." Van Gogh-hoz hasonlóan is a színt egy élő lénynek tekintette, mely befolyásolhatja és kifejezheti az ember érzelmeit. Emil Nolde színei tisztaságukat és intenzitásukat tekintve fauvisták, de alkalmazásuk célja más.

Az expresszionistáknál a szín a láthatatlan belső tartalom szimbóluma. Az expresszionizmusban az egyén és a kor általános nyugtalansága jut kifejezésre.

Goya, az expresszionizmus előfutára A Sikoly, Edvard Munch alkotása (1893) Egon Schiele: A híd (1913)
A Kolosszus (1808),

Munch 1893-ban alkotta meg a Sikoly című képét. "Hallom a természet kiáltását" mondta erről a képről a szerző.

A kép azt próbálja érzékeltetni, hogyan formálja át érzéki benyomásainkat egy váratlan izgalom. Valami iszonyatos történhetett, és a kép annál nyugtalanítóbb, mivel soha nem tudhatjuk meg, mit jelenthetett a kiáltás. Ez az 1890-es években keletkezett alkotás mintegy lezárja a nagy ipari forradalom 19. századát, s egyben bevezeti a 20. századot.

A pop-art

-elnevezés m vészeti irányzat az ötvenes évek második felében alakult ki, el ször Angliában, majd az Egyesült Államokban, néhány év leforgása alatt pedig nemzetközivé szélesedett A pop-art 20. századi képz m vészeti irányzat. Angliában született az 1950-es években. Az 1960-as évek elejét l kezdve Amerikából terjedt el, de részben a dadaizmusban és a szürrealizmusban gyökerezik. A m vészek olykor különböz , egy síkra ragasztott anyagok, pl. plakátok letépéséb l alakítják a kompozíciót, ezt décollage-nek nevezik. Ha a pop-art m vész tájképet fest, akkor az üzemanyagtölt állomás, közúti jelekkel telet zdelt út, ha csendéletet, azon konzerv, és Coca-Cola található, az emberi alak pedig filmsztár, pop-énekes, vagy a modern világ valamelyik más eszményképe, képregényh s, a sajtóból vagy a televízióból ismert alak. A valós tárgyra helyezi a hangsúlyt. A pop-art olyan tárgyakat is igénybe vehet, mint pl. villamos t zhely, kávécsésze, vagy rúzs.

Picasso: Nősténykecske

Király és királyné, 1953

Segal: Motelszoba

Rosenberger: Odaliszka

213.

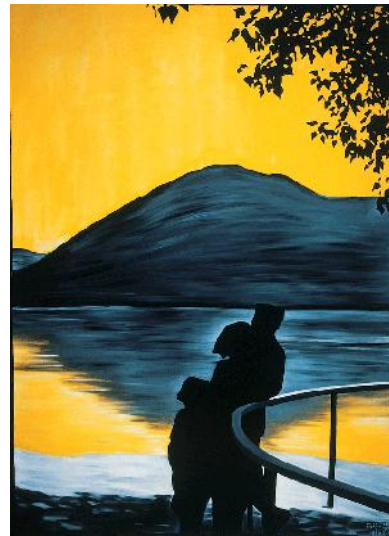
A hiperrealizmusnak (túlzó, túlságos)

- nevezett képzőművészeti irányzat a hatvanas évek vége felől terjedt fel 1965-től. A hiper- (túlzó) realista (valóságos, kézzelfogható) kifejezés arra utal, hogy a festmény a valóság tárgyait túlságosan felnagyítva, a szemmel már nem látható részleteket is érzékeltetve mutatja be. Ezáltal hívja fel a művész a néző figyelmét arra, hogy alaposabban szemügyre kell vennie a fotográfiai üzenetét.

A 20. század egyik legtalálékonyabb szobrászművésze Louise Bourgeois

Család

Elvileg hiperrealista

Adorján Attila Online

PR Herald

Mindennapi betev

214.

Neoklasszicizmus

Ferenczi Béni: A Szerelmespár

A XX. Század mártírjainak szobra

Nagy István Havas tájkép

A húszas évek végétől egyre több fiatal művész folytatott ösztöndíjas tanulmányokat a Római Magyar Akadémián és az olasz neoklasszicizmus hatására kialakuló, monumentalista festészet és szobrászat a harmincas években hivatalos művészetté vált Magyarországon Vaszary János kései korszakában. könnyed, virtuóz stílust alakított ki, festményei a húszas-harmincas évek modernizálódó polgári életformáját illusztrálják. Barcsay Jenő Szentendre táji és városképi motívumaiból kezdte kialakítani konstruktivista módszerét, amellyel a későbbiek során iskolát teremtett a magyar piktúrában; ennek az átmeneti korszaknak egyik legszebb példája:

Dombos táj (1934)

215.

Art Deco

Az art deco az art decoratív francia kifejezés rövidítése, franciaországból indult el világhódító útjára. Eredete az art nouveau-hoz, a francia szecesszióhoz vezethető vissza, de magába olvasztotta az avantgárd irányzatok egyik jellegzetes elemét is: a konstruktivizmusból merítette a geometriai stilizációt, a futurizmusból a modern kor éltetését, a kubizmusból pedig a festészeti alapokat. Az art deco stílusát egyenes vonalak, geometriai tervezés jellemzi. A stílus a luxus és elegancia egyik kifejezése lett. A krómot és bakelitet is tükröfényesre lehet csiszolni, az art deco újabb stíluselemmel büvölt ezáltal. A modernista törekvésekkel párhuzamosan bontakozott ki, átvette az acélvázás építkezés elvét. Ezzel a technológiával épültek a korszak reprezentatív épületei, a felharkalók, melyek kifejezték a haladás eszményét. Art deco hatás mindenekelőtt a díszítésekben mutatkozik meg.

Az art deco is élesen elkülönül az avantgárd mozgalmaktól, bár sok elemet átvész.

Magyarországon avantgárdot először Kassák Lajos képviselte

Jellegzetes art deco motívumok

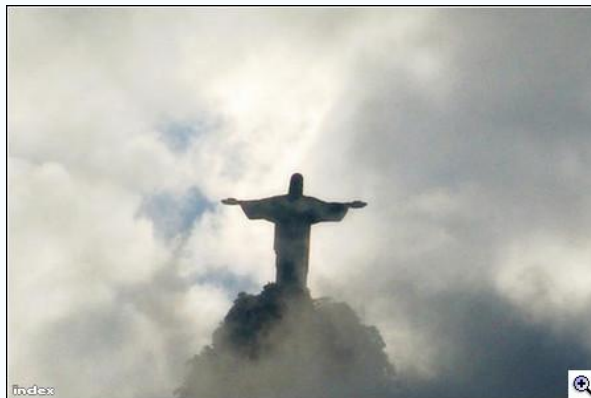
Art deco plakett

Golden Gate híd, San Francisco

Izmok játéka (Art deco)

Paul Landowski alkotta

216.

Népszerűsége miatt az art deco jellegű képzőművészetet sokáig giccsnek tartották. Ma már antiknak minősülnek, művészettörténészek és galériák foglalkoznak velük. Eszmei tartalmuk azonban nincsen. A nők leszorították mellüket, az ún. cs ruhák jöttek divatba, melyek elfedték természetes idomaikat, a lábból mindenesetre egyre többet engedtek megmutatni. Hajukat rövidebbre nyírták (bubifrizura), ékszereik, öveik, cipőik pedig ehhez illeszkedtek. A stílus főként Greta Garbo hatására terjedt el. A 20. században a művészeti stílusok a felgyorsult világnak köszönhetően rendkívül gyorsan váltották egymást, és gyakran egyszerre több irányzat is futott egymással párhuzamosan.

Fiatal lány kesztyűvel (1929) Tamara de Lempicka: Az art deco nagymestere

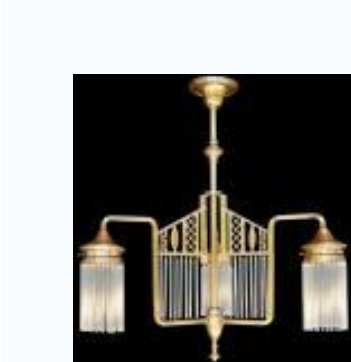
Art deco ring

Vaszary János: Art deco táncosok

Az art deco bútoraik, lakberendezési és dísz tárgyai még napjainkban is szép számmal megtalálhatók, így ezek ma is kedvelt darabjai a modern enteriőröknek, amelyekbe tiszta formáik miatt legtöbbször jól beilleszthetők.

217.

A tárgyakat a fölösleges díszítványektól megszabadítják, kis asztalos vállalkozásokat korszerű bútorgyártó nagyüzemek váltják fel, az új stílus: art deco néven válik ismertté. Megteremtik a visszanyúlást a XVI. Lajos Direktóriumi stílusában készült használati tárgyak és bútorok formajegyeihez, de felhasználják az art nouveau korábban elért összes ipari formatervezési eredményeit is. Később ebből az irányzatból további formai letisztulással, forradalmian új szerkezeti megoldásokkal, és a funkció még inkább előtérbe helyezésével, jön létre az avantgárde, valamint Walter Gropius nevével fémjelzett Bauhaus irányzat.

Szövött kárpitozású négyszemélyes ülőgarnitúra, Franciaországból (1925)

Fashion

Az art deco, az avantgarde, de főleg a Bauhaus iskola hatására végleg önálló művészetté vált az ipari formatervezés, a belső építészet, és a lakberendezés terén.

A XIX. század vége felé rövid életű, de gyorsan terjedő művészeti ág született: a szecesszió. Ebből az impresszív, mozgalmassá hatású összefüggő művészeti mozgalomból nőtt ki magát az új ipari művészeti stílus, az art deco. Az art deco létrejöttét és sikereit tulajdonképpen az első világháborút követő, egész Európára kiterjedő újjáépítési hullámnak köszönhetjük. Az art deco meglehetősen összetett stílus - egyszerre törekszik látványosságra, egyszer ségre, eredetiségre, absztrakcióra és már-már giccses megoldásokra, miközben olyan korábbi, historikus irányzatokat is magába olvaszt mint a neoempire, a neobarokk vagy a neobiedermeier. A hirtelen és rohamosan fejlődő irányzatot hamar követte a még letisztultabb formákkal játszó avantgarde, majd a Bauhaus stílus, az art decoról pedig - méltatlanul - jó néhány évtizedre megfeledkeztek. A hetvenes-nyolcvanas években került be újra a köztudatba, és most, a XXI. század elején, a szecesszióval együtt újra nagy népszerűségnek örvend - manapság gyakorlatilag bármely, art deco stílusban készült tárgyat elő lehet adni.

Irodalom

Önálló art deco irodalmi stílusirányzat nem létezik. Ezt szemlélteti az alábbi szépirodalmi recenzió:

Okos pilóta alagútban nem katapultál.

Joyce ismeretlen leveléből idézet:

James Joyce levele „Timur Linkhez”:

... Ha már átértél Európába láthatod, hogy Párizs szeszélyes és provokatív, a fény városa, a sötétség városa volt, mindaddig, míg Napóleon meg nem tisztította a párizsi kazamatákat az ott rejtő alvilágtól, és Vidoqból rendelt nem csinált. Párizs azután Napóleon unokaöccse révén lett Európa fő városa, a szecesszió, az art deco és a költészeti avantgard bölcsje. Talán ez az oka, hogy a francia fő város a mai napig a legkülönlegesebb múzeumoknak, és képtáraknak ad otthont...

További bútorok

Bácsszekrény Párizsból

Bécsi eredetű üveges vitrin

Kozma Lajos: félköríves íróasztal

A tárgyakat a fölösleges díszítványektól megszabadítják, a szerkezeteket racionalizálják az ipari gyárthatóság szempontjából, és így alkalmassá válnak azok a tömeggyártásra. Ezt felismerve a kor művészei és műszaki alkotói megteremtik a napjainkban is ható új irányzatot, melyet mi art deco néven ismerünk. Megteremtési visszanyúlnak a XVI. Lajos Direktórium stílusában készült használati tárgyak és bútorok formajegyeihez, de felhasználják az art nouveau korábban elért összes ipari formatervezési eredményeit is. Később ebből az irányzatból további formai letisztulással, forradalmian új szerkezeti megoldásokkal, és a funkció még inkább előtérbe helyezésével, jön létre az avangárde, valamint Walter Gropius nevével fémjelzett Bauhaus irányzat. Ez utóbbi jelszava: művészet az életért.

Thonet-technikával,
a századelőn készült zsúrkocsi

219.

Szürrealizmus

Elnevezése 1924-ben született, Párizsban. Először Apollinaire egyik 1917-es levelében fordul elő, majd a dadaizmus-ból tovább lépni vágyó André Breton és művésztársai, akik Apollinaire-t egyébként is közel állónak érezték törekvéseikhez, irányzatuk meghatározására és nevére átvették a kifejezést. A francia "surréalisme" jelentése "realizmus felettség".

A képzőművészetben

Első nagy alakja Hieronimus Bosh, németalföldi festő.

Két irányzata különböztethető meg: a figuratív, olykor a realitás elemeit fényképszerű pontossággal megjelenített víziók festészete, ennek képviselője Salvador Dalí, és a nonfiguratív, képviselői Joan Miró, Paul Klee, Yves Tanguy, André Masson

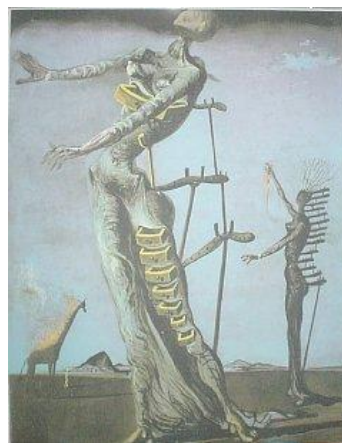
Hieronimus Bosh

Peter Brügel

Salvatore Dalí

Salvatore Dalí (Grafic)

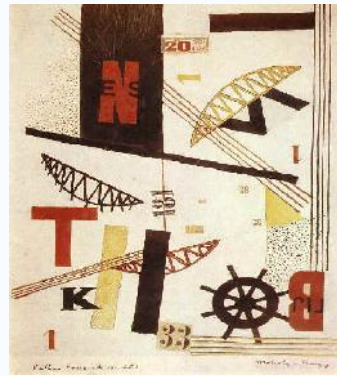
220.

Konstruktivista m vészet

A konstruktivizmus az orosz m vészetben 1912-ben jelentkez absztrakt irányzat, amely különböz anyagok (fa, üveg, vas, cement stb.) alkalmazásával a tömegek és formák viszonyát jelenteti meg, a geometrikus formákat helyezi el térbe. Az orosz Vlagyimir Tatlin, Naum Gabo, Antonie Pevsner, az 1920-as Realista Manifesztum szerz i, és Kazimir Malevics indította el. Konstruktivista m vészek azok, akik a tárgyak ábrázolásában er teljesen hangsúlyozzák a szerkezeti összetev ket, a tereket és a síkokat. Tatlin úgy vélte, hogy 1914-ben tette az egész „képz m vesség” alapjává „az anyagot, a teret és a konstrukciót”, és ennek a körülménynek elvi jelent séget tulajdonított a m vészet fejl dése szempontjából.

Málevich

Moholy Nagy

Konstruktivista bútor

Aalto konstruktivista lámpája

Vlagyimir Tatlin és Alexandr Rodcsenkofa modellként fennmaradt III. Internacionálé emlékm vénektérve 1920-ból

Dadaizmus

A dadaizmus vagy dada az irodalomban és a képzőművészetben egyaránt jelentkező avantgárd művészeti mozgalom volt a 20. század elején. Az első dadaista csoport 1916-ban szerveződött Zürichben Hugo Ball, Richard Hülsenbeck és Tristan Tzara vezetésével. A dadaista mozgalom az 1920-as évek közepére megszűnt, de eredményei nagy hatást gyakoroltak a későbbi neoavantgárd törekvésekre, így Magyarországon Kassák Lajos, Déry Tibor, Moholy-Nagy László és Barta Sándor munkásságára.

Arp, Hans (1887–1966)
Santa Rosalia ünnepére készült

Dadaista dísz tárgy

Plasztik szobor

Szabályok elvetése, féktelen szabadság, önkényesség, véletlen-elv, a kalandos élet kedvelése, infantilizmus, spontaneitás: mind közrejátszó művészeti kifejezésekben. Az infantilizmus egy új művészi attitűd, melynek eleményei a szimbolizmusban is megtalálhatóak, ez pedig a gyermekkor spontaneitása, felhőtlen energiákat felszabadító eljárása.

222.

Happening

Kaprow így fogalmazta meg: "olyan történések együttese, melyek több mint egy id ben, egy helyen történnek, vagy melyeket így figyeltek meg. A tabukat feloldó, a cselekvést és álmot összekapcsoló happening a világ közvetlen kifejezés eszköze volt abban az id ben.

Közösségre épül happening,

Életre kelnek a szobrok

Valami "nagy" happening

Banddel és az Analóg Indiánok

Ottlik Géza 1959

223.

Minimal art

A minimal art és a primer struktúra a geometrikus absztrakció egyik jelentős ága. Az USA-ban jött létre, az 1960-as évek elején a szobrászathoz és a „color field”, azaz színmező Mark Rothko képviselete festészethez kapcsolódik. A minimal art és a primer struktúra az egyéni kifejezőmód ellenzége. A konstruktivista stílusból merített, Josef Albers, Barnett Newman és David Schmidt törekvése vitte tovább.

A primer struktúra szobrászai műveket a padlóra, a falhoz helyezik, felakasztják őket a mennyezetre, így olvasztják be őket a környezetbe. A formák és a színek letisztultak, a legszigorúbban érvényesült geometrikus idomokból, formákból álló háromdimenziós munkákból állnak. Gyakran ismétlődő, személytelenül megformált elemek, ipari termékek, anyag (fadarabok, neonszövek, fémek, műanyagok) jellemzi a stílust. A minimal art hívei abból indulnak ki, hogy „a kevesebb többet jelent”, és hogy a geometriai forma közös tapasztalaton alapul. Így pl. Julie Kniefer csak a fehér és a fekete festékre a lehető legkevesebb variációval készített művekre hivatkozik.

Minimal art lakásbutorzat

Minimal-art (szerencsés ötvözet)

Fürdőszoba – kis helyen

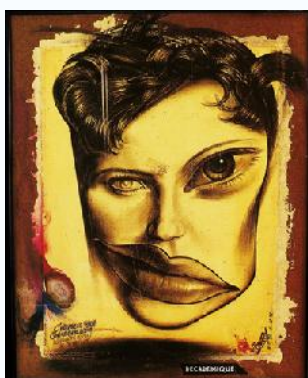
224.

Art brut

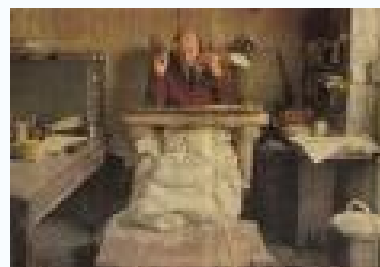
Az art brut-ot, vagyis durva, nyers művészetet, Jean Dubuffet hozta létre, 1950 körül. Őt a falfirkák és a plakátokkal teleragasztott párizsi falak ihlették, és sajátos technikával alkotott szinte 15 évig. Vastag, földből, homokból, festékből és még más ismeretlen anyagból alapot tépett, fejtett, hogy tapintható, reliefszerű felületet nyerjen, olyat, mint a kiszikkadt föld vagy a hámló fal. Az alapra vonalakat is karcolt, melyek alakokká álltak össze. A művészeti stílus a gyermekfestészetet, a művelkedés és a pszichikusan sérültek műveinek bizonyos elemeit is felhasználja.

Alben von Art Brut

Sculpture Bois - Art brut

De Roald Dahl (bútorzat)

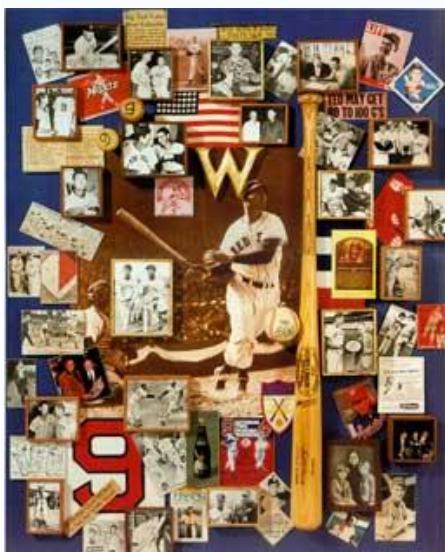
Art brut. Luxusépület

225.

Assemblage

Az assemblage, vagy új-realizmus a 20. századi művészeti irányzatok, mint pl. a pop-art vagy a dadaizmus jellegzetes műfaja, különféle tárgyak egymáshoz illesztéséből, összerakásából, halmozásából létrehozott műalkotás. Az assemblage-okat többek között Picasso, Boccioni és Archipenko különféle anyagokból létrehozott munkái ihlették; a kubista kollázsoktól és a dadaista ready-made alkotásokán át végigkövethető a 60-as évekig.

Boston.redsox

Szobrok szerelése (assembling)

Assemblage inside a book

Nouveau realisme

Új realizmus 1960. Az új realisták kinyilvánítják a művészet és az élet, az esztétikum és a praktikum azonosításának a vágyát, a használati tárgy és a műtárgy azonos értékét.

Jelszavuk: „Mindenki művész, minden művészet.” Legfőbb eszköze a tárgyak torzítása, rombolása, valamint az ironia.

Figura porca art nouveau franceska

Set de fashionce autriaco art nouveau

a

Vénusz (nouveau réalisme)

Nouveau réalisme et dadaizmus

227.

Op-art

Az op-art, azaz optikai művészet, 20. századi irányzat. Az absztrakt expresszionizmussal párhuzamosan fejlődött. Alapgondolatát: az ember térérzetének és térszemléletének alakítását, a festészet, plasztika és építészet eszközeivel a 20-as évek konstruktivista művészet irányzataitól kölcsönözte. Az 1960-as években terjedt el, már nem a tér és mozgás alapelveivel, hanem bonyolultabb módoszataival foglalkozik, és a művek kivitelezésük folytán legalább annyira tartoznak a technika, mint a képzőművészet területére.

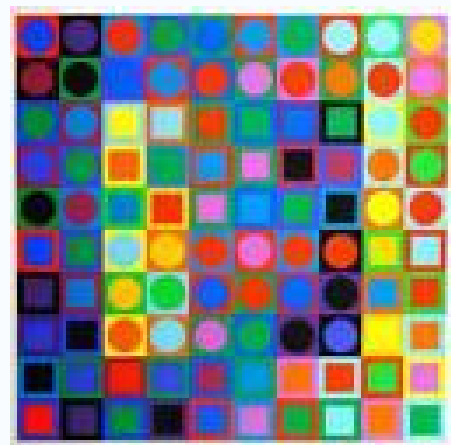
Victor Vasarely szobra Pécsen

Victor Vasarely muzeum

Furcsa szobrok, lámpák

Az opart megalapítójának alkotása

228.

Konceptualizmus

A konceptualizmus a kortárs képzőművészet egyik irányzata, amely a gondolatot elsődlegesnek vallja valamely mű megvalósításában. Az 1960-as évek végén a minimal art folytatásaként alakul ki.

Georges Adéagbo

Joseph Kosuth, One and Three Chairs

A koncept art a hatvanas években született. Kb. Kosuth Egy és három szék című műve keletkezését is számítják a mozgalom születéséhez. Kezdetét fogva – kb. a '60-as évek közepétől – a Joseph Kosuth-féle konceptuál-art az egyik legfontosabb felfogás. A székekből Kosuthi értelemben vett konceptuál-art tisztán formalista, analitikus vallomása a művészetről.

Mersits Piroška

229.

Installáció

Egy nagyon széles művészeti gyakorlatot érint. A performansztól az építészetig nagyon sokféle hatás figyelhető meg. Ez a fajta hibrid diszciplína a '90-es évek második feléig dominál. Lényege a hely által felkeltett szellemi kontextusnak aktivizálása; kilépés a művészet megszokott helyszíneiből. A valóságos tér és idő használata jellemzi, kijátssza a valóságos tér és idő összefüggéseket. Az installáció az érzékekhez tér vissza. Nagyon helyhez kötött.

Esernyők 1991(Japán) Christo-féle land art

Video installáció az egyik nagy ága ennek a művészeti műfajnak.

Dislocation installáció: A '80-as évek végétől kezdődött, főleg a '90-es években jelentkező installációs művészetben már a galériát is alkalmasnak tekintik a művészek egy „sight” létrehozására: specifikus helynek a megformálására. Nagyon sokan a dislocation-eknek, a különböző helyszíneknek a felcserélésével hozzák létre műveiket.

Szakraális installációk: A '80-as évektől nagyon sok olyan munka is megjelenik, amikor magában a galéria terében jelennek meg intim térre utaló terek. Egyik lehetőség, amikor szakraális tereket használnak fel a művészek (templomok, vagy régi, muzeális értékű tereket)

Természeti installáció: A természetnek, a természetes anyagoknak a galéria terébe való beviteléről, és a mesterséges helyszínek külső beviteléről történik az installáció ezen fajtájában. Főleg a japánoknál van nagy hagyománya az ilyen fajta installációknak

230.

Retro a lakberendezésben

A tegnap technikájából lesz a ma művészete. Marshall MacLuhan mondását újabb példák igazolják

Retro+Anxie Étkez asztal+szék

Retro lakásrészlet

231.

High-tech

High-tech építészeti stílus. Követik az acél-üveg épületeket terveznek, amelyeken a modern technika megjelenéseként kívülről is láthatóvá teszik a funkcionális elemeket, pl. villamosáram vezetékeket, szellőzőcsatornákat, lifteket.

Ebben a stílusban épült a párizsi Pompidou-palota 1977-ben, tervezte Renzo Piano és Richard Rogers, a londoni Lloyd's-házat 1978-ban tervezte Rogers, további épületek: a deportáltak emlékére emelt madridi palota, a budapesti Naphegyen az MTI székháza, s még számos épület Európában, Amerikában, Ázsiában. A Beaburg néven is emlegetett Georges Pompidou Kulturális Központ épülete éppen olyan nagy felháborodást váltott ki a franciákból, mint annak idején az 1889-es párizsi világkiállításra épített Eiffel-torony., idovel azonban a modern Párizs egyik emblematikus épülete lett. Van benne közkönyvtár, múzeum, könyvkereskedés, rendeznek benne id szaki kiállításokat, zenészek, festők is szívesen dolgoznak az épület körül. Nagyon tipikus példája a high-tech építészetnek a londoni Lloyd's-ház, kifordított háznak¹ nevezik, mivel a tervező R. Rogers a cs vezetékeket és a szellőzőcsatornákat kívül helyezte el.

Világszerte, főleg Ázsiában szuper posztmodern épületek emelkednek a magasba, ezekre is sokszor azt mondják, hogy high-tech stílus, lehet mondani, hallani, de az már nem annak a stílusnak az irányzata, amit Renzo Piano és Richard Rogers indított útjára a Pompidou-palotával.

Galéria

Párizs. Pompidou-palota (1971-1977-ben épült) London. Lloyd's-ház (1978-1986-ban épült)

Berlin. Debi-ház (németül: debis-Haus, épült 1993-1997-ben)

Madrid. A deportáltak emlékére emelt palota (2002-2005-ben)

232.

High-tech – a lakberendezésben

Az összes építészeti stílus közül talán a high-tech az, amelyik rendületlenül tartja magát a közkeletű rangsorban. Eddig soha nem volt vezető stílustrend, mindig másodlagos, szélsőlegesebb változata szubkulturális jellegű maradt, viszont foslányokban minden mai enteriőrben megtalálható. Ahol a televíziót, hi-fi berendezést nem rejtik szekrényekbe, hanem nyíltan része a térnek, ott máris beszélhetünk a technikai-m szaki szépség esztétikai élményként való szerepéről.

Milánói irodaház

Körkonyha

A high-tech stílus a többi stílussal ellentétben nem forma- és mintaalkotásával vált elkülöníthető stílussá, hanem leginkább anyaghasználatáról és szerkezeti megoldásairól lehet felismerni.

Lakberendezésben a stílus legjellegzetesebb vonásai a fényes felületek, acélszerkezetek, üveg használata. Legtöbbször magassfényű lakkokkal festenek, márvánnyal burkolnak és bőrrel kárpitoznak. A high-tech tereket sokszor színes neonfényvel világítják be, ami még inkább fokozza a természetellenesen gépies hatást. Ez az ipari anyaghasználat leginkább a konyhában helyénvaló, ahol a rozsdamentes acélmosogatók, munkafelületek, krómzott háztartási gépek könnyen tisztán tarthatók. Az impregnált beton-, gumi-, fémpadló pedig higiéniai, biztonságot sugall.

A lélegzetelállítóan vékony krómzott acélszerkezeteket mesteri üvegfelületekkel párosítják, hogy a légiesség hatását fokozzák. A high-tech egy szuper stílus. Karakteres, de lakáson belül mértékkel alkalmazandó. Hacsak nem a távirányító a háztársunk.

Skandinávia

Történeti elzmények

A skandináv, vagy északi országok történelme már a kezdetektől összefonódott. Az itt élő germánok csak a 12. századtól kezdték önálló népekként definiálni magukat.

A skandináv országok közös gazdasági jellemzőinek eredete a történelmi együttműködésen és az azonos földrajzi adottságokon múlik.

A gazdasági együttműködés első jelei már az itt megalakuló első államalakulatok idején megmutatkoztak. Az 1387-1523 között fennálló Kalmári Unió az első komoly, szerződésen és kölcsönös megállapodásokon alapuló gazdasági szervezés volt.

Brémai Ádám leírása szerint az uppsalai pogány templom és az ahhoz kapcsolódó áldozati szertartás említendő. Főleg Odinnak, Thornak vagy az alsóbbrendű isteneknek, a nornáknak áldoztak. Odin, a főisten megkapta a bölcsességet jelképező, rúnákkal teleírt pálcikákat.

Az emberáldozat nem volt idegen a vikingektől, mely a temetési szertartásokat gyakran kísérte. Az elhunytakat gyakran temették el egy vagy több szolga társaságában, akiket nem ritkán élve temettek uruk, úrnjük mellé. Még a kereszténység felvétele után is előfordult, hogy ajándékokkal akarták megvesztegetni régi isteneiket. A vikingek temetkeztek koporsóba és hajósírba, hamvasztással vagy anélkül. Norvégiában, Svédországban imert a hajdani csónakos temetkezési mód. Dániában inkább jelképes tárgyakkal temették a halottakat. A hit szerint a halottak megmaradnak a családjuk körében.

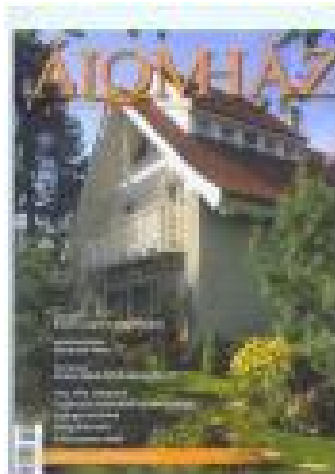
Odin, a félszemű skandináv főisten
Skandináv épület

Észak skandináv téli táj
Skandináv „Álomház”

Skandináv épület

Skandináv „Álomház”

234.

Skandináv étkező

Oktatóterem

Bútorok

235.

A híres Vasa, a viking hajó

Thor Heyerdahl hajója

236.

Skandináv m vészet

A figurális m vészet témáját a mítoszokból és a mondákból merítették. Az osebergi hajó testét faragott domborm vek ékesítették, amelyek a mítoszokból ismert állatokat ábrázoltak. A gotlandi faragott vagy festett képes köveken az Eddából ismert jeleneteket, harci jeleneteket vagy hajókat ábrázoló képeket találtak. Az uppsalai pogány templomban nagyméret , fából faragott szobrok álltak. Sok istent ábrázoló, amulettként szolgáló szobrocskát készítettek fémb l, borostyánk b l. Valószínű , bár nem bizonyított, hogy a mitológiai jelenetek mellett él vagy nemrég elhunyt személyek tetteit is ábrázolták.

A viking m vészeti alkotások különálló csoportját alkotják a Skandináviában szinte mindenhol fellelhet rúnakövek, amelyek a kutatók számára a legközvetlenebb források a vikingek életmódjának, gondolkodás-módjának megismeréséhez. A rúnafeliratokból a kiemelked személyiségek életér l szerezhetünk adatokat. A kereszténység terjedésével egyre inkább n tt azoknak a köveknek a száma, amelyek a hagyományos viking jelenetek helyett keresztény indíttatású jeleneteket ábrázoltak, mint a betlehemi csillag vagy a háromkirályok.

Skandináv világfa

Csendélet

Mediterrán country

Spanyol mediterrán

Mivel Hispánia római gyarmat volt, majd a punok is átjáróként használták, Európa és Afrika határán mindkét kontinens hatása er teljesen érvényesül. Reprezentativitás, már-már hivalkodó túldíszítés, monumentalitás jellemzi. Ezeket a kifejező eszközöket még megfelelik az arany használatával, ami a gazdagságot és a hatalmat jelképezi. Míg az olasz a min ségre, a spanyol a hatásra koncentrál. A színekben pedig a göröggel mutat ellentétet, mert a görög hideg színeivel szemben igazi tüzes narancsot, vérvöröset használ. Használati tárgyaik jellemzően fából vagy kovácsoltvasból készülnek, bár bútorhuzatokkal.

Olasz mediterrán

Itália, a divat egyik fellegráráként mindig is teret adott a művészetek szárnyalásának. A kikristályosodott stílusokból táplálkozó olasz építészetben, belső építészetben, formatervezésben mai napig tökéletesen ötvözik az egyszerűséget az eleganciával. Az elegancia megfogalmazása, hogy nem hangsúlyozzák túl a formát, de a díszítésben mindig karakteres motívumokat használnak. A felhasznált anyagok min ségre, a finom és drága textíliák használatára nagy hangsúlyt fektetnek. Az egész olasz design-t áthatja a kontrasztok dinamikája. Ahogy az emberek is békésen sziesztáznak, majd patáliát csapnak az utca közepén, a stílusuk is hol forró, hol hideg, hol mozgalmasság, hol üres. Manapság azonban ott is domináns a "napfény szeretetének" stílusa, a mediterrán.

Görög mediterrán

A görög ember ma is halászik, hajót épít, cserépedényeket éget ki, kereskedik, és közben az a magabiztos nyugalom tölti el, hogy már egyszer bizonyított. Több ezer éve lerakta a legtöbb mai tudomány alapját, és alkotásai máig a tökéletesség példaképei az emberiség nagy része számára. Francia, olasz, spanyol társaival szemben ritkán használ hivalkodó színeket. Leginkább fehérre meszelt falakkal találkozunk és tengerkékek nyílászárókkal. Bútorai fából készülnek, színtesei nagyon színesek. A fehér kívül visszaveri az erős napfényt, belül pedig tiszta, hűvös hatást kölcsönöz. Nálunk csak foszlányokban érvényesül, hisz az egész stílus a hűvös problémájának megoldására koncentrál. Puritanizmusa a magyar parasztházak hangulatával rokon.

Francia mediterrán

A franciaországi mediterrán vidék sajátos atmoszférével bír. Más és más a hegyek, a falvak és az utak jellege. Franciaország déli részének atmoszféréja nagyon különbözik az északi rész hangulatától. Ha országúton déli irányba úton haladunk, egy kis idő után a következő táblát olvashatjuk az út szélén: "Ön most elhagyja a vaj vidékét, és az olíva-olaj országába érkezik." Franciaország déli és délkeleti vidéke egy megmagyarázhatatlan atmoszférát sugároz magából. Ha mindez egy kicsit unalmasnak tűnne, akkor a déli partszakasz elegendő nyaralóhelyeit kell felkeresni. Kempingekben ott is széles választékot találunk.

238..

Mediterrán építészet

Mediterrán hangulat

Mediterrán megjelenés

Napkollektoros mediterrán villa

Mediterrán kiállítás

239.

A lakberendezési stílusokat id ben és térben szoktuk vizsgálni. Helyi stílusok közül mostanában a mediterrán a legfelkapottabb

Olasz mediterrán konyha

Mediterrán étkez

240.

Mediterrán étkez -konyha

Komód

241.

A görög mediterrán

242.

Görög mediterrán elemek

Forrásmegjelölések:

A szerző négy évtizedes szakmai tapasztalata és kutatásai az otthonteremtésben.

Draveczki Julianna előadásai és az Ezeremester és az Otthon folyóiratokban a tárgykörben megjelent szakcikkei.

Családtagok, barátok mértékadó ismeretei, és a tárgyban elhangzott további tanfolyami előadások.

Az Internet kereső programjai a tárgyi ismeretek szélesítésére.

